

ELTE
TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KAR

TÉR, TERVEZÉS, JÖVŐ

SZÖVEGGYŰJTEMÉNY

SZERKESZTETTE:

SZABÓ MÁTYÁS – SZANISZLÓ NÓRA

ELTE EÖTVÖS KIADÓ
EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM

Tér, Tervezés, Jövő

Szerkesztette:
Szabó Mátyás – Szaniszló Nóra

Tér, Tervezés, Jövő

SZÖVEGGYŰJTEMÉNY

Budapest, 2016

JELLEN KÖTET SZERZŐI:

Tiszta Katalin
Kádár Barnabás
Takács Lilla
Szaniszló Nóra
Szemes Anna

Külön köszönet illeti az ELTE TáTK kari vezetését,
akiknek támogató döntései nélkül ez a kötet
nem valósulhatott volna meg.

© A szerzők, 2016

© Szabó Mátyás, Szaniszló Nóra (szerk.), 2016

ISBN 978-963-284-752-8

www.eotvoskiado.hu

Felelős kiadó: az ELTE Társadalomtudományi Kar dékánja
Felelős szerkesztő: Pál Dániel Levente
Kiadói szerkesztő: Gaborják Ádám
Tördelés: ElektroPress Stúdió
Borítóterv: Csele Kmotrik Ildikó

Tartalomjegyzék

SZERKESZTŐI BEVEZETŐ	11
REGIONÁLIS JÖVŐKÉP: IPARI ÁTALAKÍTÁS, ÚJ MAGAS VOLUMENŰ TERMELÉSI KONCEPCIÓK ÉS TERÜLETFEJLESZTÉSI STRATÉGIÁK AZ ÚJ EURÓPÁBAN.....	13
<i>Ray Hudson</i>	
Bevezetés.....	13
A nagy még mindig szép: európai tapasztalatok a magas volumenű termelés új módszereivel	15
A vállalatok közti kapcsolatok új formái	17
A tőke-munka kapcsolatának új formái.....	18
A magas volumenű termelés új földrajza Európában	21
Észrevételek és következtetések	24
Megválaszolatlan kérdések az egyenlőtlen fejlődésről, az egyesített szerveződés új formái, ipari átszervezés és Európa regionális térképének jövője	24
Jegyzetek	26
Irodalomjegyzék.....	27
HÁLÓZATOK, KÖZPONTOK ÉS PERIFÉRIÁK: STRATÉGIAI TERVEZÉS EGY EURÓPAI ÁLLAMBAN	31
<i>Howard Elcock</i>	
Stratégiai tervezés az angol régiók esetében – egy esettanulmány	33
Új munkaspárt, új tervezés	34
Hálózatok építése.....	36
Északkelet RPG.....	37
Kelet-Közép-Anglia Egységes Regionális Stratégiája	37
Eredmények: jövőképek, célok és politikák.....	40
Partnerségek és konfliktusok	43
A jövő.....	44
Befejezés	45
Köszönetnyilvánítás	46
Irodalomjegyzék.....	46
TERÜLETRENDEZÉS DÁNIÁBAN	49
A Tervezési Törvény és módosításai	50
Területrendezés a gyakorlatban	50
A területrendezés kihívásai.....	50
A területrendezési politika	51
A Tervezési Törvény Dániában.....	51
A Területrendezés Dániában c. kiadvány	51

A Tervezési Törvény	52
A szabályzat célja.....	52
Tervezési szintek.....	52
A felelősség megosztása.....	53
A nyilvánosság részvétele.....	53
A parti területekre és a kiskereskedelemre vonatkozó külön szabályok.....	53
Helyi Agenda 21	53
Környezeti hatásvizsgálat	54
A regionális és önkormányzati tervezés folyamata.....	54
Nemzeti tervezés	54
A nemzeti tervezés eszközei	55
Nemzeti tervezési beszámolók	55
Beszámolók a természet- és környezetvédelmi politikáról.....	55
Beszámoló a kiskereskedelem tervezéséről	55
Nemzeti érdekek	55
Irányelvek	56
Nemzeti tervezési előírások.....	56
Vétó és rendelet	56
Nemzetközi együttműködés	57
Koppenhágai Okirat 2002	58
Európai Területfejlesztési Perspektíva	58
EU Interreg programok	58
A skandináv együttműködés.....	58
Kiskereskedelem.....	59
Part menti területek	59
Regionális tervezés.....	60
A regionális tervek tartalma	60
A regionális terv irányelvei	60
Beszámoló a terv előfeltételeiről	61
A regionális terv kiegészítői.....	61
Környezeti hatásvizsgálat	61
A nemzeti érdek biztosítása.....	61
A gyakorlat	62
Nordjylland megye 2001-es regionális terve	62
Ringkobing megye	62
Kapcsolat más jogszabályokkal.....	62
Regionális Tervezési Bizottság	63
Koppenhága és környéke	63
Oresund régiója	64
A régió területrendezési céljai az alábbiak.....	65
Önkormányzati tervezés	65
Az önkormányzati tervezés stratégiája a következőket tartalmazza	65
A tervezés stratégiája	65
Az önkormányzati terv	65
Általános struktúra és a helyi tervezés keretei	66

A tervezési stratégia	66
Az önkormányzati tervjavaslat	67
Az önkormányzati tervezési beszámoló.....	67
Nemzeti stratégia a fenntartható fejlődésért.....	67
A helyi Agenda 21.....	67
Példák tervezési irányokra.....	68
Helyi tervezés	69
A helyi tervek tartalma.....	69
Kötelező helyi tervek	69
A helyi tervek típusai	70
Irányítási keretrendszer	70
A nyilvánosság bevonása.....	70
Kötelező érvényű helyi tervek	70
A helyi terv szabályozása alá eső ügyek	71
A vidéki térségek adminisztrációja	71
A vidéki területek adminisztrációja hozzájárul	72
Kötelező vidéki területi engedélyek.....	72
Regionális és önkormányzati tervezés	72
Helyi tervek	73
Építkezés vidéki területi engedély hiányában	73
Korábbi mezőgazdasági épületek	73
A gyakorlat	73
Közlemények és a szomszédok tájékoztatása	73
Nyilvánosságra hozatal és fellebbezés.....	73
Kapcsolat más jogszabályokkal.....	74
Környezeti hatásvizsgálat	75
Egy környezeti hatásértékelési dokumentum a következőket tartalmazza	75
A környezeti hatásvizsgálat a regionális tervezés része	75
A környezeti hatásvizsgálat szűrése.....	76
Stratégiai környezeti értékelés	76
Példa: A billundi reptér	77
Jogi védelem és fellebbezés	77
A fellebbezés szabályai	77
A jogos kérdések a következőket tartalmazhatják	77
Kinek van joga fellebbezni?	78
A fellebbezés hatásai	78
A bírósági fellebbezés	78
A NEMNÖVEKEDÉS DISZKRÉT BÁJA	79
<i>Serge Latouche</i>	
Bevezetés.....	79
Mi is az a nemnövekedés?.....	79
A nemnövekedés gyökerei	80
Növekedésfüggőség	81
A zöld alga és a csiga meséje.....	81

Fenntarthatatlan ökológiai lábnyom	82
Egy álmegoldás: a népességcsökkentés	82
Gazdasági növekedés és politikai korrupció	83
A nemnövekedés konkrét utópiája	83
A nemnövekedés forradalma	83
A nemnövekedés anyagi köre	83
A nemnövekedés mint lokális projekt	85
Visszafejlődést jelent-e a csökkentés?	86
A nemnövekedés kihívásai a Dél országai számára	87
Reformista vagy forradalmi-e a nemnövekedés?	87
A nemnövekedés politikai programja.....	88
A választási program	88
A nemnövekedés társadalma mindenkinek munkát ad	90
Lábaljunk ki a munkamániás társadalomból a nemnövekedés által.....	90
Összeegyeztethető-e a nemnövekedés a kapitalizmussal?	91
Jobb- vagy baloldali-e a nemnövekedés?	92
Szükség van-e nemnövekedés-pártra?.....	92
Konklúzió.....	92
Humanista-e a nemnövekedés?	92
Irodalomjegyzék	93
 2052 – GLOBÁLIS ELŐREJELZÉS A KÖVETKEZŐ NEGYVEN ÉVRE.....	99
<i>Jorgen Randers</i>	
Mi a baj a jelennel?	100
Milyen folyamatok várhatók a jövőben?	101
Népesség és fogyasztás.....	101
Élelmezés és ökológiai lábnyom	101
Energia és CO ₂ -kibocsátás	102
Mi történhet, ha nem tudunk változtatni a jelen tendenciáin, esetleg tovább rontjuk őket?.....	103
Mi jelenthetne megoldást a fennálló problémákra?	104
Hogyan fest végül is a jövő a szerző szerint?.....	107
Tanulságok	108
Irodalomjegyzék.....	109
 ANGLIA TERMÉSZETI KÖRNYEZETE 2060-BAN: KIHÍVÁSOK ÉS SZCENÁRIÓK.....	115
Bevezetés.....	115
„Hogyan élünk a jövőben?”	115
„Connect for Life”	116
„Go for Growth”	117
„Keep it Local”	118
„Succeed through Science”	119
Hasonlóságok és különbségek.....	120
A környezetet érő hatások	120
„Connect for Life”	121
„Go for Growth”	121

„Keep it Local”	121
„Succeed through Science”	122
Kritikus problémák az egyes földrajzi zónákon belül	122
Hegyvidékek	122
Alföldek	122
Települések.....	122
Tengerpart.....	123
Tengervíz	123
Mocsarak és lápok.....	123
Erdők	123
Konklúzió.....	124
Irodalomjegyzék.....	124

Szerkesztői bevezető

Egy könyv kézhezvételét segítettő, illő tisztázni a művel kapcsolatos terveket, célokat és technikai információkat.

Ez a kötet első a sorban, melyet a szerkesztő reményei szerint számos fog még követni az „idők végezetéig”, de legalábbis amíg lesznek olyan hallgatók, akik hajlandók és képesek az idegen nyelvű szakirodalom megismerésére, feldolgozására. A gyűjteményes kötet ugyanis hallgatói fordításokat, összefoglalókat tartalmaz oktatási céllal, megkönnyítendő a terület- és vidékfejlesztés, valamint a rokon tudományok szakirodalmának megismerését, az új – különösen nemzetközi – elméletek és dokumentumok hazai hasznosulását. A kötetben az idegen nyelv által nem leírtan közvetített tartalom maximális átadása érdekében számos helyen – ábrákon és címekben például – ragaszkodtunk a forrásnyelvi szöveghez.

A sorozatnyitónak szánt kötet hat tanulmányában a regionalitás múltjáról, jövőjéről és új paradigmáiról szóló kérdések mellett a fejlődést befolyásoló gazdasági és környezeti, térségi és globális forgatókönyvek jelennek meg. Úgy hiszem, ezek a témák méltatlanul, de kiesnek a hazai szakma és az oktatás témaköreiből, ezért a köteteket ajánlom nemcsak a T. Hallgatóknak, hanem a hazai fejlesztéspolitika elméleti és gyakorlati művelőinek is.

Szabó Mátyás, Szaniszló Nóra
szerkesztők

Regionális jövőkép: ipari átalakítás, új magas volumenű termelési koncepciók és területfejlesztési stratégiák az új Európában¹

.....

RAY HUDSON

Bevezetés

Az elmúlt két évtizedben növekvő aggodalom övezte a termelési folyamatok újjászervezését és az alternatív tömegtermelési módokat. Ez a tanulmány az új megközelítések egy részét vizsgálja, konkrétan azokat, melyek az új, megvalósítható tömegtermelési módokkal foglalkoznak (Dunford és Perrons, 1994). A regionális fejlettségi térkép újraformálódása összefüggésben van a jelenkori kapitalizmus változásával. Eltérő vélemények vannak e fejlődés jelentőségéről. Az egyik oldalon bizonyos korszakolható, időlegesen bekövetkező átalakulásokról és azokkal összefüggő termelési és fogyasztási módok szervezeti és területi változásairól esik szó, míg mások sokkal tudatosabban közelítik meg a kérdést, különbséget téve a különálló fejlődési szakaszok és a bizonyos időközönként, gyakran rossz politikai megközelítésekből adódó átalakítások között. Utóbbiak a területi alapú termelési folyamatok, a fogyasztási minták és az egymásnak ellentmondó szabályozási mechanizmusok összetettségét hangsúlyozzák, melyben fontos szerepet kap a folytonosság, a kapcsolat a korábbi gyakorlattal (e szemlélet részletesebb bemutatását lásd Amin, 1995).

A globalizáció egyre nagyobb szerepet kap a jelenlegi társadalmi-gazdasági átrendeződésről folyó vitákban, amely jelentősen újraformálta a termelés területi szerveződésének feltételeit és korlátait (lásd Amin és Thrift, 1994). A növekvő hangsúly a globalizáción egyrészt az állami szabályozó szerep körülhatároltságával és az intenzív felhalmozásra építő fordista termelési és nemzetállam-központú szabályozás végével áll kapcsolatban. A fordizmus határai az 1960-as évek közepétől kezdve egyre érezhetőbbé váltak, részben a gyáron belüli, eltérő termelési irányvonalak kiéleződésének köszönhetően. Kezdetben egymást követő területi korrekciókkal, új, ígéretesnek tűnő belföldi, majd egyre növekvő arányban külföldi övezetek bevonásával próbálták meg

¹ A fordítás „Ray Hudson: Regional Futures: Industrial Restructuring, New High Volume Production Concepts and Spatial Development Strategies in the New Europe, *Regional Studies*, 1997, 31:5, 467-478.” alapján készült. A magyar nyelvű változatot készítette: **Tiszta Katalin**. A szakszavak fordítása és rövid bemutatása a jegyzetekben található.

fenntartani a fordista modell életképességét. Miután ezekkel a lépésekkel már nem lehetett további fejlődést elérni, olyan átfogó árupiaci modell keresésébe kezdtek, mely a termékminőségen és termékdifferenciáláson alapul, és sokkal kifinomultabb termelési mód társul hozzá.² Még a fordizmus csúcán sem volt, és nem is lehetett volna rá lehetőség, hogy a fejlett kapitalista világ ipari termelése fordista irányvonalakon szerveződjön (Pollert, 1988).³

A fordista korszakot az ipar, a városok és az egyenlőtlen fejlődésű régiók kusza szövevénye jellemezte. Látszólag ellentmondásos módon, a globalizáció kiemelte a helyi jellegzetességeket az egyenlőtlen fejlődés folyamatában.

Makroskálán nézve a szabályozás módja is megkérdőjeleződött. Az állami beavatkozás nem tudta megállítani a gazdasági válság felé sodródást, de a tendenciát alakítani és fékezni tudták, a folyamat részeseivé váltak. Egy adott ponton a folyamat állami válságok formájában csúcsosodott ki, a válságkezelés pedig nemzeti keretek között maradt. A nemzetállamok többé nem voltak képesek a keynesiánus keresleti politikák által teljes foglalkoztatottságra törekedni, illetve folytatni a kollektív fogyasztás ösztönzését és a közszolgáltatások (például egészségügy és oktatás) kiterjesztését. Továbbá a jóléti állam biztonsági hálóját által korábban biztosított életkörülmények is romlani kezdtek. Az állami kapacitások végességének felismerésével egy új neoliberais makrogazdasági szabályozó modell vált szükségessé, amely elfogadja és tiszteletben tartja a piaci erőkkel szemben korlátozott állami hatalmat, valamint a piacot mint társadalmi-politikai konstrukciót kezeli, nem pedig mint valamilyen társadalmi kontroll alatt álló erők alakította természetes szerveződést.

Részen a nemzeti szabályozás e módjának problematikusabbá válása világított rá az egyre inkább globalizálódó gazdaságra, emellett a globalizáció folyamatát a nemzetállami gyakorlat is segítette. Az EU mint szupranacionális szereplő egyszerre globalizációellenes és támogatja is azt. Ez a kettős fellépés az EU ipar- és regionális politikája közti feszültségeknek köszönhető, amit a későbbiekben fejtünk ki. A globalizáció nem nevezhető „természetes” gazdasági folyamatnak, sokkal inkább szupranacionális és nemzetállami aktorok politikai döntései tükröződnek a fejlődésben, illetve e szereplők részvétele a különböző, nemzetközi politikai keretrendszert formáló intézményekben, például az IMF-ben, a GATT-ban vagy a Textilkereskedelmi Egyezményben (MFA). A posztfordista szabályozás egy másik következményeként vált érezhetővé a fejlett kapitalista országok erőteljesebb jövedelmi differenciálódása és a markánsabb társadalmi-területi egyenlőtlenségek. Ezek a megváltozott nemzetközi és globális feltételek új kereteket formáltak, melynek következtében közös, egyesített átszervezésre került sor, és regionális politikai stratégiák kidolgozásába kezdtek Európa-szerte.

Az említett változásokhoz kapcsolatosan eközben jelentősen megváltozott Európa geopolitikai térképe, valamint az egyes területek kapcsolata a világ más részeivel. Míg a globalizáció egyre inkább befolyásolta a termelészervezést, addig Európán belül egy másik hasonló, de sokkal specifikusabb folyamat is zajlott: az európai integráció. A folyamat az 1950-es években az EGK és az EFTA megalapításával kezdődött, majd az azt követő két évtizedben a Nyugat-Európa két része közti határterületek

² A legvitatottabb relációk egyike; az ipari övezetekben elhelyezkedő, kis cégek alkotta hálózatokat itt nem fogom bemutatni: lásd például Harrison, 1992.

³ Minden tömegtermelés fordista; így a vegyipari ágazatokat és az acélgyártást is fordistaként jellemezhetjük (például Storper és Scott, 1989). Ez lerántja a leplet a fordizmus termelési földrajzának minden elemzési sajátosságáról. Az ilyen automatizált, áramlási folyamatú iparágak területileg a fogyasztói javak tömegtermelésének megfelelően nagyon különböző módon szervezettek. Így erős területi deglomeráció és agglomeráció is megfigyelhető volt azonos időben, de más területeken. (lásd Hudson, 1983)

újradefiniálásával, az Európai Közösségek mélyítésével és bővítésével, később pedig az Európai Unió megalapításával folytatódott. Az EU-politikák közti feszültség fennmaradt: az összeütközés alapja a globálisan versenyképes vállalatok támogatása (K+F támogatások, engedékeny magatartás az intra-EU beszerzésekben és egyesülésekben, elsősorban a high-tech szektorban) és a társadalmi-területi kohézió és egyenlőség célja között bontakozott ki. A konfliktus nagy hatással volt az átszervezésre és a területileg egyenlőtlen fejlődés összehangolására (Amin és Tomaney, 1995). Ehhez hasonlóan az egységes piac megteremtése, a „belső” befektetések az Európai Unió területén jelentős befolyással bírtak a termelés megszervezésére és területi bontására. Ezek a nyugat-európai változások újragalmazták a Kelet-Nyugat közti kapcsolatokat is. A jelentős mennyiségű, korábban a tőkeáramlásból kizárt területek megnyitása a termelési mintákra, az egyenlőtlen fejlődésre és az új európai tér fejlesztési stratégiáira is hatással volt. Új lehetőségeket nyitott meg számos régió és vállalat előtt: ennek megfelelően fenyegetést jelentve a többiekre. A kelet-európai piacok megnyitása a tőkebeáramlás számára csak súlyosbította a szociális és területi különbségeket a kelet-európai régiókn belül, de eközben a kelet-nyugati szakadék valamelyest szűkülni látszott.

Összegzésként, ezek a változások – globálisan, Nyugat-Európán belül, illetve Nyugat és Kelet között – alakították azokat a körülményeket, amelyek között ezek a szektorális, területi és regionális újjászervezések történtek. A gyáripari szektor drámai visszaesése volt tapasztalható az EU-ban. A gyártás hozzáadott értékben kifejezve jelentősen visszaesett (az 1970-es 31%-ról 1992-re 22,3%-ra) csakúgy, mint a foglalkoztatás (az 1980-ban mért 36,5%-ról 1995-re 28,5%-ra: Dunford és Hudson, 1996). Bár bizonyos mértékig a gyártás zsugorodása és a szolgáltatási szektor növekedése az erőforrás-kihelyezés és az alvállalkozói tevékenység bővülésére és a szociális munkamegosztásban bekövetkezett változásokra utal, radikális visszaesés történt a gyáripari foglalkoztatásban. Például 1996-ra az EU akkori 15 tagállamában a foglalkoztatás az 1979 és 1989 közti több mint 35 milliós értékről 30 millió alá zuhant (International Labour Office, 1987, 1994). Továbbá ezek a makrováltozások egyenlőtlen regionális hatásokkal jártak, és mindinkább erősítették azokat a helyi jellegzetességeket, és ezáltal a területileg beágyazott intézmények iránti érdekeket, amelyek fontos regionális fejlesztési tervekkel erősítik a versenyképességet a helyi piacokon. A következő fejezetekben ezeket a pontokat részletesebben is kifejtjük. Először is, a magas volumenű termelés számos alternatívája került kidolgozásra, illetve ezek kapcsolata a taylorizmushoz és a fordizmusához. Másodszor, figyelembe vettük, megfontoltuk ezek földrajzi elhelyezkedését Európában, végül következtetéseket vontak le belőlük. Összefoglalva: a politikai változások, a gazdasági szerkezetváltás és a kísérletezés új termelési módokkal együttesen erősítették a regionális egyenlőtlenségeket.

A nagy még mindig szép: európai tapasztalatok a magas volumenű termelés új módszereivel

A tőke központosítása új magasságokat ért el a közelmúltban (lásd Amin, 1992). A globális gazdaságot a nyereség és egyesülések sokasága jellemezte. Pontosabban egy jelentős felvásárlási hullám zajlott le, az európai transznacionális vállalatok észak-amerikai és a nem EU-s transznacionális szereplők Európán belüli, és a határokat átlépő tevékenysége által (Hamill, 1993; Ramsay, 1995). Különböző motivációkból a cégek tájékozódtak az egyesülési és felvásárlási lehetőségekről: ezáltal

akarták biztosítani jelenlétüket az egységes piacon, az árupiac és az üzleti ciklus felosztásának szándékából, a kulcsfontosságú szektorok dominanciájának elérése érdekében, vagy éppen az új, ígéretes áruk feletti ellenőrzés megszerzését szem előtt tartva. Ugyanakkor ezek a korai egyesülések és felvásárlások gyakran későbbi felvásárlások és a többletkapacitás kiküszöbölését és a nem kulcsfontosságú üzletágak kiárusítását célzó, racionalizáló egyesülések előszelei voltak, melyek radikálisan újrajazolták a termelési térképet. Párhuzamosan ezzel a tendenciával, az egyre globalizálódó világ gazdaság miatt több nagyvállalat döntött stratégiai szövetségek megkötése mellett, hiszen versenyképességüket csak így őrizhették meg. Különösen jellemző volt ez azokra az iparágakra, ahol magasak a belépési költségek, folyamatosan fejlődik a színvonal (pl. K+F és árufejlesztés), gyors technológiai változásokkal kell számolni és jelentős a megvalósítási kockázat (pl. IT, fejlett biotechnológia, autók és új eszköz-iparágak; lásd Dicken és Oberg, 1996).

Ezek a szövetségek és a centralizált tőke gyakran kulcsfontosságú előfeltételei voltak egy (a tőke szempontjából) sokkal „rugalmasabb” termelési újjászervezésnek, átalakításnak és területi átrendezésnek. Ahogy Rainnie (1993, p. 65) kijelentette, az elhelyezkedésről, a termelési folyamatról és a termékekről hozott stratégiai döntések egyre inkább kevés, de nagy befolyással bíró szervezet kezébe fognak kerülni. Másrészt a termelés területi szerveződése mindinkább decentralizálódik, míg központi egységek végzik a monitoringot és az ellenőrzést. Az ilyen egységek jellemzően kevesebb embert foglalkoztatnak, mint a korábbiak, bár teljesítményük így is meghatározó maradt a termelés különböző szegmenseiben.⁴ A munka termelékenységét az automatizált termelési technológiákra fordított tőkebefektetések, a sokkal intenzívebb szervezési munka- és termelési folyamatok, illetve a hatékonyabb eszköztermelés kombinációja fokozza. A termelési nyereségek ugyan szükségesek, de nem voltak elegendőek a '90-es évek sokkal viharosabb versenyviszonyainak túlélésére.

Ezek a szervezeti változások előfeltételül szolgáltak a mennyiségi termelés új formáinak kifejlesztésénél. Más módszereket is alkalmazni kezdtek a magas volumenű termelésben: just-in-time (Sayer és Walker, 1992); idő- és anyagtakarékos termelés (lean production, Womack et al., 1990); dinamikus rugalmasság (Coriat, 1991); rugalmas automatizálás (Veltz, 1991); és tömegfogyasztás (Pine, 1993). Elsőpró kijelentések láttak napvilágot ezen elvek általános alkalmazhatóságáról, hatékonyságáról és az egységes nyereségről, melyet az új módszerek széles körű elterjedése hoz majd magával (például lásd Womack et al., 1990, p. 6). Bár gyakran egymástól távol álló alternatívaként mutatják be őket, jelentős átfedések is megfigyelhetők közöttük. Nagyrészt azonos vállalati és ipari berendezkedésre hivatkoznak.⁵ Talán a legfontosabb közös jellemző, hogy mindegyik irányzat gazdasági nyereségességre, minimális kézi munkára és nagyobb rugalmasságra törekszik a vásárlói igényeknek megfelelően. Ez leginkább a tömegtermelés fő céljával: adott árúikkal mennyiségi gyártásával szemléltethető. Bár a nagyvállalatok „rugalmasan” termelnek és a magas volumenű termelés (high volume production, továbbiakban: HVP) sok szempontból sokkal alkalmazkodóképesebb, mint a raktározó termelés (just-in-case), de a HVP módszerek különleges követelményei merevséget hoznak a termelés-szervezésbe, vállalaton belül és a vállalatok között is. A HVP és a rugalmas termelés között adott esetben vékony lehet a választóvonal, gondoljunk

⁴ Fontos, hogy a termelési egységek átlagos csökkenését (a foglalkoztatás csökkenését) ne egyesítsük a kis cégek növekedésével, és ragaszkodjunk a cég és az egyéni termelési egység méretének alapvető megkülönböztetéséhez.

⁵ Például az idő- és anyagtakarékos termelés megjelenését a Toyota termelési rendszerével azonosították az '50-es években. Ez a Toyota termelési rendszere és a just-in-time közti hasonlóságban (ha nem azonosságban) gyökerezik.

csak arra, hogy a flexibilitás kontextustól függően egészen mást jelenthet a tőke és munka szempontjából.

Szigorú korlátok vannak az árutermelés anyagi és szociális vonatkozását tekintve, amelyek számos olyan iparágat kényszerítenek alkalmazkodásra, ahol a HVP bevezetése lehetséges.⁶ Továbbá ezek a magas volumenű termelés alternatív formái, melyek a kezdeti tömegtermelés variációit ötvözik. Az egyik következtetés tehát, hogy az „új” HVP a gyakorlatban ötvözi az új termelési koncepciókat a „rég”i tömeggyártási eljárásokkal. Például a munkafolyamat új formáját valósítják meg azáltal, hogy az összeszerelés során alegységeket, részelemeket készítenek el először, az egységek pedig tömegtermelésben gyártott elemeket szerelnek össze a raktárakban tárolt alkatrészekből (just-in-case). Ez a fajta társadalmi munkamegosztás a teljes termelésben szemlélteti a HVP modellek komplex, régi és új elemeket felhasználó termelési struktúráját. Következésképpen nem beszélhetünk éles választóvonalról a tömegtermelés és a magas volumenű termelés között.

Ugyan a HVP megközelítések általában véve hasonlítanak, jelentős különbségeket is felfedezhetünk közöttük a „mit”, „hol” és „hogyan” vonatkozásában. Továbbá ezen megközelítések gazdasági megvalósíthatósága feltételezi (ugyan általában csak hallgatólagosan), hogy az adott makroökonómiai feltételek adottak, a HVP alkalmazhatósága is ezektől a munka- és árupiaci mutatóktól függ. Főleg az automatizált termelésbe történő nagy állótőke-befektetésre vonatkozóan vannak (hallgatólagos) feltevések arról, hogy a kifejezetten magas kereslet és a teljesítménykiaknázás az állótőke meglehetősen gyors leértékelődéséhez vezethet. Coriat (1991) azt állítja, hogy bizonyos szektorokban növekvő elkülönülés figyelhető meg a gépek és az áruk életciklusában, így ugyanaz a gép egy egész sorozatnyi áru előállítására képes. Ilyen körülmények között az igény a berendezések leértékelésére gyorsan terjed, illetve a magas szintű kapacitáskihasználás is ennek megfelelően esik vissza. Ebből kifolyólag a fő kérdés az, hogyan érhető el egyensúly a sokkal töredezettebb, differenciáltabb és szegmentáltabb piacokon való, rugalmas termelés általi fennmaradás és a gazdasági eredményesség között. A magas szinten automatizált megközelítés alternatívája, amely a munkaerőpiaci kondíciókra adott válaszként értelmezhető, a létező termelési technológiák versenyképességének megőrzését célzó, területi átszervezések körülményei között megvalósíthatatlannak bizonyult. Az 1980–1990-es évek Európája a munka- és árupiaci feltételek szempontjából kiemelkedő volt. Ennek eredményeképpen a vállalatok felhagytak a magas szintű gépesítéssel és a '90-es években visszatértek a munkaerő-intenzívebb HVP modellekhez. Ez a termelésteknikai váltás azért történt, mert az alacsonyabb állótőke-intenzitás hatékonyabb működést ígért a rugalmasságot a jövedelmezőséggel kombinálva, mint az aggregált keresleti hanyatlás és/vagy a munkaerőpiaci feltételek változása (lásd Hudson és Schampf, 1995).

A vállalatok közti kapcsolatok új formái

Ezek a láncok behálózzák a vállalatok közti teljes kapcsolatrendszerét, amely a különböző termelési ágazatok között húzódik, például gyártók és szállítók vagy kiskereskedők és szállítók

⁶ Ahogy a Dell számítógépeket kínál tömegfogyasztásra; Ford rájött, hogyan valósítható meg ugyanez az autógyártásban; de nehéz rájönni, hogy szappanport vagy fagyasztott pizzát hogyan lehet így nyereségesen termelni.

között (Crewe és Davenport, 1992). A fordizmust a termelés meghatározott társadalmi munkamegosztása jellemzi. Ez a forma hierarchikus, távoli és nem beavatkozó kapcsolatokról épül fel, amelyeket a fogyasztók és szállítók közti piaci kapcsolatok és árak szabályoznak. Az effajta vállalatok közti kapcsolatszabályozás nagy és költséges véstartalékot igényel, hogy a kockázatokat és a bizonytalanságot kezelni tudja, és hogy növekedésnek indítsa a raktározó, just-in-case termelést.

A HVP alternatív módjai a just-in-time termelés ötletét is magukban foglalják, feltételezve a szűkebb kapcsolatot fogyasztó és gyártó között. Ezek nem csak az árra és a versenyző piac mechanizmusára építenek, gyakran egyetlen beszállítói ügylettel kapcsolódnak össze, illetve megjelenik a bizalmi kapcsolat a fogyasztó és a szolgáltató között. A jelenleg növekedést mutató kisvállalkozásokat és új szolgáltatói tevékenységeket, főleg amelyeket üzleti vagy termelési szolgáltatásként neveznek, hozzákapcsolták a nagyvállalatok (és egyre több kisvállalat) alvállalkozói és erőforrás-kihelyezési stratégiájához, mint a vállalatok közti kapcsolatrendszer egy elemét. Ezért a just-in-case termeléssel összehasonlítva, eltérő társadalmi munkamegosztási szerkezet figyelhető meg, bár még mindig észrevehetőek a különböző vállalatok hatalombirtoklásbeli egyenlőtlenségei (Hudson, 1994). A just-in-time termelés feltételezi, hogy csak minimális véstartalék áll rendelkezésre. Ennek eredményeképpen a gyenge minőség nem rejthető el. Ez talán a kulcsa a just-in-time termelésnek, mivel a minőségre kezdettől fogva ügyelni kell. Továbbá nem jelent problémát az eszközbeszerzésben az egyensúly megtalálása, hiszen az alkatrészeket „just-in-time”, azaz a vásárlók (vagy más cégek vagy a végső fogyasztók), vagy a termelési folyamat más dolgozóinak megrendelése alapján rendelik meg és szállítják le. Más szóval, ha az egyensúlyi helyzet felborul (bármilyen okból), a termelés nagyon gyorsan szüneteltethető, és ez meghatározott következményekkel jár az ipari kapcsolatokban és a gyárakon belüli munkaszervezésben is.

Ellentmondásos kimutatások vannak a vállalatok közti új kapcsolatrendszer jelentőségéről; néhányan sokkal egalitáriusabb rendszert látnak benne, míg mások kiélezett hatalmi aszimmetriát az egyes ágazatok között. Az utóbbi azt hangsúlyozza, hogy a cégek termelési és menedzsmenttevékenysége mások által szigorúan ellenőrzött az ilyen kapcsolatok integráns részeként. A vertikális integráció és bizonyos ágazatoknál – például az élelmiszeriparban, cipőiparban, fogyasztói elektronikában (Rainnie, 1993) és a járműiparban (Hudson, 1994) – a termelési folyamatban megfigyelhető, cégek közti hierarchikus kapcsolatok szívóssága azt sugallják, hogy a fordizmus kapcsolatrendszere még közel sem tekinthető a múlt jellemzőjének.

A tőke-munka kapcsolatának új formái

A fordizmust a vállalatokon és termelési egységeiken belüli technikai munkamegosztás, illetve a szellemi és fizikai tudást igénylő foglalkozások közti éles határvonal jellemzi, melyet a taylorizmus tudományos nézeteiből merít. Ezenkívül erős a kontroll vertikális hierarchiája, a futószalag mellett dolgozók feladata pedig meghatározott, egyszerű – gyakran képzettséget egyáltalán nem igénylő – feladatokra korlátozódik (Braverman, 1974). A raktározó termelés ezért – a tőke számára – az elidegenedett munkások és az innováció hiányának problémájához

vezet, hiszen elmulasztja a tudás megszerzésének lehetőségét, melyet a dolgozók munkavégzés közben sajátíthatnának el (Beynon, 1984). De a rossz minőség problémája is felmerül, amit a futószalagok végén kialakított javítórészlegekkel igyekeznek orvosolni. A kiterjedt védőháló ellenére a megfelelő egyensúly fenntartása a különböző komponensek áramlásában továbbra sem megoldott, árubőség és -hiány egyaránt tapasztalható, megszakítva a futószalag-termelés egyenletességét, ami közvetlenül hat a termelékenységre és a jövedelmezőségre.

A magas volumenű termelés alternatív formái, magukban foglalva a just-in-time termelést, sokkal szélesebb körű kompetenciákat várnak el a munkásoktól, mint a fordii futószalag-termelés, így itt a technikai munkamegosztás nem olyan szigorúan behatárolt. Heves vita folyik a termelést lényegileg megvalósítókról, néhányan kifejezetten képzett munkaerőként és sokkal inkább a folyamat integráns részeiként tekintenek a munkásokra, ami a kreatív csapatmunkának, a fizikai és szellemi tevékenység reintegrációjának és a termelésben foglalkoztatott munkaerő felhalmozódásának köszönhető. A vállalatok (és intellektuális támogatóik) állítása szerint az új termelési mód jobb munkalehetőségeket kínál a dolgozó rétegeknek. Például a Nissan sunderlandi gyárában olyan inspiráló környezet kialakítását tervezi, ami a rugalmasság, minőség és csapatmunka hármására épít. A cég nézőpontjából ez minőségi munkalehetőséget jelent (Wickens, 1986). Általánosítva: vannak bimbózó kezdeményezések, melyek a termelés egykori aranykorát célozzák meg a magasan képzett munkaerő „újra feltalálásával” és a szellemi és fizikai helytállást igénylő munkahelyek létesítésével, amit a taylorizmus elválasztott egymástól. Florida (1995, p. 168) például elismerően ír az autók és fogyasztói elektronika szegmensében ismét megfigyelhető magas szintű hozzáértésről, míg Cooke (1995, p. 243) optimistán szemléli Európa jövőjét. Florida ezt egy tudásalapú gazdaság felé történő eltolódással kapcsolja össze, melyben a siker kulcsa a gyári munkásoktól a K+F laboratóriumi dolgozókig az ötletek megragadása annak érdekében, hogy olyan magas minőségű, korszerű termékeket tudjanak előállítani, amelyeket a világ fogyasztói meg is akarnak venni. Ebben az újfajta szerveződésben a gyár maga sokkal inkább egy szellemi munkaerőt foglalkoztató, fejlett high-tech eszközöket használó steril laboratóriumra hasonlít. Ez ténylegesen arra enged következtetni, hogy a szellemi és fizikai munka distinkció a múlté, ami minden dolgozó hasznára válik.

Mások viszont vitatják ezt a tényt. Egyre élesebb a vita, vajon a posztfordista elveken szerveződő termelés valóban jobb-e, mint a korábbi évek futószalagos tömegtermelése. Inkább azt állítják, hogy a kétségbe vont fordii foglalkoztatási modell erőteljes párhuzamot mutat az új munkalehetőségekkel (Garrahan és Stewart, 1992 p. 125). A kritikusok szerint az újfajta termelés nem a széles körű szakértelemre (multi-skilled), csak sokrétű feladatokra (multi-tasking) épít, amivel lényegében csak a munkafolyamat intenzitásának fokozásához keres új utakat. A futószalag állandóan működik, ugyan nem szükségszerűen maximális sebességgel, és a munkafolyamat részesei sem maximális gyorsasággal hajtják végre feladataikat. De a cél nem is a gyorsaság maximálása, hanem a munkások meghatározott gyorsaság melletti minimalizálása, ahogy azt a just-in-time elvek is kimondják. Ezáltal a munkafolyamat intenzívebbé válik és a közvetlen munkaerő-ráfordítás csökken. Ez az alternatív értelmezés nem a taylori és az új modell minőségi különbségeire kívánja felhívni a figyelmet, sokkal inkább a régi és új közti folytonosságot emeli ki. Mindegy is a munkások képzettsége – ami fontos, hogy a termelést nyereséges formában kell megszervezni. A létrejövő új munkaszervezés és ellenőrző rendszerek, amelyek a HVP-ben központi szerepet töltenek be, nem mások, mint a tőkések utolsó kísérletei a munkaerő fokozott kizsákmányolására, amely gyengébb minőséget és feszült munkaviszonyokat eredményez.

Ezen a ponton a szélesebb makroökonómiai kapcsolódások és a gazdasági kontextus döntő fontossággal bír. A helyileg koncentrálódó tömeges munkanélküliség mint a korábbi kapitalista újjászervezési szakaszok következménye (kelet-európai államokban) a vállalatok munkaszervezési folyamatainak drasztikus megváltoztatásában, megújításában fontos előfeltétellé vált. Ez erőteljesen hangsúlyozza a szükséges kapcsolatot a makroökonómiai feltételek és a mikroökonómiai termelésszervezésben alkalmazható formák között. A területileg koncentrált, magas munkanélküliségi ráta mind a régi, ipari, mind a nem iparosított területeken okot szolgáltatott arra, hogy az európai foglalkoztatási gyakorlatokat újragondoljuk. Mivel kevesebb a munkahely és jelentős verseny folyik értük, a vállalatok megengedhetik maguknak, hogy erőteljesen szelektáljanak, és maguk dönthetik el, milyen feltételeket támasztanak a pályázók felé. A felvételi eljárás ma jellemzően sokkal szelektívebb, a minimumkövetelmények közé tartoznak a megfelelő személyes tulajdonságok, határozott elköteleződés a cég felé és a szükséges technikai tudás és kompetenciák megléte, egyszóval a vállalatok biztosak akarnak lenni abban, hogy a „megfelelő” embereket veszik fel, akik elfogadják és képesek alkalmazkodni az új típusú munkafolyamatokhoz.⁷

Ez viszont a munkafolyamat megszervezésében alapvető változásokat tesz lehetővé. A munka az alárendelés rezsimében, az ellenőrzés, kizsákmányolás és kontroll hármásával jellemezhető, és a csapatmunka fogja össze (Garrahan és Stewart, 1992). Ennek eredménye, hogy ezek a munkák lényegében rosszabbak, mint a raktározó termelésben ajánlott társaik. A csapatmunka elve alapján a munkások magukat és kollégáikat fegyelmezik. Míg a retorika a csapatmunkát és kooperációt hangsúlyozza, a valóságot a versenyző individualizmusok környezetében kell elképzelnünk. Ez egyrészt növeli a feszültséget (lásd Okamura és Kawahito, 1990), másrészt megváltoztatja a munkafolyamat szabályozási természetét. Nincs többé „mi” és „ők”, az „ők” ma már a „mi” részét képezi. Számottevő kétértelműség és bizonytalanság következik ebből az identitásváltásból a munkaszervezés és a dolgozói érdekek reprezentációjának vonatkozásában is.

Következésképpen az új HVP módszer egyszerre kívánja és szűkíti a régi szakszervezeti egyesületeket intézményeikkel, és a szervezett és szervezetlen keretek között újraformálódo munkatanácsokat. Ezek talán kevésbé szervezettek, de könnyen azzá válhatnak, amire az egykori szakszervezetek csak áhítozhattak. A korábban domináns tőke-munka kapcsolatokhoz képest ezek egész más alapkoncepciót követnek, mivel a már aszimmetrikussá vált kapcsolatrendszer élesen a korábbi irányába mozdul.

Bár a mai gyárak a 30 évvel ezelőtti vagy régebbi fordista elődeiknél kevesebb munkaerőt igényelnek, arányaiban véve még mindig jelentős a szükséglet. Sőt, a munkásokat még mindig nyereségtudatosan kell irányítani, szervezni. A vállalatok sokat tesznek azért, hogy ez valóban megvalósuljon. Ennek érdekében az életképes HVP modellek iránti kutatásban a munkaerő eddigi szervezetrendszerének fellazítására, majd újjáalakítására kell törekedniük elsősorban azoknak a társaságoknak, amelyek nemzetállamokkal és azok szabályozó rendszereivel működnek együtt. A (kvázi) vertikális dezintegráció, a növekvő erőforrás-kihelyezés és az alvállalkozások

⁷ Egy másik jelenkori példa Északkelet-Angliából szintén tanulságos e vonatkozásban. A Fujitsu egy magas szinten automatizált szilikonchipgyárba fektetett be Newton Aycliffe-ben; körülbelül 1 millió font befektetés jutott minden dolgozóra, így a folyamatos termelés kifejezetten fontos a befektetés gyors megtérülése céljából. A Fujitsu műszaki szakembereinek 40%-át korábbi fegyveres szolgálatokból toborozta, részben azért, mert őket kiképezték a kifinomult műszaki fegyverzet kezelésére (Avis, 1995). De egy másik ok lehet az is, hogy őket engedelmességre, szolgálatkészségre és a parancsok kérdés nélküli teljesítésére képezték ki. Bár ez nem illik a dolgozói rugalmasság és felhatalmazás retorikájába.

hozzájárultak a területi és társadalmi alapú munkamegosztás mélyülése és bővülése következtében kialakult munkaerő-elválasztáshoz, -felosztáshoz (Murray, 1983). Annak ellenére, hogy a cégeknek még mindig szükségük van kollektív szervezeti formákra, ezek bizonyos munkatípusoknál és tevékenységeknél fordulnak elő, és a dolgozók érdekeit sorakoztatják fel, ahelyett hogy a vállalat ellen uszítanák őket.

Mégis megfigyelhető egy potenciális veszély a tőkére és a munkaerőre nézve. Tagadhatatlan, hogy az új termelési módok nem kívánnak visszatérni a teljes foglalkoztatáshoz.⁸ Az ilyen munkaerőpiaci feltételek viszont felszámolják a szelektív tőke jelentőségét a munkaerő toborzásában, a jelentkezők közötti választásban és a munkaviszony feltételeinek meghatározásában. A HVP módszerekkel kompatibilis új szakszervezeti rendszer iránti kutatás egy új elemet alkotott meg a folyamatban lévő stabil, az 1990-es években várt felhalmozódással összeegyeztethető, szabályozó rendszer keresése során.⁹ A szervezett munka intézményeinek megreformálására fellépő igény az európai kapitalista kultúra újrafogalmazási kísérletét is jelentette oly módon, amely a munkások, családjaik és közösségeik számára kedvezőtlen volt. Habár a helyzet a munkások szempontjából sem kilátástalan. A vállalatok sebezhetőek a vertikális integráció, a just-in-time elvek és a minimális raktárkészlet köré szerveződő termelés miatt, ezért igyekeznek az egyéni dolgozók és a szervezett munkaerő együttműködési készségét és előzékenységét fenntartani. Ha ez nem sikerül, mint például a Renault cleoni gyárában 1991 őszén, a termelés gyárról gyárra zuhanni kezd. Az ilyen jellegű példák a magas munkanélküliség és a neoliberális szabályozási rendszer ellenére ritkán fordulnak elő. A munkaerő számára szükséges minimumfeltételek, a HVP képességek feltérképezése és pozícióerősítése a szabályozottabb rezsimek irányába jelentene eltolódást, melyekben alacsonyabb munkanélküliségre, fejlettebb munkakörülményekre és bérszínvonalra, illetve az Európán belüli munkaerőpiaci feltételek eltéréseinek minimalizálására törekednek. Vannak lépések ebbe az irányba, például a minimálbér meghatározása és a fejlett EU-n belüli munkakörülmények, ahogy azt a Maastrichti Szerződés szociális rendelkezésekről szóló fejezetében is olvashatjuk, de ezek még kísérleti stádiumban vannak és bizonytalanok; az EU szakpolitikai napirendjét továbbra is a versenyképesség és a növekedés határozza meg elsősorban. Európa más részein viszont a versenyképesség és növekedés még inkább kiemelkedő jelentőséggel bír az állami szakpolitikai irányokban, így a munkaerőpiaci feltételekben komoly eltérések tapasztalhatók, amit a társaságok kihasználhatnak a termelés földrajzi elhelyezésének megválasztása által.

A magas volumenű termelés új földrajza Európában

Ahogy a vállalatok területi különbségek kiaknázására fordított technikai és területi kapacitása nőni kezdett a folyamatosan differenciálódó globális termelési térben, úgy változott a termelés

⁸ A jól ismert ellentmondás, a termelési költségek minimalizálására és a profit maximalizálására törekvés mindenhol központi kérdés (Mattick, 1971). Ez hangsúlyozza a fenntartható megközelítés és a mikro-makroszintű termelés összeegyeztetésének problémáit. Ez jelezheti az új és stabil posztfordista szabályozás kialakításának nehézségeit.

⁹ Hogy egy stabil szabályozási mód kialakítható-e, nyitott kérdés marad; a jövő mindenesetre inkább az ellentmondásos szabályozó gyakorlatokról és nem egy koherens rendszerről fog szólni.

földrajza is, gyakran a munkaerő szempontjából kegyetlenül. Globális szinten egyszerre integrálódó és szegmentálódó munkaerőpiacról beszélhetünk, melynek háttérében a gazdasági szereplők logikája húzódik, azaz a termelést a Föld azon pontjára helyezik, amely legmegfelelőbb a munkaerő maximális kihasználására, „kizsákmányolására”. Az egyes területeket teljesen eltérő, a cégek termelési és fejlesztési repertoárja szempontjából releváns minőségi és mennyiségi adottságokkal jellemezhetjük. A globális triád országain belül is éles különbségek figyelhetők meg, valamint Kelet-Európában az 1989-es rendszerváltásokhoz, Nyugat-Európában az EU mélyítési és bővítési folyamatához kapcsolatosan. Mind a fejlett kapitalizmus szintjén álló, mind a perifériára szorult nemzetállamok területén belül egyre erősödik a vidék–város fejlettségbeli különbség, nem beszélve az ún. globális városokról (Sassen, 1991). Ez számos területen olyan körülményeket teremtett, amelyek között a vállalatoknak nem okoz gondot sem az új termelési módoknak megfelelő, komoly szelekció után összeállított, sem a régi termelési mód megőrzését célzó munkaerő toborzása (attól függően, hogy a vállalatok „erős” vagy „gyenge” versenystratégiát valósítanak meg; lásd Storper és Walker, 1988). Ebben nem kis szerepet játszanak a különböző nemzeti és/vagy lokális szabályozó rendszerek, amelyek megkönnyítik és támogatják ilyesfajta üzemek megtelepedését, hogy ezáltal a helyi munkanélküliség problémáját kezeljék (Hudson, 1994).

A fordizmus makrofejlesztési modellje szintén tipikus termelési földrajzzal rendelkezett. Egy ideig teljes foglalkoztatás uralkodott a kulcsterületeken. Ezen belül a termelés a városi iparövezetekre koncentrált, ahol az 1920-as és 1960-as évek között a tömegcikk fogyasztása ugrásszerűen megnőtt. Amint ez a szemlélet az '50-es, '60-as években elérte a határait, a vállalatok új területeket kezdtek keresni, azért hogy a régi termelési modell működőképességét fenntartsák. Így új területi munkamegosztás alakult ki, kezdetben az országok között, később nemzetközi szinten (Hudson, 1988). A területi felosztás eredményeként a kapitalista gazdaság számos perifériára szorult egységét sikerült első alkalommal integrálni a fordizmus körforgásába (szemben a termelés korábbi központját képező magterületekre irányuló, migráns munkaerő forrásterületeivel). Míg a jelentős stratégiai döntéshozás és a K+F a fejlett központokban maradt, számos perifériaövezet (korábban az ipari tőke áramlásából kimaradó mezőgazdasági és nem ipari területek) a rutintermelés képzetlen és/vagy alulfoglalkoztatott bázisává vált. A gazdasági szereplőket a bevethető tömegek, a gyakran „zöld” munkaerő, valamint a segélyek és kölcsönök formájában érkező, bőkezű pénzügyi ösztönzés motiválta a funkciók ilyesfajta elosztásában.

A fordizmus válsága felborította ezt a „rég” rendet Európában, ami komoly következményekkel járt Európa periferikus területeire nézve. Hiszen a magterületeken némi ellensúlyként a szolgáltató szektor fejlődésnek indult, de ez a perifériáról egyáltalán nem mondható el. Amint a foglalkoztatási mutatók zuhanni kezdtek, és a periferikus ágazati üzemeket – a „globális előőrsokeket” (Austrin és Beynon, 1979) – a bezárás fenyegette, a figyelem a nem különösebben kíváncsatos munkákról arra a félelemre terelődött, hogy az ipari munkalehetőség mint olyan megszűnhet a periférián. Csakugyan úgy tűnt, hogy az ágazati üzemekre építő gazdaságtan életképességét kétségbe vonó jóslatok beteljesülnek (Firn, 1975).

A posztfordista érában a cégek egy terjeszkedő, mobil gazdaságban a tőke- és termékáramlás gyorsításával, azaz az idő és tér jobb összehangolásával próbálják a versenyképességet fokozni.¹⁰ A tőke egyre (hiper)mobillabbá válik a munkaerőhöz viszonyítva, de látszólag ellenté-

¹⁰ Habár manapság jelentős migránsmunkaerő-áramlás figyelhető meg Európa felé, Európából és Európán belül,

tesen, a globalizáció fejlődésével a hely egyre fontosabbá válik a tőke szempontjából. Az emberek sokkal röghözköttebbek maradnak, mint a tőke. Ez az előny kiaknázzható a munkakereső réteg létszámának megsokszorozódását produkáló területek kihasználásával, melyeken a társadalmi és kulturális berendezkedés miatt sokszor a munkaerő reprodukálásának költségeit helyi közösségek vagy az állam viseli, illetve amelyeket a tőke „keres” nyereséges termelés reményében.

A hely megnövekedett fontosságának egyik következménye, hogy kezdetben a just-in-time megközelítések révén a termelés regionális rekonzentrációját, ezáltal a periferikus területek fejlődését és az ipari munkalehetőségek arányának növekedését várták. Az ilyen jellegű értelmezéseket a japán alkatrészgyártó üzemek USA-beli csoportja erősen befolyásolta (lásd pl. Mair et al., 1988). De Japán EU-ba történő befektetéseitől hamar nyilvánvalóvá vált, hogy nincs egyértelmű összefüggés a just-in-time és a térben egy helyre koncentrált termelés megvalósítása között (in-one-place). Az autóipar egyes részein azonban mégis tapasztalható volt ilyen jelenség a területileg koncentrált „párhuzamos termelésben”. Az olyan nagy tömegű, alacsony értékű összetevők sorolhatók ide, amelyek a specifikációs és szállítási változásokban is gyakran jelentős szereppel bírnak. Bizonyos helyeken, főleg ahol a szállítási infrastruktúra szegényes (ahogy a korábbi Német Demokratikus Köztársaságban), magasabb fokú területi összefonódás, koncentráció szükséges. Ennek ellenére ez gyakran csak látszólagos „just-in-time”, valójában vésztartalékkal (buffer stocks) való termelés az összeszerelő üzemekhez közeli raktárakból. Sok szempontból ez inkább nevezhető különböző védőhálókkal kiépített raktározó termelésnek a just-in-time helyett, többek közt a termelési folyamat egészére kiterjedő társadalmi munkamegosztás és a sokkal szofisztikáltabb logisztikai rendszerek elérhetősége miatt. Ezért nincs is szoros kapcsolat a just-in-time és a példaértékűnek tekintett, egy (adott) helyen megvalósított termelés között. Észszerű lehet viszont arra következtetni, hogy ez más szektorokban, ahol a just-in-time kivitelezhető, szintén hasonló eredményre vezet. Általánosabban fogalmazva a szállítások biztossága és rendszeressége képezi a rendszer értékét. A döntő változó az „időbeli kiszámíthatóság” a térbeli közelség helyett. Ilyen esetekben a szállításhoz használt járművek az árukészlet mobil raktáraként működnek. Az új, integrált termelési komplexumok megjelenésével kapcsolatos negatív várakozásokkal szemben, ez a földrajzi megközelítés kínál némi lehetőséget az ágazati üzemek befektetéseinek és az azokhoz kapcsolódó foglalkoztatás növelésének Európa periferiáján. Ez a módszer talán egy sokkal beágyazottabb ágazati üzemi termelési formát fog megvalósítani (Hudson, 1995b).

Nincs egyértelmű területiség más HVP módszerek (idő- és anyagtakarékos termelés és rugalmas automatizálás) esetében sem, amelyek kezdetben a just-in-time termeléssel álltak összhangban. A gazdasági aggodalmak a középpontban maradtak számos ipar vonatkozásában, mivel az idő- és anyagtakarékos termelés bevezetése kevesebb gyárat jelent. A termelőüzemek elhelyezése nyitott kérdés, ezért komoly verseny zajlik régiók és vidékek között, azért hogy minél inkább meg tudjanak felelni a szükséges munkaerőpiaci és egyéb feltételeknek. Az egyik megközelítés szerint magas szinten automatizált és kevés emberi munkaerőt, de jelentős fix tőkebefektetést igénylő gyárak építésére kellene koncentrálni, azaz a magterületek, az EU fő piacainak termelési sajátosságaihoz hasonló módszert kellene bevezetni. Más szemszögből nézve a periferikus területeken elérhető regionális politikai támogatások még mindig jelentős

de ez nagyságrendileg még mindig kisebb, mint a késő '50-es évek és a '70-es évek közepe közti periódusban.

vonzeróként szolgálnak (pl. lásd Ferrao és Vale, 1995). Ezt mutatja a Volkswagen 1996. júliusi döntése, melynek értelmében felfüggesztette a keletnémet tartományokban terjeszkedését, mert az Európai Bizottság blokkolta a Sachsen tartomány által nyújtott beruházási támogatásokat. A periféria további vonzereje az ipari tapasztalattal nem rendelkező, „zöld” munkaerő adottsága, ami az új termelési gyakorlatok támogatásához járul hozzá. Az ilyen helyeken nincsenek szisztematikus elvárások és elképzelések arról, hogy is néz ki a gyáripari termelés. Például a '90-es években Mezzogiornóba telepített új Fiat gyár is ezt az elképzelést támasztja alá (lásd Conti és Enrietti, 1995). Ennek megfelelően a helyi stratégiák egységben a korábbi államszocializmusok területére történő tőkebevonással mindinkább szemléltetik ezt a megközelítést: például a General Motors új eisenachi üzeme vagy a Volkswagené Moselben (lásd Schamp, 1995). A még mindig klasszikus just-in-time elveken szerveződő munkaintenzív termelési komponens továbbra is vonzóan fogja találni az olcsó munkaerővel bíró területeket, annak ellenére, hogy ezek egyre inkább a globális világ gazdaság periferiájára és kevésbé az európai periferiára lesznek igazak.

Hasonló határozatlanság figyelhető meg a tömegtermelés földrajzi elhelyezkedésében is, bár erőteljesebb területi differenciálódást jósoltak e termelési formának (Pine, 1993). A termelés helyének megválasztása a kommunikációban és a termelésben bekövetkezett információtechnológiai fejlődésnek köszönhetően itt sokkal rugalmasabban megválasztható. Továbbá a tömegtermelés e koncepciója a globalizáció, lokalizáció és glocalizáció elgondolásához is hozzákapszolható (lásd például Cooke et al., 1992; Van Tudler és Ruigrok, 1993). Egy ilyen jellegű szemlélet lehetővé teszi a tömegtermelés hozzákapszolását a területileg, kulturálisan és ízlés alapján szegmentált piacok koncepciójához és ennek megfelelően a regionális termeléshez. Ennek ellenére a munka területiségének e megközelítése, ami még mindig ellentéteket eredményez, és a feljebb kifejtett versenyző centrum és periféria viszony itt is relevánsnak mondható. Bár ebben az esetben minél nagyobb szellemi munkát fektetnek a termelésbe, annál nagyobb szerep jut a kutatás-fejlesztésnek, és a szolgáltatásokra helyezett hangsúly segíthet abban, hogy egyes területek a magterületek irányába mozduljanak, és ne csússzanak le a periféria szintjére.

Észrevételek és következtetések

MEGVÁLASZOLATLAN KÉRDÉSEK AZ EGYENLŐTLEN FEJLŐDÉSRŐL, AZ EGYESÍTETT SZERVEZŐDÉS ÚJ FORMÁI, IPARI ÁTSZERVEZÉS ÉS EURÓPA REGIONÁLIS TÉRKÉPÉNEK JÖVŐJE

Az újfajta, hegemonikus, posztfordista felhalmozási módszer megjelenéséről szóló reklamációk és követelések jogtalannak bizonyultak. Így a stabil posztfordista szabályozás módszere kialakult. Bár a globális, kapitalista gazdaság ma a termelési folyamat, a fogyasztási minták és az egymásnak ellentmondó szabályozási gyakorlatok sokkal összetettebb területi mozaikját alkotja, mint ezelőtt bármikor. Ez talán a kapitalista fejlődés új fázisának előfutára lehetne, de sokkal valószínűbb, hogy a jelenlegi válságot és a létező rendszer megoldatlan kérdéseit viszi tovább.

Az erősödő globalizáció élesen formálta az egyre összetettebb területi képet. Ugyanakkor a globalizáció nem egy megingathatatlan tendencia, sőt tovább hangsúlyozza a helyi differenciálódás jelentőségét, mely során az egyenlőtlen fejlődés kibontakozott a világszínpadon. Az ipari újjászervezést, a termelés földrajzának és Európa regionális térképének változását segítenek megérteni az ide kapcsolódó elméleti magyarázatok. Éppen ezért fontos, a területfejlesztés alakítására és értelmezésére vonatkozó elméleti-politikai következtetéseket is magukba foglalnak. Először is, azt sugallják, hogy a tőke számára számos opció vált elérhetővé, ugyan nem korlátlan mennyiségű, de mindenesetre több, mint ezelőtt bármikor. A lehetőségek a termékek, termelési technológiák és a termelés földrajzi elhelyezéseinek különböző kombinációját kínálják, melyeket a tőke formája, típusa és a korábbi időszakot meghaladó mennyisége határoz meg. Másodszor, újfajta korlátozások, mint például az ökológiai kényszer, egyre fontosabbá válnak (Lipietz, 1992; Hudson, 1995a). A globalizáció magába foglalhatja a globális tőkekezelés kapacitásában a nemzetállamok további semlegesítését, és egy társadalmilag és térben egyre inkább megosztott világ képét idézi fel előttünk, amely az európai fejlesztési stratégiákat is kihívás elé állítja. Hogy függ össze ez a globális gazdasággal – vajon profitálnak belőle, vagy inkább szenvednek a következményeitől? Másképp fogalmazva, milyen regionális – intézményi és szervezési – feltételek szükségesek ahhoz (feltételezve ebben a kontextusban, hogy a szükséges nem lehetetlen), hogy ezek a közösségek sikeresen pozicionálják magukat a tőkeáramlást bővítő átszervezési stratégiákkal szemben? Elegendő-e a regionális átalakítás az eredményesség garantálásához? Ha nem, hol éri el a regionalitás határait? És mi fogja meggyőzni a kétségkívül gyarapodó vesztesek táborát, hogy fogadják el sorsukat?

Bizonyos területeken növekvő figyelmet fordítanak a regionális gazdaságok sikerétől elválaszthatatlan, társuló vagy egyesületi kapcsolati formákra. Ez egy alternatív regionális fejlesztéspolitikai felfogást testesít meg, ami azt sugallja, hogy minden régió lehet „sikeres” egy nem zéróösszegű játszmában, amennyiben képes valamilyen társas struktúra kialakítására. Ez arra enged következtetni, hogy Európa regionális problémái megoldhatóak. A hangsúlyt a bizalomra, együttműködésre és egy olyan intézményi hálóra kell fektetni, amely egyszerre támogatja és visszatükrözi a civil társadalom kapcsolatrendszerének érintkezési formáit. Ezekre a társadalmi kapcsolatrendszerekre a siker kulcsaként tekintenek azokban a régiókban, ahol a regionális fejlesztések sikerrel megindultak (Cooke, 1995). Bizonyos okok miatt viszont óvatosan kell kezelnünk az ilyen kijelentéseket, mert nem egyértelmű, hogy egy ilyen megközelítés nem vezet-e a sikeres régiókban társadalmi kirekesztéshez vagy interregionális verseny kibontakozásához. Ez az alulról építkező szemlélet két területen is nehézségeket szül. Egyrészt, hogyan fognak kialakulni ilyen társulási formák és intézmények a gazdaságilag fejletlen vidékeken, ahol ezek a struktúrák nem adóttak? Milyen mértékben képesek politikai döntések társadalmi egyesüléseket létrehozni, szemben a társas magatartásra és értékekre építő intézményrendszerrel? Másrészt, ha az együttműködések ezen formái egy gyenge, procedurális államban épülnek ki (Hirst, 1994), mi fogja megakadályozni, hogy a gazdasági hatalmi érdekek átvegyék az irányítást a regionális fejlesztéspolitikai agendában? Mi ellensúlyozhatja azokat a versenyhátrányokat, amelyeket egy olyan verseny kialakulása okoz, amelyben zéróösszegű játszma esetén az nyer, aki már korábban, gazdasági eredményességet szavató intézményrendszert épített ki? Erre utaló jelek már vannak is: Baden-Württemberg, Katalónia és Lombardia egyénileg, illetve kollektívan törekszenek arra, hogy az EU-politikákat érdekeiknek megfelelően alakítsák. Összefoglalva tehát komoly veszélyeket rejt magában Európa regionális térképére nézve az eltérő forrásokkal és hatalommal rendelkező, gyenge, procedurális államban a civil társadalom érdekcsoportjai közt kibontakozni látszó

regionális verseny. Nehéz elképzelni, hogyan tudnák a regionális társulások az ilyen regresszív szociális hatásokat kiküszöbölni egy erős és progresszív keretrendszer biztosító állami politika nélkül, ami viszont képes megzabolázni a létező gazdasági hatalmak önös érdekeit, a társadalmi csoportok és régiók kiegyenlítettbb fejlődése érdekében.

Ennek tudatában hogy fog kinézni Európa regionális fejlettségi térképe a jövőben? Radikális politikai és szakpolitikai változások nélkül (és belátható időn belül ez a legvalószínűbb folytatás) továbbra is kombinált, a múlt trendjeit továbbvivő, egyenlőtlen fejlődés rajzolódik ki. Az általános regionális újjászületés és a lényeges, életszínvonalbeli interregionális különbségeket rugalmas, egymással versenyző, de azon belül kis, kooperatív vállalatokra építő iparövezetek hálózatával kiküszöbölni kívánó elméletek alapvetően tévesek. Ez a helyzet függetlenül attól, hogy a helyi intézményi bázis, amit egy fejlesztési modell előfeltételez, kialakítható vagy átruházható-e Európa számos háttér- és perifériaterületére. Mindig voltak területek és szektorok a kapitalizmusban, amelyekben kis tömegtermelést valósítottak meg szűk piacokon. De a kapitalizmuson belül erőteljes a rendszernyomás a magas volumenű termelés irányába a versenyképysérből kifolyólag, mind a tőke és munkaerő között (a bérköltségek lenyomása miatt), mind a vállalatok között (a többlet előállítás miatt). Ezért a jövő a fő transznacionális szereplők dominanciájával, illetve a magas volumenű termelés és fogyasztás kombinációjával fog folytatódni, bár ez jóval kevesebb ipari munkalehetőséget és az 1950–60-as éveknél sokkal több egyenlőtlenséget fog eredményezni. Európa regionális jövője egyenlő az egyesített, testületi hatalom növekedésével, a K+F és a műszakilag szofisztikált, új termékek előállításával a ma létező magterületeken. Az idő szorítására látható bizonyítékok vannak a termék- és folyamatfejlesztésben, ami a cégeket növekvő vagy fejlett szektorokba kényszeríti azért, hogy a területi közelséget versenystratégiák során kihasználják. Így a jelenlegi európai ipartérkép nem is sugallja azt (Amin, 1992, p. 144), hogy a mai globalizáció összefüggésben lenne a „regionális specializációval és a specifikus funkciók helyett szektorok köré szervezett rekonzentrációval”. A koncepció, mely szerint Európa térképe újrarajzolható a regionális gazdaságok HVP iparközpontok köré szervezett just-in-time és az egy helyre koncentrált termelés elveinek átalakításával, már nem megvalósítható, hiszen az ipari övezetek kis vállalataiból építkező hálózata mindenhol nem fenntartható. Valóban, az európai ipari gazdaság marad térben szórt (spaced-out), és ugyan a területi minták változtak (és fognak is), de a fordista munkamegosztás folytonossága fenyeget. Ennek tudatában és a magterületekkel szembeállítva, a periférián maradtak legfeljebb az ipari ágazatokba történő befektetésekben, rendszertelen és marginális iparfejlesztésekben, esetleg a szolgáltatási szektor, például a turizmus területére érkező csekély befektetésekben reménykedhetnek. Európa számos területén kilátástalan a jövő: magas munkanélküliség, korlátozott munkahelyteremtés és a fenntartás nehézségei. És talán néhány régió számára nem marad más, mint az elszegényedett jóléti állam, amely a túlélésre és a fennmaradásra rendezkedik be Európa perifériáján.

Jegyzetek

A fordítás során használt kifejezések, angol szakkifejezések magyarázata:

Spatial policy: regionális/területi politika

Socio-economic: társadalmi-gazdasági/szociális-gazdasági

Europeanization: europaizáció, európai integráció

Macro-scale changes: makrováltozások

New materials industries: új eszköz-iparágak

Small batch craft production: kis, jelentéktelen kézműipar

Filiére: ágazat

Just-in-case (JIC): raktározó termelés, olyan stratégia, amelyben a vállalatok nagy raktárépületekkel és jelentős raktárkészlettel biztosítják az ellátást. Azok a vállalatok alkalmazzák, melyek számára a kereslet előrejelzése nehézséget okoz. Előnye, hogy a váratlan megrendeléseknek, keresletnövekedésnek is eleget tud tenni.

Just-in-time (JIT): olyan termelési mód, amelyben a raktárkészlet minimális, hiszen arra épít, hogy a gyártáshoz szükséges alkatrészeket a beszerzési lánc „éppen időben”, azaz nem korábban és nem is később, hanem amikor szükséges, akkor szállítja. Ezáltal a leltárköltségek csökkenthetők. A korábban ismertetett just-in-case termelési módot váltja fel.

High volume production (HVP): magas volumenű termelés; a gyakorlatban a tömegtermelést jelenti, azaz rövid idő alatt nagy mennyiségű termék előállítását. A legyártott termékek azonosak, vagy csak kis mértékben térnek el egymástól. A kibocsátás növelése mellett csökkenti a termelési költségeket, így magasabb profitot eredményez.

Lean production: idő- és anyagtakarékos termelés; eredetileg a Toyota fejlesztette ki automobilok gyártására, célja a költségek minimalizálása, a dolgozók felhatalmazása, a leltárkészlet csökkentése és ezáltal a termelékenységek növelése. A raktározás helyett a hangsúly a beszállítókkal kiépített kapcsolaton van, ami könnyen kivitelezhetővé teszi a változtatásokat és a piaci helyzetre való gyors reakciót.

Buffer stock: védtartalék; az az anyagmennyiség, amit egy vállalat a biztonság kedvéért raktáraiban fenntart az esetleges áruhiány vagy a hirtelen áringadozások kivédésének céljából.

Irodalomjegyzék

Amin A., Big firms versus the regions in the Single European Market. In Dunford M., Kafkalas G. (Eds.), *Cities and Regions in the New Europe*. Belhaven, London. 1992. pp. 127–149.

Amin A. (Ed.), *Post Fordism: A Reader*. Blackwell, Oxford. 1995.

Amin A., Thriff N. (Eds.), *Globalization, Institutions and Regional Development in Europe*. Oxford University Press, Oxford. 1994.

Amin A., Tomaney J., The regional dilemma in a neo-liberal Europe. *Europ. Urban & Reg. Studies* 2. 1995. pp. 145–170.

Austrin T., Beynon H., *Global Outpost: The Working Class Experience of Big Business in North West England*. Department of Sociology, University of Durham, Durham. 1979.

Avis L., *Micro-chips or pommes frites – can you tell them apart?* Paper to the Conference on Education and Training for the Future Labour Markets of Europe, September. University of Durham. 1995.

Beynon H., *Working for Ford*. Penguin, Harmondsworth. 1984.

Braverman H., *Labor and Monopoly Capital*. Monthly Review Press, New York. 1974.

- Conti S., Enrietti A., The Italian automobile industry and the case of Fiat: one country, one market. In Hudson R., Schamp E. W. (Eds.), *Towards a New Map of Automobile Manufacturing in Europe New Production Concepts and Spatial Restructuring*. Springer, Berlin. 1995. pp. 117–146.
- Cooke P., Keeping to the high road: learning reflexivity and associative governance in regional economic development. In Cooke P. (Ed.), *The Rise of the Rustbelt*. University of London Press, London. 1995. pp. 231–246.
- Cooke P., Moulaert F., Swyngedouw E., Wienstein O., Wells P., *Towards Global Localisation?* UCL Press, London. 1992.
- Coriat B., Technical flexibility and mass production: flexible specialisation and dynamic flexibility. In Beno G., Dunford M., *Industrial Change and Regional Development: The Transformation of New Industrial Spaces*. Belhaven, London. 1991. pp. 134–158.
- Crewe L., Davenport E., The puppet show: changing buyer-supplier relations within clothing retailing. *Trans. Inst. Brit. Geogr. NS* 17. 1992. pp. 183–97.
- Dicken P., Oberg S., The global context: Europe in a world of dynamic economic and population change. *Europ. Urban & Reg. Studies*, 3. 1996. pp. 101–120.
- Dunford M., Hudson R., *Successful European Regions: Northern Ireland Learning From Others*. Northern Ireland Economic Council, Belfast. 1996.
- Dunford M., Perrons D., Regional inequality, regimes of accumulation and economic development in contemporary Europe. *Trans. Inst. Brit. Geogr. NS* 19. 1994. pp. 163–182.
- Ferrao J., Vale M., Multi-purpose vehicles, a new opportunity for the periphery? In Hudson R., Schamp E. W. (Eds.), *Towards a New Map of Automobile Manufacturing in Europe New Production Concepts and Spatial Restructuring*. Springer, Berlin. 1995. pp. 195–218.
- Firn J., External control and regional development: the case of Scotland. *Environ. Plann. A* 7. 1975. pp. 393–414.
- Florida R., The industrial transformation of the Great Lakes Region. In Cooke P. (Ed.), *The Rise of the Rustbelt*. University of London Press. 1995. pp. 162–76.
- Frobel F., Heinrichs J., Kreye O., *The New International Division of Labour*. Cambridge University Press, Cambridge. 1980.
- Garrahan P., Stewart P., *The Nissan Enigma: Flexibility at Work in Local Economy*. Mansell, London. 1992.
- Hamill J., Cross-border mergers, acquisition and strategic alliances. In Bailey P., Parisotto A., Renshaw G. (Eds.), *Multinationals and Employment: The Global Economy of the 1990s*. ILO, Geneva. 1993. pp. 95–123.
- Harrison B., Industrial districts: old wine in new bottles? *Reg. Studies*, 26. 1992. pp. 469–484.
- Hirst P., *Associative Democracy: New Forms of Economic and Social Governance*. University of Massachusetts Press, Amherst, M. A. 1994.
- Hudson R., Capital accumulation and chemicals production in Western Europe in the postwar period. *Environ. Plann. A* 15. 1983. pp. 105–122.
- Hudson R., Uneven development in capitalist societies: changing divisions of labour, forms of spatial organization of production and service provision, and their impact upon localities. *Trans. Inst. Brit. Geogr. NS* 13. 1988. pp. 484–496.
- Hudson R., New Production concepts, new production geographies? Reflections on changes in the automobile industry. *Trans. Inst. Brit. Geogr. NS* 19. 1994. pp. 331–345.
- Hudson R., Towards sustainable industrial production: but in what sense sustainable? In Taylor M. (Ed.), *Environmental Change: Industry, Power and Place*. Avebury, Aldershot. 1995a. pp. 37–56.

- Hudson R., The role of foreign investment. In Darnell A., Evans L., Johnson P., Thomas B. (Eds.), *The Northern Region Economy: Progress and Prospects*. Mansell, London. 1995b. pp. 79–95.
- Hudson R., Schamp E. W. (Eds.), *Towards a New Map of Automobile Manufacturing in Europe? New Production Concepts and Spatial Restructuring*. Springer, Berlin. 1995.
- International Labour Office, *Yearbook of Labour Statistics*. United Nations, Geneva. 1987.
- International Labour Office, *Yearbook of Labour Statistics*. United Nations, Geneva. 1994.
- Lipietz A., *Towards a New Economic Order*. Polity, Cambridge. 1992.
- Mair A., Florida R., Kenney M., The new geography of automobile production: Japanese transplant in North America. *Econ. Geogr.* 1988. pp. 4–64.
- Mattick P., *Marx and Keynes: The Limits of The Mixed Economy*. Merlin, London. 1971.
- Murray F., The decentralization of production – the decline of the mass-collective worker. *Capital & Class*, 19. 1983. pp. 74–99.
- Okamura C., Kawahito H., *Karoshi*. Mado-Sha, Tokyo. 1990.
- Pine B. J., *Mass Customization: The New Frontier in Business Competition*. Harvard University Press, Harvard. 1993.
- Polert A., Dismantling flexibility. *Capital & Class*, 34. 1988. pp. 42–75.
- Rainnie A., The reorganization of large firm subcontracting. *Capital & Class*, 19. 1993. pp. 74–99.
- Ramsay H., Le Defi European: multinational restructuring, labour and EU policy. In Amin A., Tomaney J. (Eds.), *Behind the Myth of the European Union: Prospects for Cohesion*. Routledge, London. 1995. pp. 174–200.
- Sassen S., *The Global City: New York, London, Tokyo*. Princeton University Press, New Jersey. 1991.
- Sayer A., Walker R., *The New Social Economy*. Blackwell, Oxford. 1992.
- Schamp E. W., The German automobile industry going European. In Hudson R., Schamp E. W. (Eds.), *Towards a New Map of Automobile Manufacturing in Europe? New Production Concepts and Spatial Restructuring*. Springer, Berlin. 1995. pp. 93–116.
- Storper M., Scott A., The geographical foundations and social regulation of flexible production complexes. In Dear M., Wolch J. (Eds.), *The Power of Geography*. Unwin Hyman, London. 1989. pp. 21–40.
- Storper M., Walker R., *The Capitalist Imperative*. Blackwell, Oxford. 1988.
- Van Tulder R., Rugrook W., Regionalisation, globalisation or glocalisation: the case of world car industry. In Humbert M. (Ed.), *The Impact of Globalisation on Europe's Firms and Industries*. Frances Pinter, London. 1993. pp. 22–33.
- Veltz P., New models of production organization and trend in spatial development. In Benko G., Dunford M. (Eds.), *Industrial Change and Regional Development: the Transformation of New Industrial Spaces*. Belhaven, London. 1991. pp. 193–204.
- Wickens P., *The Road to Nissan*. Macmillan, London. 1986.
- Womack J. P., Jones D. T., Roos D., *The Machine that Changed the World*. Macmillan, New York. 1990.

Hálózatok, központok és perifériák: stratégiai tervezés egy európai államban¹

.....

HOWARD ELCOCK

A hálózatokon keresztüli kormányzás a '80-as évek óta kezdett el fontossá válni. Egyre többet beszélünk „kormányzás”-ról és egyre kevesebbet „kormányzat”-ról (Rhodes, 1995, 1997).² Marsh és Rhodes (1992) jól mutatta meg, hogyan tompította az ideológiailag eltökélt Thatcher-kormányzat politikai döntéseit a hálózatokkal és tagjainak támogatásáért folytatott egyezkedése. Grant Jordan (1994) jól szemléltette, hogy a végrehajtó ügynökségek és más autonóm közszolgáltatók, beleértve privatizálásukat és a kiszervezésüket is, miként bénítja meg a kormányzati gépezetet. Meglehetősen pesszimista nézete szerint „nem csak a kormányzat alárendeltjei vesznek ködbe; de még megbízható és hozzáférhető modellünk vagy térképünk sincs, mely segíthetne” (Jordan, 1994, p. 44). A hálózatvezetés keretében ezeket a térképeket kell megtervezni.

A kormányzatok kevesebb felügyelettel bírnak politikáik végrehajtása felett, néhány hazai és nemzetközi trend miatt. Az első az egyre elmosódó határvonal a magán- és a közszféra között, ahogy a kormányzatok mindinkább igyekeznek hálózati szereplőként „feltalálni” magukat, és kezdi feladni formális hierarchia szerinti szerepüket, mely a tradicionális közigazgatás sajátja volt (Jordan, 1994). Közszolgáltatási szervezetek minden szinten a vállalati praktikák lemásolására és a versenyképes piaci intézkedések alkalmazására vannak ösztönözve, az „új közszolgáltatási menedzsment” használatával (Hood, 1991). Ez egy kölcsönösen előnyös együttműködő partnerséggé alakította a kormányzat és a vállalatok közötti viszonyt. A kormányzatok növekvő termelékenységét és hatékonyságot, valamint erősödő befektetési tőkét remélnek, míg a vállalkozások alacsonyabb adókat, kevesebb szabályozást, valamint pénzügyi segítséget várnak a kapcsolattól. Tehát mindkét félnek érdeke fejleszteni a hálózatokat, hogy tudják kommunikálni igényeiket és szükségleteiket a másik fél számára.

Másodsorban a többszintű kormányzati rendszerek lokális, regionális, nemzeti és nemzetek fölötti szintjei megnövelték a szupranacionális intézmények fontosságát a központi, a regionális és lokális kormányzatok támogatói, illetve ellenzői számára egyaránt. Az Európai Unió fejlődése és tagjainak mélyülő integrációja egy közös piac és valuta felé, társulva az igényvel, hogy minél több gazdasági, pénzügyi és politikai döntés kerüljön EU-s szintre, abszolútából relatívvá alakította a szuverenitás fogalmát. Az európai integráció növekvő jelentősége paradox

¹ A fordítás „Howard Elcock: Networks, Centres and Peripheries: Strategic Planning in a European State. *Regional & Federal Studies*, 2003, Volume 13, Issue 3, Pages 44–65” alapján készült. A magyar nyelvű változatot készítette: Kádár Barnabás.

² A „kormányzat” kifejezést a hivatalos kormányzat központi, regionális és lokális intézményeire használom, melyek általában választott képviselőknek felelősek. Ezzel szemben a „kormányzás” szó a kormányzatok és az üzleti, munkás-, társadalmi, környezeti és más szervezetek közti sokrétű kapcsolatra utal.

módon megerősítette az állam nélküli nemzetek és régiók igényét a nagyobb autonómiára, valamint tagállammá válásra (Keating, 1995, 1998, 2001). Ekképpen bátorította Skócia, Wales és Észak-Írország decentralizációját, melynek megadása nemcsak az országrészek és az Egyesült Királyság kormányzata közötti, hanem az Európai Unióval való kapcsolatukat is megváltoztatta (Wright, 2000). A perifériáknak így már nem csak egy központot kell megszólítaniuk. Az európai régióknak nem csak a saját állami kormányzatukkal kell foglalkozniuk, hanem az EU-s ügynökségekkel is Brüsszelben. A decentralizáció és a regionalizmus hatására megnövekszik a modern Európát jellemző centrum-periféria kapcsolatok száma és mélysége egyaránt.

Stein Rokkan elemzésében a központokat „kiváltságos helyekként” jellemzi (Rokkan, 1999, p. 64), ami most már az EU-s intézményekre legalább annyira vonatkozik, mint a nemzeti kormányzatokra. Míg a periférikus területeket az egyirányú „távolság, különbség és függőség” jellemzi (Rokkan, 1999, p. 64), kapcsolatuk a központtal mindig is kétirányú volt: „minden egyes centralizációs folyamatra jut egy vele ellentétes, mely a különbségeket hangsúlyozza, a periféria autonómiájának megőrzése céljából” (Rokkan, 1999, p. 64). A központ-periféria kapcsolatok ma kevésbé egyirányúak, mint ahogy azt Rokkan állítja. Az európai integráció lecsökkentette az EU-s tagállamoktól való elszakadás érzékelhető költségét, így megerősítette a nacionalista törekvéseket Skóciában, Katalóniában, Baszkföldön és Európa sok más pontján. Az Észak-amerikai Szabadkereskedelmi Egyezmény fejlődése is hasonló hatással járt Quebecben (Keating, 1995). Az integráció emellett elősegítette decentralizált intézmények létrejöttét az állammal nem rendelkező nemzetek számára.

Az Európai Unión belüli régiók saját hálózatokat fejlesztettek ki, hogy hatásosan tudják érvényesíteni kollektív érdeküket az Európai Bizottságnál (Salmon, 2000). Az Európai Unió, ezen belül is a szociális és regionális politikák egyre hangsúlyosabb szerepe az EU-n belüli regionális hálózatok fejlődéséhez vezetett, mivel a különböző államokban található, ám közös érdekű régiók összefogtak, hogy befolyásolni tudják a nemzeti és EU-s szakpolitikákat. Így az európai régiók nemcsak képviseleti irodákat tartanak fenn Brüsszelben, hanem a közös érdekű területek együtt fejlesztettek ki és segítettek elő olyan EU politikákat, mint az Atlanti Ív, a Négy Régió Európáért és a Periférikus Tengeri Régiók Tanácsa. Ezen konzorciumok a régiók gazdasági és szociális érdekeit hivatottak előmozdítani. Az Európai Unió saját INTERREG programmal rendelkezik, hogy elősegítse a határokon átnyúló területek integrációját. Ezenkívül az Európai Unió támogatja a kisebbségek kulturális érdekeit a közösségen belül, például a Kevésbé Használt Nyelvek Európai Irodáján (EBLUL) keresztül (Parks és Elcock, 2000).

Ennélfogva a politikai döntéshozatal legtöbbször összetett konzultációs eljárásokon, a kormányzatok, valamint kereskedelmi és önkéntesszervezetek különböző szintjei közötti alkukon és együttműködésekben megy keresztül. A létrehozott új hálózatok és rendszerek, intézkedések Clarence N. Stone szerint „körülfogják és kiegészítik a hivatalos kormányzati hatóságok munkáját” (Stone, 1989, p. 3). A kapcsolatháló-elemzéseket és a centrum-periféria kapcsolatokat éppen ezért úgy kell továbbfejleszteni, hogy értelmezni tudják az olyan szupranacionális szereplőket, mint az Európai Unió, a tagállamok, az államtalan nemzetek, a régiók és a helyi közösségek egyre bonyolultabb kapcsolatait. Mind egy folyamatos konzultáción, tárgyaláson és alkun alapuló játék részesei, melyben minden szereplő felvonultatja erőforrásait érdekei védelmére, valamint elősegítésére; „egy szervezet erőforrásai lehetőséget teremtenek a hatalomgyakorlásra” (Rhodes, 1988, p. 42). Ebbe beletartoznak mindazon pénzügyi, politikai, alkotmányos-jogi információforrások, melyeket a szereplő csatarendbe állíthat, hogy előmozdítsa saját érdekeit és válaszoljon a többi szereplő indítványaira (Rhodes, 1981, 1988).

Némely szereplő azonban rendelkezhet hierarchikus erőforrásokkal, melyekkel irányítani tudja a többi szereplőt, vagy követelheti tőlük irányvonalai betartását, az alkotmányban vagy a jogalkotásban biztosított vagy tiltott intézkedések formájában. Az ilyen hierarchikus hatalmat nehezebb megtalálni a többszintű kormányzati rendszerekben. Még ahol a hierarchiából származó erőforrás létezik is, mint például a Brit Parlament szuverenitása, ott sem használható ki teljesen, mivel elfogadhatatlan politikai és egyéb költségekkel járna, vagy más szabályozásokat sértene. Így a Brit Parlament szuverenitását egyre erősebben korlátozzák az európai integráció által támasztott nemzetközi követelmények, mint a Blair-kormányzat által 1997 májusában aláírt Helyi Önkormányzatok Európai Konvenciója és a szubszidiaritásról szóló EU doktrína. Helyi hatóságok megtanulták használni az EU politikáit és lehívni forrásait, hogy kikerüljék a brit kormányzat korlátozásait (Goldsmith és Sperling, 1997). A kapcsolatháló-elemzések és a többszintű kormányzati elméletek által felhozott kérdések a következő, angol régiókról szóló stratégiai tervezési esettanulmányon lesznek tesztelve.

Stratégiai tervezés az angol régiók esetében – egy esettanulmány

Az európai integráció, valamint más változások angol régiókra gyakorolt hatása különösen erős volt, mivel egészen mostanáig az intézmények nem rendelkeztek megfelelő képességgel vagy jogi környezettel, hogy kifejlesszenek gazdasági vagy térbeli terveket regionális szinten, vagy hogy bemutassák a régiók érdekeit nemzeti vagy nemzetek fölötti szinteken. Bár a regionális tervezési szervezetet Angliában találták ki a '60-as években (Hogwood és Keating, 1982), de az első Thatcher-adminisztráció könyörtelenül leépítette, hogy csökkentse a kormányzat szerepét az emberek, különösképp a vállalkozók életében (Hall, 1997). Ennek eredményeképp a '80-as évek végére a regionális stratégiai, térbeli és gazdasági tervezés megszűnt létezni; olyannyira, hogy John Kerry kijelentette, hogy „az adott időben Anglia alig rendelkezett regionális politikával” (Kerry, 1982, p. 100). A Nagy-London Tanácsot és a másik hat nagy angol városi régiót kormányzó városi megyék tanácsait 1986-ban megszüntették, mivel a „letűnt idők stratégiai tervezőegységeinek” tartották őket (DOE, 1982).

A regionális és helyi tervezési rendszerek, bár csak éppen hogy, de végül fenn tudtak maradni. A megyei szerkezeti tervek is alig kerültek el a megszüntetést 1989-ben. A nagyvárosi kerületek tanácsainak egységes fejlesztési terveket kellett kiadniuk, a kiutalt területi iránymutatók keretén belül. Ezek a dokumentumok azonban szinte kizárólag a fejlesztést támogatták, és nem igazán foglalkoztak az értékek megőrzésével, a környezettel és a tömegközlekedéssel, melyek 1986-ban lettek decentralizálva. Tyne and Wear városi területeit például azzal bízták meg, hogy „városrehabilitációs céllal növeljék az ipari, a kereskedelmi és lakásfejlesztéseket a belső és a külső városi területeken” (DOE, 1989). Ezen dokumentumok ugyan rövidek és nagyon általánosak voltak, de tartalmuk tükrözte azt a minimális felismerést, hogy valamilyen területi stratégiai tervezésre azért szükség volt.

A legtöbb angol régióban regionális tervezési konferenciákat tartottak a helyi hatóságok a '60-as évek elején, annak érdekében, hogy összehangolják stratégiai terveiket, különösen

a szerkezeti terveket és az egységes fejlesztési terveket. A konferenciák később területrendezési szervezetekké (RPB-k) alakultak, melyek innentől előkészítették a regionális tervezési útmutató (RPG) dokumentumok tervezetét a végső miniszteri módosításhoz és kormányzati politikaként való elfogadáshoz. Az Európai Közösség (EK) regionális politikájának 1989-es reformja új környezetet hozott ezeknek a konzorciumoknak, mivel a helyi tervezőknek együttműködési hálózatokat kellett alakítaniuk, az EU-s források lehívására, a régió üzleti és egyéb szereplőivel (Burch és Rhodes, 1993). Ez az igény azután merült fel, hogy az Európai Bizottság Regionális Főigazgatósága (DG XVI) radikálisan átalakította a Strukturális Alapok elosztási eljárásait a hátrányos helyzetű régiókban, melyeknek így különböző stratégiákat kellett létrehozniuk, hogy megfeleljenek az új regionális politika 1, 2 és 5b célkitűzéseinek (Elcock, 1997).

Ugyanakkor az Egyesült Királyság nem rendelkezett olyan regionális kormányzatokkal, melyeknek meglettek volna a megfelelő forrásai vagy felhatalmazása egy ilyen stratégia elkészítéséhez. Ebből kifolyólag a DG XVI, fejlődésük érdekében, megpróbálta ösztönözni a helyi hatóságok, az üzletemberek és az egyéb érdekcsoportok képviselői által alkotott konzorciumok létrehozását. Az Északkelet-angliai Északi Fejlesztő Társaság az üzleti érdekek és a helyi hatóságok szövetségéként jött létre (Elcock, 1997). Északnyugat-Angliában sok időre visszatekintő politikai és polgári vetélkedést sikerült félretenni 1993-ban az Északnyugati Regionális Társulás megalakításának érdekében, mely az Európai Unióban képviseli a terület érdekeit (Burch és Rhodes, 1993).

1994 áprilisában John Major kormánya létrehozta a Környezetvédelmi, a Közlekedési, a Foglalkoztatási és Kereskedelmi és Ipari Minisztériumok regionális munkáját koordináló „Kormányzati Irodák a Régiókért” (GOR-ok) szervet, melyek élén egy-egy regionális igazgató állt. A szerepüket fokozatosan kibővítették, mind a whitehalli átszervezések, mint a Foglalkoztatási és Oktatási Minisztériumok összevonása révén 1995-ben, mind pedig azért, hogy kiterjesztették az Irodák feladatait, hogy tartalmazzák a Miniszterelnöki Hivatal és a Környezetvédelmi, az Élelmiszerügyi és a Vidékkel kapcsolatos Minisztériumok regionális funkcióit. Az Irodák igazgatói így jelentős helyi hatalom birtokosai lettek. 2000-ben, a Miniszterelnöki Hivatal ajánlása alapján, megnövelték volna a regionális igazgatók hatáskörét és státuszát, hogy a francia regionális prefektusok angol megfelelőjévé váljanak (PIU, 2000). Azonban a GOR személyzete még mindig köteles jelentést tenni a megfelelő minisztériumnak, mely korlátozza, hogy milyen mértékben képesek GOR-ok, illetve igazgatóik a közös régiós kormányzat létrehozására.

Új munkáspárt, új tervezés

Tony Blair munkáspárti kormányának 1997. májusi megválasztásával a regionális stratégiai tervezési menetrend, további szabályozó intézmények megalakulásával, radikálisan kibővült. Ezek közé tartoznak a Skócia és Wales számára kialakított decentralizált parlamentek és közgyűlések, valamint nekik elszámoltatható végrehajtók (Wright, 2000), mi több, a skót adókvető jogkörrel. Észak-Írországból ezenkívül egy választott közgyűlést is felállítottak a „Nagypénteki Megállapodást” követően. A skót, walesi és északír decentralizáció további saját választott közgyűlésre irányuló kampányokat indított el számos más angol régióban is (Tomaney, 2000).

A Blair-kormányzat a GOR-ok megalakításakor regionális fejlesztési ügynökségeket (RFÜ-k) is létrehozott a 8 angol régióban. Ezen ügynökségeknek 1999 végéig regionális gazdasági stratégiákat (RES-ek) kellett előterjeszteniük a kormányzat számára, melyeket végül 2000 elején fogadtak el. Jelentős pénzeket különítettek el a városi és egyéb regeneráció, valamint az új ipari fejlesztések ösztönzésére, többek között a korábban a GOR-ok által vezetett Egységes Regenerációs Büdzséből. Vezetőségük elsősorban a felelős miniszter által kinevezett üzletemberekből, valamint a helyi önkormányzatok néhány képviselőjéből, a szakszervezetekből, az önkéntes ügynökségekből és a felsőoktatás megbízottjaiból áll (Bennett és Payne, 2000).

Ez a jogszabály a helyi hatóságokat és egyéb szociális partnereket regionális kamarák létrehozására hatalmazta fel, melyek 70 százalékát a helyi kormányzó tanácsnokok, 30 százalékát pedig az üzleti élet képviselői és az önkéntes ügynökségek tették ki. Ezen kamaráknak keskeny hatáskörben, rosszul definiált státussal és kezdetben költségvetés nélkül kellett dolgozniuk. A RFÜ-k munkáját és RES-üket kellett megvizsgálniuk, azonban az ügynökségek nem tartoztak formális elszámolási kötelezettséggel a kamaráknak. Szerepük némileg homályos maradt, bár a kormány javaslata szerint átvehették volna az RPB-k munkáját az RPG dokumentumok előkészítésében (DETR, 2001). Ez mostanra történt meg a legtöbb régióban (Miniszterelnöki Hivatal, 2002). A kamarák nem kötelező munkaadók, ezért függenek más ügynökségek, általában a regionális önkormányzati konzorciumok titkárságától és egyéb személyzetétől. Mostanra azonban már egyenként 500 000 £-os elkülönített költségvetésre tettek szert. Így, a bizonytalan kezdetet követően, szerepük egyre bővül (Sandford, 2001).

A kezdeti nem tisztázott állapotuk ellenére, az összes angol régió gyorsan létrehozta kamaráját, melyeket regionális közgyűlésnek neveznek. 2000 áprilisában London visszanyerte stratégiai irányító hatóságát, a Nagy-London Közgyűlést, valamint itt került sor Nagy-Britannia első közvetlen polgármester-választására. A választást szoros versenyben Ken Livingstone nyerte meg. Egyik legfontosabb feladata London területfejlesztési stratégiájának az elkészítése, melyről Livingstone polgármester úr kijelentette, hogy „a stratégiák a stratégiája”. Céljai többek között „London és a londoniak gazdasági és társadalmi fejlődésének az elősegítése, valamint Nagy-London környezetének javítása. Ezek adják a polgármester összes stratégiájának keretrendszerét” (GLA, 2002). Így ez a térbeli stratégia tudott áthidaló állapotra szert tenni mint London gazdasági, társadalmi és térbeli fejlesztésének fő tervezete. London gyarapodásának tervéről szóló javaslatát 2003-ban fogadta el a kormány, a fenntartható közösségek tervének keretében.

A regionális és lokális stratégiai tervezésről szóló politikai menetrendet befolyásoló második változás 1997 és 2001 között játszódtott le, a politikai tervezésről szóló iránymutatások (PPG) keretei között. A *Regionális Tervezés* (DETR, 2001) 11. kiegészítése előírja az RPB-k által előkészített vagy felülvizsgált RPG dokumentumok tervezete számára, hogy leginkább a fenntartható fejlődésről szóló előírásokat vegyék figyelembe. Ezek közé tartozik a gépkocsihasználat csökkentése és a tömegközlekedés fejlesztése, az épített és a természetes környezet megőrzése, a biodiverzitás növelése, hulladékgazdálkodás tökéletesítése és a nem megújuló energiaforrások használatának visszaszorítása (DETR, 2001).

Mind a PPG 11, mind pedig az RPG tervezetek figyelembe veszik a 2000 májusában kiadott Európai Területfejlesztési Perspektívát (ESDP), bár pontos ismeretére csak lassan tettek szert a regionális tervezők (interjúadatok). Hatását tompította hat évig tartó tervezési folyamata, és viszonylag gyenge státusza, mivel alapját egy kormányközi megállapodás képezte, nem pedig egy, a Bizottság által is érvényesíthető EU-s nyilatkozat (Williams, 1999). Így a kormány és az

Európai Unió vázolták fel a Perspektíva kereteit, és a regionális tervezőktől várták el, hogy ezt régióik igényeihez igazítsák. Mind az új, mind pedig a felülvizsgált RPG dokumentumoknak figyelembe kell venniük az RFÜ-k regionális gazdasági stratégiáit is. Éppen ezért hatással bírnak, de rájuk is hatnak más stratégiai tervek, ideértve a regionális közlekedési stratégiákat, a regionális kulturális stratégiákat, a megyei struktúraterveket, az egységes fejlesztési terveket és még sok más helyi hatóság által kiadott stratégiát: a Miniszterelnöki Hivatal 43 stratégiai tervezési kötelezettséggel rendelkező helyi önkormányzatot ismert el (PIU, 2000, G függelék; Kormányhivatal, 2002).

A GOR-ok, az RFÜ-k és a kamarák létrehozása együttesen azt jelentette, hogy az RPB-ként működő helyi hatósági konzorciumokkal együtt, minden angol régióban, négy jelentősebb stratégiai tervezéssel és politikai felelősséggel rendelkező ügynökség létezik. Bár egyik sem rendelkezik hierarchikus ellenőrzéssel a többi fölött, azonban mindannyian befolyásolni tudják a többi működését. A GOR-ok felügyelik az RPG és az RES dokumentumok tervezetét, és tanácsot adnak a jóváhagyásért felelős miniszternek. Az RFÜ-k jelentős regenerációs és egyéb kiosztható pénzekkel rendelkeznek, valamint ők készítik elő az RES-t is. A helyi hatósági konzorciumok kezdetben, csakúgy mint az RPB-k, megtartották az RPG tervezetek előkészítésének a jogát, de később ezt a szerepet a kamarák vették át, melyek szintén felügyelik az RFÜ-k munkáját.

Néhány kamara eleinte nem volt biztos benne, hogy milyen szerepet kellene betöltenie az új rendszerben (Saunders és Mawson, 2000), de ez azóta helyreállt, köszönhetően a nagyobb hatáskörnek, és az ugyan kicsi, de saját költségvetésnek. Sok regionális területfejlesztési tervező tekinti a kamarákat a helyi érdekek és vélemények hasznos gyűjtőhelyeinek, megválasztott regionális közgyűlések hiányában. Egy tervező véleménye szerint a regionális közgyűlés „szélesebb tulajdonjogot” tud adni a helyi önkormányzatoknak az RPG dokumentumon elvégzendő munka tekintetében (interjúadat). Tehát ezen regionális intézmények partnerszervezeteikkel való kapcsolatépítése jó kísérleti alappal szolgál egy hálózati elemzéshez.

Hálózatok építése

Ha a széttöredezett rendszerek képesek előállítani koherens regionális stratégiákat és ha ezek a stratégiáik végrehajthatóak, a négy „csúcsszerv” közötti hálózatépítésnek, valamint a kommunikációnak, a tárgyalásnak és a többi érdekelt félhez való alkalmazkodásnak kell az elsődleges céllá válnia. A hálózati menedzsment készségeknek, mint a kommunikáció, a tárgyalás és a koordináció, nagyon magas szintűvé kellett válniuk (Friend, Power és Yewlett, 1974). A vezetőik kötelesek „sok időt és odafigyelést fordítani a másfajta szervezeti kapcsolatokra” (Rhodes, 1988, p. 165). A regionális ügynökségek különböző módokon próbálták megoldani a regionális hierarchia hiánya által okozott nehézségeket az érintett régiókban, melyek közül néhány radikális lehetőséget vet fel a jövőbeli politikai döntéshozatalt illetően.

A hálózati menedzsmentet létrehozó intézményi egyezkedések jelentősen különböznek a rajtuk keresztül kidolgozott politikáktól. Kelet-Közép-Anglia tartományi gyűlése (a kamara) egy integrált regionális stratégiát (IRS) készített elő, mely átfogó szakpolitikai keretet ad, az RES, az RPG-tervezet, a regionális közlekedési stratégia és más regionális és szubregionális stratégiai

tervek elkészítésére. Egy hosszú konzultációs és tárgyalási folyamat előzte meg elkészítését, így a végleges változatot csak 2000 decemberében publikálták. Erős politikai és szakmai vezetőség kellett létrehozásához, különösen a tartományi gyűlés részéről. Célja, hogy egy ambiciózus és pozitív jövőképet vázoljon fel Kelet-Közép-Anglia területei előtt.

Északkelet RPG

Jövőkép:

„Cél a fejlődéshez szükséges keret biztosítása, mely képes a környezeti, a társadalmi és a gazdasági célkitűzéseket véghezvinni, hogy mindenki életminőségét javítsa... a természetes, épített és társadalmi rendszerek veszélyeztetése nélkül, mivel ezek jelentik a kitűzött célok alapját.”

Témakörök:

- regeneráció
- lehetőségek
- hozzáférhetőség
- megőrzés.

Kelet-Közép-Anglia Egységes Regionális Stratégiája

Jövőkép:

„Kelet-Közép-Anglia lesz a leggyorsabban fejlődő európai régió, mely magas életszínvonaláról, erős gazdaságáról, gazdag kulturális és környezeti sokszínűségéről és a fenntartható közösségeiről ismerszik meg.”

Témakörök:

- társadalmi befogadás
- környezet
- gazdaság
- térbeli kérdések.

Yorkshire és Humberside tartományi gyűlései megállapodtak a tartományi gyűlés égisze alatt átfogó stratégiai dokumentum létrehozásában, melynek címe az *Együtt Haladás a Millennium felé* (YHRA, 1998). Egészen a közelmúltig azonban a közgyűlés volt a terület helyhatósági konzorciuma, nem pedig a kamara (Elcock, 2001; Sandford, 2001). Az *Együtt Haladás...* kevésbé részletes ugyan, mint a Kelet-Közép-Anglia IRS-e, de a tartományi gyűlés a partnerek nagyon széles körét volt képes összehozni „a magas szintű menetrend változásáért” (1998, p. 1). Egy sor olyan iránymutatást is tartalmaz, melyet valamennyi stratégiai tervezési ügynökségnek figyelembe kell

vennie. Jövőképe szerint a terület „világszínvonalú régióvá alakul, ahol minden ember gazdasági, környezeti és társadalmi jóléte valamennyi versenytársunknál gyorsabban és fenntarthatóbban fejlődik” (YHRA, 1998, p. 2), valamint képes kifejleszteni „egy integrált megközelítést a gazdaság, a környezet és a szociális kérdések megközelítésére” (uo.). Megállapítja, hogy „a széttagoaltság csökkentésével és az emberek gazdasági, környezeti és társadalmi jövőjének nyújtott egységes kötelezettségvállalásokkal a régió képes lesz reagálni a kihívásokra, valamint gyorsabban és hatékonyabban fejlődni, mint versenytársai” (uo., p. 13). Így végül mindkét régió felvázolt egy átívelő stratégiát, hogy biztosítson némi összhangot a határain belül kidolgozott többi stratégiai tervvel.

A koordináló hálózatok második megközelítése szerint a régióban található összes „csúcyszervnek” (vagy legalábbis egy részüknek) meg kell egyeznie egy regionális konkordátumban. Ezen konkordátum egy közös jövőképet vázol fel az elfogadott célkitűzésekkel, amelletts hogy olyan eljárásokat ad ki a „csúcsszervek” számára, melyek keretében azok kommunikálnak egymással, és összehangolják intézkedéseiket. Egy ilyen konkordátumról szóló megállapodás született Északkelet-Angliában az Északkeleti Kormányhivatal (GO-NE), az ONE Északkelet (az RFÜ) és a helyi hatósági konzorciummal (ANEC) még közös titkárságot is fenntartó, nagyon szoros kapcsolatokat ápoló északkeleti tartományi gyűlés (RANE) között. Ez kimondja, hogy „a felek együtt fognak működni, hogy segítsenek erősíteni az északkeleti régió gazdasági teljesítményét, javítsák a régió környezetét, valamint az összes állampolgár szociális jólétét”. Közös célokat és értékeket tűz ki, valamint kijelenti, hogy bár a felek közös tanácsadási forrással rendelkeznek, de a szerepkörük különálló. Egy sor politikai kötelezettségvállalást is tartalmaz az egyes ügynökségek számára (ONE és társai, nd). A konkordátum létrejöttét segítette Északkelet-Anglia viszonylagos politikai homogenitása (a Munkáspárt hegemoniája) és ezen belül is az aránylag magas szintű konszenzus, mely elérhető benne: „Északkelet-Angliában erős a kooperációs kultúra – olyanok vagyunk, mint egy család, de azért megvannak a különbségeink” – nyilatkozta egy résztvevő (interjúadat). Szintén létezik egy konkordátum Yorkshire és Humberside között, de csak a regionális kamarára és a Yorkshire Forwardra (az RFÜ) vonatkozik, a GOR-t már nem tartalmazza. Azonban a regionális közgyűlés „egyik partnere” az RPG elkészítésében, és képviselteti magát a tartományi gyűlés technikai csoportjai között. A két szervezet igazgatói rendszeresen találkoznak (interjúadat).

Északnyugat-Anglia szintén rendelkezik konkordátummal, mely a GOR-t, az RFÜ-t és a regionális közgyűlést fogja össze. Ez volt az első alkalom, hogy regionális tervezési csapatot (RPT) jelöltek ki egy új RPG elkészítésére, mely a „regionális (gazdasági) stratégiát hivatott kiegészíteni” (interjúadat). Az Északnyugat RPG-tervezetének fő célja „egy a helyi hatóságok fejlesztési terveinek előkészítését segítő széles keret létrehozása... egy hosszú távú tervezési keret biztosítása az Északnyugati Fejlesztési Ügynökség regionális stratégiája számára, továbbá a többi nemzeti és regionális ügynökségek, a magánvállalkozások és más infrastrukturális és közszolgáltatók stratégiáinak és programjainak tájékoztatása” (NWRA, 2000: para. 1: 1). Ezért az RPG képes irányt mutatni a többi stratégiának. Előkészítésében több mint 3500 civil szervezet vett részt: „Általában az emberek egyetértenek, vagy legalábbis megállapodnak abban, hogy nem értenek egyet... viták merülnek fel a részletek miatt – a közös megközelítés szerint bele kell törődni” (interjúadat). Ugyanakkor a résztvevők tisztában voltak azzal, hogy kifogásaikat később is tudják közölni. A régiónak hosszú időre visszatekintő politikai különbségekkel kell szembenéznie, és a városok közötti rivalizálás pangáshoz vezetett, így egy ilyen szintű együttműködés

is már jelentős eredménynek tekinthető (Burch és Rhodes, 1993; Jenkinson, 1998). Az Európai Uniónak is szerepe volt ebben, melyről az egyik megfigyelő így fogalmazott: „Az EU sokat segített az Északnyugati Regionális Egyesület felállításában” (interjúadat). Összességében elmondható, hogy az egyik kormányzati szint szerepet tudott játszani egy másik megalkotásában.

A fennmaradó régiók, konkordátum és átívelő stratégia híján (bár néhányan fontolgatják), informális kommunikációs és tárgyalási hálózatokat fejlesztettek ki. A délnyugati regionális közgyűlés egybeolvadt helyi önkormányzatok konzorciumaival, hogy egy egységesen működő térbeli tervezőegységet és egyéb helyi kormányzati feladatokat ellátó szervet hozzon létre. Ennek eredményeként a regionális közgyűlés lett a terület RPB-je, ami sajátos problémákat vet fel. Először is, Cornwall önálló kulturális területnek tekinti magát, de ahhoz viszont túl kicsi, hogy gyakorlati feladatokat is ellátó független státust kapjon (Parks és Elcock, 2000; Sandford, 2002). Azonban el kellett különíteni Devontól, hogy megfeleljen az EU-s regionális politika 1. célkitűzésének, mely „megadja a lehetőséget Cornwallnak és a Scilly-szigeteknek, hogy elősegítsék a fenntartható gazdasági növekedést” (SWRPG). Másodszor, fő demográfiai központjai rivalizálnak egymással: Bristol, Plymouth és Exeter mind a régió fővárosának tekinti önmagát. A regionális közgyűlés úgy tudta csak megőrizni függetlenségét, hogy székhelyét a kisebb Tauntonba helyezte át. Harmadszor, a gazdasági fejlődés szükségessége a foglalkoztatás és a jólét biztosítása érdekében, valamint világhírű természeti kincseinek megőrzése közötti ellentét egyre súlyosabb érdekütközés. Délnyugat-Anglia új munkaerejének kétharmada belső migrációból adódik, ezen belül is Délkelet-Angliából. Nagyszámú nyugdíjast és turistát is odavonz. A regionális politikai döntéshozóknak meg kell tehát határozniuk, hogy mennyivel több bevándorlás fogadható el Délnyugat-Anglia környezetének károsítása nélkül (interjúadat).

Nyugat-Közép-Angliában az RPG elkészítése kezdeti fázisban van. A Középnnyugati Helyi Önkormányzati Egyesület (WMRLGA) vállalta, a Középnnyugati Kamarával szoros együttműködésben, hogy biztosítja a titkárságot mint RPB. Az LGA azonban nem engedte RPB szerephez a kamarát. „A helyi szabályok zavarossága feszült intézményi légkörhöz vezetett” – mondta el egy magas rangú középnnyugati akadémikus. Ezáltal „kérdések merültek fel a kamara alapvető céljaival kapcsolatban” (Saunders és Mawson, 2000, p. 7). Egy „erős konkordátum” felállítását javasolták. A rázós kezdést mutatja az is, hogy a középnnyugati RFÜ első vezérigazgatója korán visszavonult. Saunders és Mawson szerint „a terület nem megfelelően segíti elő a kollektív érdekek érvényesülését”, továbbá „fontos, hogy Nyugat-Közép-Anglia képes legyen egységesen és haladó szellemben érvényesülni”. Jelenleg „nincs megfelelő stratégiai munka, mely biztosíthatná a koherenciát és kompatibilitást az elfogadott regionális célok tekintetében”, ezenkívül „gyakoriak a zűrzavarok és a felesleges elvégzett munka is” (uo., p. 10). Éppen ezért a kamarát szeretnék a régió fő képviselőjeként látni, mivel ez vezethetne el egy „tág vezetői szerephez” (uo., p. 11). Feszült a helyzet az előbb említett szerep és a kamara azon képessége között, hogy a „legszélesebb rétegek véleményét kell képviselnie” (uo., p. 12). A WMRLGA a régió belül hosszú partnerségre visszatekintő RPG-előkészítési tapasztalattal rendelkezett, és az ezeken alapuló kiterjedt konzultációs és partnerségi megállapodásai révén egyedül volt képes kiterjedt hálózatokat kialakítani (interjúadat). Már a PPG 11 is tartalmazott olyan ajánlást, mely szerint a kamaráknak kell koordinálni az RES-ek elkövetkező felülvizsgálatát, a felülvizsgált RPG-k segítségével, részben a saját szerepük erősítésének érdekében (interjúadat; WMRLGA, 2000).

Kelet- és Délkelet-Angliában, a Nagy-London Gyűlés megalakításával szükségessé vált az intézményi struktúra radikális átalakítása, melynek hatásai máig eltartanak. A délkeleti regionális

gyűlés kapta az RPB szerepét, bár tagjai a kezdettől fogva vitáztak azon, hogy a választói mandátummal rendelkező tanácsosok kizárólagos joga-e az RPG előkészítése, mely kizárná a „társadalmi partnereket” a folyamat első részéből. Ennek eredményeként egy tervezőbizottságot alapítottak az RPG-tervezet közgyűlésnek való előkészítésére és előterjesztésére (SEERA, 2000; interjúadat). Az intézményi megállapodások még mindig újnak számítanak Délkelet- és Kelet-Angliában; a regionális közgyűlések csak 2001 áprilisában kerültek hatalmuk teljes birtokába. Emiatt egyelőre nem tudható, mennyire építettek ki kapcsolatokat a régiók többi „csúcshintézményével”. A SEERA közös irodaházzal rendelkezik Guildforban a Délkeleti Kormányhivatallal, ami növelheti a kettőjük közötti kommunikációt, de gátolhatja is a SEERA függetlenségét.

A hálózatok tehát kiépültek, és különböző módokon menedzselik is őket, így az Anglia régióit kormányzó szervezetek felelőssége is kibővül. Különböző formális és informális hálózatok jelentek meg. A területeknek eltérő mértékű konszenzussal, némely esetben pedig feszültséggel kellett megbirkózniuk a különféle regionális stratégiákat előkészítő szereplők integrálása közben. Habár egyik testület sem tudja kézben tartani a regionális stratégiatervek előkészítését, de mindannyian megpróbálják integrálni RES-üket, RPB-tervezetüket és más stratégiáikat a tervezetbe, néhol ugyan változó, azonban gyakran jelentős sikerrel.

Eredmények: jövőképek, célok és politikák

Tony Blair több ízben egyértelművé tette, hogy milyen eredménnyel járnak szakpolitikái (Temple, 2000). Sok szakpolitikai kérdés merült fel a regionális stratégiai tervezés következtében. Bár a tervek nagy hányada új, mint ahogyan az őket létrehozó intézmények és folyamatok is, így eredményüket egyelőre nehéz átlátni, ennek ellenére néhány következtetés levonható a hálózatok előfordulásáról és sikereiről.

Az első a tervekről magukról hozható: főleg az RPG-tervezetről és az RES dokumentumról. A stratégiai tervek definíció szerint általánosak, hosszú távra szólóak és függenek a körülményektől. „Nagyon, nagyon stratégiai” – mondta el egy regionális tervező területének RPG-jében (interjúadat). Területrendezési stratégiák nem foglalkoznak az egyes helyszínekkel, mint ahogyan a gazdasági stratégiák is csak területük legnagyobb vállalataival tudnak foglalkozni. Hosszú távúak – a kérdéses tervek 10-től 20 évig terjednek és háttérrel biztosítanak a helyi szereplők „apró” döntéseinek (Etzioni, 1968). Éppen ezért fennáll annak a veszélye, hogy az ilyen stratégiákat egészen addig lényegtelennek fogják tartani az üzletemberek és a közszolgáltatók, amíg nem kerülnek velük szembe.

A stratégiák regionális jövőképeket és célokat tartalmaznak, melyeket kidolgozottabb politikai állítások követnek. Az RES rövid és hosszú távú akciótervet vázol fel. Sok helyi és regionális kormányzati szereplő, valamint az üzleti és az önkéntesszektor is, csak akkor hiszi el a változást, ha ezeken a jövőképeken, célokon és politikákon alapuló konkrét intézkedés várható. Ezek a stratégiák túl általánosak, hogy más tervek segítségével nélkül a regionális és a helyi szereplőket vezetni tudják.

Közép-Kelet-Anglia jövőképe ambiciózusabb és versenyzőbb, mint Északkelet-Angliáé, de témájuk hasonlósága jól szemlélteti a PPG 11 és az ESDP közös politikai célkitűzéseit. Szakpolitikák

jövőképekből, célokból vagy témákból való elfogadása nagyon hasonlít H. A. Simon (Simon, 1945) racionális döntéshozatalára, amiben a döntéshozók különböző célokat tűztek ki, hogy jobban megértsék az azokhoz kellő intézkedéseket. Az általánosan elfogadott vélekedés szerint viszont a politikai döntéshozatal a társadalmi tanulás ciklikus folyamata, mely a felügyeleten és a siker(telenség)ből való tanuláson alapul, nem pedig egy egysíkú utazás a célok kitűzésétől elérésükig (Dror, 1973; Schon, 1975; Bryson, 1995).

A második kérdés: Európa lehetséges hatásai. Az európai integráció ösztönözte a regionalizmust, mivel részben az EU támogatja a kisebbségi kultúrák és nyelvek megővését és feltámasztását az olyan testületeken keresztül, mint például az EBLUL (Parks és Elcock, 2000). Annak elismerése, hogy kis nemzetek is túlélhetnek, sőt virágozhatnak is az EU tagországaiként, nacionalista megmozdulásokhoz vezetett államtalan nemzeteknél, beleértve a skótokat, a walesieket, a katalánokat és a baszkokat (Keating, 1995, 2001). Az EU angol régiókra gyakorolt hatásai közül a legnagyobb szerepe a Strukturális Alapoknak volt. Egy RDA igazgatósági tag szerint az EU „mindenekfelett azért fontos, mert pénzt juttat a régióba” (interjúadat). Az Európai Közösségek regionális politikájának 1989-es reformja konzorciumok létrehozására ösztönözte azokat az angol területeket, melyek közösen tudtak pályázni a Strukturális Alapokra (mint például az Északi Fejlesztési Társaság Északkelet-Angliában). Az Északnyugati Regionális Társaság 1993-as, a DG XVI által bátorított megalapítása (McIlldoon, 1993) előtt a „terület nem rendelkezett semmilyen regionális testülettel, mely lobbizni tudott volna az Európai Bizottságnál” (Jenkinson, 1998).

A regionális tervezők hamar rájöttek, hogy a Strukturális Alapok jelentik számukra a legfontosabb európai ügyet. Sok angol régió létesített irodát Brüsszelben az EU-s finanszírozás megszerzésére (interjúadat). Goldsmith és Sperling (1997, p. 103) kutatásaiban a Strukturális Alapokat nevezték meg a legtöbbször oknak a helyi hatóságok, hogy miért lépjenek kapcsolatba az EU-val.

Az egyik figyelemre méltó siker Cornwall és a Scilly-szigetek, a regionális politika 1. célkitűzésbeli státuszának elnyerése volt. Egy RFÜ-tervező is egyértelművé tette, hogy milyen fontosak az EU finansziális forrásai intézménye számára: „az évben korábban összehangoltuk RES dokumentumunkat az Európai Strukturális Alap követelményeivel, és nagyobb szerepre számítunk az európai finanszírozásban, mind a finanszírozás, mind pedig a stratégia szintjén” (interjúadat). Egy széles körben elterjedt vélekedés szerint azonban az EU bővítése Kelet-Európában valószínűleg csökkenteni fogja az angol régiókra jutó pénzt, mivel sok területük szegényebb, mint a legszegényebb egyesült királyságbeli. Az ONE Északkelet arra figyelmeztetett RES-ében, hogy „Közép- és Kelet-Európa újonnan csatlakozó államai konkurenciát jelentenek, ezért a meglévő pénzforrásokat Északkelet-Anglia versenyképességére kell fordítani, ezzel is tompítva az elkerülhetetlen csökkentések hatásait” (ONE Északkelet, 1999, p. 26). „Ez az utolsó részletünk, így fontos, hogy maximalizáljuk a hatásait” – figyelmeztetett egy igazgatósági tag (interjúadat). Az EU bővítését éppen ezért kételkedve nézik az angol régiók, mivel még tovább csökkentené a számukra hozzáférhető EU-s finanszírozást.

Európai Területfejlesztési Perspektívát olyan dokumentumként ismerték el, melyet mindenképp figyelembe kell venni az RPG-tervezet előkészítésekor. Egy regionális tervező elmondta: „tisztában vagyunk vele és alaposan megvizsgáltuk – valóban módszertani szereppel bír az RPG-tervezet készítésekor”. Egy másik reméli, hogy „sikerülni fog figyelembe venni” (interjúadat). Mások szerint viszont szerepe csekély jelentőségű: egyikük ismerte, de nem tervezett vele; más „az ESDP elvein kívül mást nem tartott fontosnak” (interjúadat). Az ESDP végül le tudta küzdeni kezdeti nehézségeit, és remélhetőleg hatni tud majd az angol regionális területfejlesztési

stratégiákra. A PPG 11 végül jóváhagyta, így a GOR-ok és a központi kormányzatok valószínűleg jobban figyelembe veszik jövőbeli regionális területfejlesztési stratégiák esetében.

Általánosan elismert az európai regionális hálózatokhoz való csatlakozás fontossága. „Saját hasznunkra kell fordítanunk az uniós programokat...” – mondta el egy tisztségviselő (interjúadat). „Az új INTERREG program elősegíti a legjobb módszerek elterjedését a szomszédos és a hasonló problémákkal szembesülő régiók között Északkelet-Angliában” – értékelte az ONE Északkelet, RES dokumentumában (1999, p. 26). Egy másik angol terület ír, holland és belga területekkel közösen fejlesztette szakpolitikáit és felügyeleti rendszereit: „El akarunk jutni arra a pontra, amikor konkrét eljárásokkal tudunk válaszokhoz jutni!” (interjúadat). Úgy tűnik tehát, hogy a régiók az Európai Unió egész területén együttműködnek, hogy kihasználják az új információs és kommunikációs technológiák előnyeit.

A más európai régiókkal való verseny sokszor fenyegetően hatott, még a viszonylag gazdag Délkelet-Angliában is, mivel közel sem tartozik az Európai Unió legfejlettebb területei közé. Regionális fejlesztési ügynöksége (SEEDA) legalább 22 jobban teljesítő európai régiót azonosított, és figyelmeztetett, hogy Délkelet-Anglia mindig is „hamis büszkeséggel ítélte meg teljesítményét, amikor más angol régiókhoz hasonlította önmagát. Ez katasztrófához fog vezetni” (SEEDA, 1999, p. 4). Délkelet-Angliának „ki kell vívnia a tekintélyét Európában” (interjúadat). Mivel a kormányzatok és az EU célja a régiók közötti verseny támogatása, néhány területnek szembe kell néznie a bukással. Ez káros hatással lesz a kormányzók és az emberek hangulatára, és hátrányosan érinti belső beruházásvonzó képességüket is. Az RFÜ-knek egy időben kell versenyezniük a belső beruházásokért, valamint szerződéseket kell kötniük más régiókkal. A siker nem lesz elérhető mindenki számára, ezért a kérdés az, hogy a kudarc miként hat a régiókon belüli és közötti versenyre: néhány régió és kormányzó lehet, hogy a bezárkózást választja majd.

A harmadik tényező a megváltozó menetrendek kérdése. A PPG 11 által felállított egységes területrendezési menetrend fő kérdései a fenntartható életszínvonal és fejlődés szempontjait veszik számba. A régiókon belül azonban egymással ellentétes folyamatok játszódnak le. Legjelentősebb talán a lakhatási keretszámok kiosztását kísérő vita, mely régóta ellentmondásos helyzetet teremt Délkelet-Angliában. A felelős miniszterek megpróbálták ösztönözni a lakások fejlesztését, a növekvő igények kielégítésére azonban a délkelet-angliai helyi hatóságok egyre kevésbé hajlandóak megengedni a régió beépítését. A vita politikai szereppel is bír: a Munkáspárt miniszterei azzal gyanúsítják a Konzervatív Párt által irányított önkormányzatokat, hogy megpróbálják megvédeni kertvárosi kerületeiket a belvárosok betolakodásától (The Guardian, 2000. június 13.). Északkelet-Anglia lakhatási keretszámait szintén vitatták a régió RPG-tervezetének elfogadása idején. Az általános elmozdulást a fenntarthatóság felé jól tükrözi az az együttes elhatározás, hogy csökkentsék az autóktól és az ingázástól való függést. Az új fejlesztéseket emiatt tömegközlekedési folyosókhoz közel kell elhelyezni, foglalkoztatást generáló és szabadidős létesítményekkel is fel kell szerelni, valamint kereskedelmi és társadalmi alapon is be kell tudnia fogadni az embereket. A fenntartható hulladékgazdálkodási politika, nevezetesen Anglia szeméttlerakó telepeinek súlyának enyhítése, és a melléktermékekre és az adalék anyagokra irányuló kereslet csökkentése szintén fontos részei az RPG-nek.

A hiányzó láncszem a végrehajtás. A probléma mindig ugyanaz: az állami politikák és stratégiai tervek tökéletes végrehajtásához szükséges feltételek sosem érhetőek el (Schon, 1975; Hogwood és Gunn, 1984), mert mind az itt tárgyalt tervek, mind pedig az őket létrehozó intézmények viszonylag újak. A haladás egyre nehezebb is lesz, ahogy olyan emberekre és

intézményekre lesz hatással, akiknek ez nem tetszik. Fenntartható életkörnyezet kifejlesztésének érdekében meg kell fékezni a környezetszennyezést, és barnamezős helyett olyan zöldmezős beruházások kellenek, melyek olcsóbbak és könnyebben kifejleszthetőek. Ez magába foglalja a kiegyensúlyozott fejlesztéseket, mint például kevert háztípusokat, továbbá munkalehetőségek, valamint társasági és szabadidős létesítmények biztosítását, nem pedig tisztán lakóépületek fejlesztését, melyek csak az ingázók és a személygépkocsi-használók számát növelnék.

Partnerségek és konfliktusok

Az RPG-tervezetek és az RES dokumentumok előkészítése során sok szó esett a partnerségről és az együttműködésről is. Habár sok szervezet csatlakozott a támogatók táborához, a végrehajtás viszont igen bonyolult lesz, és sok a konfliktusos terület is. Egy tervező elmondta, hogy „szükségünk van partnerségekre néhány specifikus témában, mely nehéz lenne a térségben. Eltérő megközelítés szükséges a különböző területekhez, mely viszont összevisszaságot von maga után! A bírálóbizottságnak itt nincs helye.” Figyelmeztetett, hogy habár „a bizalom létezik a Catham-házszabálynak köszönhetően”, de néhány ember hajlamos „politikust játszani. Később talán rosszabb lesz a helyzet, de eddig rendben van” (interjúadat).

Néhány regionális partnerség a többinél jobban működik. Északkelet-Anglia hosszú ideje egypárti uralom alatt áll, és erős, fegyelmezett szakszervezeti mozgalommal, valamint saját kulturális identitással rendelkezik (Fenwick és mtsai, 1989; Tomaney, 2000). Ennek eredményeképp hosszú időre visszatekintő politikai egyensúllyal és magas szintű együttműködéssel büszkélkedhet gazdasági és társadalmi partnerei között. „A régió belüli egységes identitás és érdekek együtt dolgoznak a közös cél elérése érdekében” (Robinson, 1993, p. 58). A helyi hatóságok között „virágzik az együttműködés kultúrája” (interjúadat). Koherens tervek éppen ezért viszonylag egyértelműen megalkothatók Északkelet-Angliában.

Északnyugat-Angliában ehhez képest kevésbé összetartó: 1993-ban ugyan Martin Burch még problémaként említette a csőlátást (1993, p. 48), de az együttműködés kialakult az Északnyugati Regionális Társulás 1993-as megalakulása óta. Több helyi önkormányzat azóta viszont a Konzervatív és a Liberális Demokrata Párt irányítása alá került, így „több vita van kialakulóban” (interjúadat), ami akár visszavezethet a régiót 1993 előtt jellemző széttagsághoz. Délnyugat-Anglia szintén nehezen képes az egységre, nagy kiterjedése miatt. Egy tervező szerint a terület „furcsa alakjából” származó problémákat felerősítik a városok közötti rivalizálás és Cornwall eltérő identitása. Regionális tervének elkészítése során „apró zavarok támadtak”, ezért Cornwall rájött, hogy egy a sorsa Délkelet-Angliáéval, különösen mióta elnyerte a regionális politika 1. célkitűzésében leírt státuszt: „Egy az érdekünk, mivel mind Délkelet-Anglia jólétre koncentráló tevékenysége ellen küzdünk” (interjúadat). Semmi sem teremt jobb egységet, mint a közös ellenség, de az még kérdéses, mennyire fognak a felek kitartani a regionális gyűlés és az RFÜ stratégiáinak végrehajtása során. Mégis az újabb fejlesztések azt mutatják, hogy az iménti megfigyelő túlzottan optimista volt: Cornwall még mindig szeretné elismertetni, hogy a saját jogán is külön régió (Sandford, 2002).

A határozott végrehajtásról szóló döntésre még sok fejlesztés vár, így a felügyelet és az ellenőrzés elengedhetetlenek a stratégiai tervek fejlődéséhez (Bryson, 1995). Az RPG hatékonyságát az

fogja megmutatni, hogy a benne szereplő intézkedéseket milyen mértékben fogadják meg a helyi hatóságok szerkezeti, egységes és lokális terveik áttekintésekor, valamint, hogy miként döntenek tervezési pályázatokról, és hogy mindezt mennyire fogadja el az adott miniszter. Az RFÜ-k statisztikai módszerekkel tudják mérni RES-eik eredményességét, mint például a munkanélküliséget, a tradicionális és helyi beruházást, valamint a munkaerő szakértelmében és oktatási teljesítményében bekövetkező fejlődést, továbbá a szennyezés csökkentését.

A jövő

A fő kérdés, hogy az angol régiókban létrehozott intézmények milyen mértékben tudnak kifejleszteni és részt venni lokális, nemzeti és európai szintű hálózatokban, továbbá, hogy képesek-e felmutatni sikereket a környezeti fejlesztések, a társadalmi befogadás és a gazdaság területén. (Tomaney és Wood, 2000). Az átmeneti döntések csak jelenleg lehetségesek, mert a területi tervezőknek egy több centrummal és perifériával rendelkező világban kell dolgozniuk. A központi kormányzat még mindig sok szálát mozgat, ahogy politikai iránymutatást ad PPG jegyzékein és más állításain keresztül, arról nem is beszélve, hogy a Whitehall biztosítja a regionális tevékenységekhez a legtöbb pénzügyi forrást. Mindazonáltal az EU egyre növekvő politikai jelentőséggel rendelkezik a regionális tervezők számára, mely nem merül ki a Strukturális Alapok megszerzésében, habár még mindig az EU-s pénz jelenti a legerősebb okot a területi kormányzóknak, hogy részt vegyenek Európa ügyeiben. A regionális stratégiák végrehajtásának eredménye a helyi szereplőkön múlik, akik fölött a regionális tervezőknek ugyan van befolyása, de teljes irányítása csak ritkán.

A legfőbb kérdés még mindig az, hogy új megállapodások el fognak-e vezetni egy összefüggő tervezéshez, szakpolitikához és döntésekhez. A további fejlődés modellezését két módon kísérelték meg. Az első megoldaná a demokratikus deficit problémáját a regionális szinten azáltal, hogy a kamarákat közvetlenül megválasztott regionális gyűlésekké alakítaná (Sandford és McQuail, 2001). Ez demokratikus legitimációval bíró regionális stratégiákhoz vezetne. A regionális tervezők tervei és szakpolitikái elfogadottabbak lennének, ha olyan emberek tárgyalnának róluk, akik többségi választások útján kerültek helyükre. Ráadásul ez csak egy kisebb változtatás lenne, most hogy a kamarák már működnek, és megadnák a hiányzó legitimitást a regionális tervekhez. „Addig nem lesz semmilyen regionális terv, amíg nem választanak egy regionális kormányzatot” – jelentette ki bátran egy regionális tervező (interjúadat). Mások abbéli aggodalmuknak adtak hangot, hogy nem rendelkeznek választott testülettel, mely legitimálhatná politikai és értékekkel kapcsolatos döntéseiket, habár a kamarák hasznosak számukra, mivel sokféle érdeket jelenítenek meg igazgatóságaikban (interjúadat; Elcock, 2001). Számos régióban egyre erősebbek a választott gyűlések érdekében folytatott kampányok, melyek munkáját a Kampány az Angol Régióért hangolja össze. Mások azt szeretnék, hogy meghatározott szolgáltatások, mint például az egészségügy, a regionális gyűlések hatáskörébe tartozzanak (Ross és Tomaney, 2001). A kormányzat egy Fehér Papírral válaszolt 2002 májusában, mely szerint egy 25–35 fő közötti választott gyűlés venné át a regionális területszervezési funkciókat. Ezenkívül még szerepet kapnának a gazdasági és társadalmi fejlesztésben és megújításban, egy jelentős erőforrás-elosztó funkción felül. Közgyűléseket viszont csak ott állítanak, ahol népszavazással igazolható, hogy van rájuk igény (Kormányhivatal, 2002).

A második fontos megközelítést 2002 elején a Teljesítmény és Innováció Egység fejlesztette ki a regionális tervek és szakpolitikák jobb kohéziójának érdekében. Modellnek a Csatorna túloldalán található francia prefektusokat vették. A GOR-ok szerepének az erősítését javasolták, és azt, hogy igazgatóik a francia regionális prefektusok angol megfelelőjévé váljanak. Egy regionális tervező szerint ugyan már közel járnak ehhez a szerephez (interjúadat), de mások szkeptikusabbak voltak: „A francia prefektusok sem irányítanak mindent!” – mondta egy volt regionális igazgató (interjúadat). Sok minisztérium regionális tevékenységeit szervezték ki a GOR-okhoz, beleértve a Kormányhivatalt és a DEFRA-t is. A GOR-ok azért tudtak hivatalos szerepre szert tenni, mert „a központi kormányzatot képviselik az adott régióban” (interjúadat). Éppen ezért tekinti sok regionális tervező a legfontosabb partnerszervezetének a GOR-okat (interjúadat). További erő- és feladatkoncentráció a regionális igazgatók kezében, azonban sokak szerint veszélyeztetné a helyi hatóságok és a regionális gyűlések demokratikus aspirációit csakúgy, mint a Whitehall minisztériumait, akiknek még mindig köteles beszámolni a GOR-ok személyzete. További bizonytalanságot jelent (ugyan jó ideig még nem esedékes), hogy a Konzervatív Párt még mindig eltörölné a regionális tervezési gépezet nagy részét, beleértve az RFÜ-ket is. Mindenesetre a konzervatív tanácsadók számának növelése árán el lehetne érni, hogy jobban támogassák az új intézményeket, mivel így nagyobb érdekük lenne benne (interjúadat).

Befejezés

Maura Adshead (2002) több esettanulmányt tett közzé, melyekben angol, ír és német regionális kormányzatokon teszteli a hálózati és többszintű kormányzási elméleteket. Ezen elemzésben is valami hasonló történt. A hálózatokon keresztüli kormányzás a központi, regionális és lokális kormányzatok közötti tevékenységek összehangolásának legfőbb módszerévé vált az angol régiókban, és ugyanez történt még meg a kereskedelmi és ipari, a munkás-, az oktatás és az önkéntes-szektor esetében is. Ez különböző regionális rezsimek kifejlődéséhez vezetett: néhányan megegyeztek egy átívelő stratégia létrehozásán, mások pedig egy olyan regionális konkordátumban, mely kötelezi aláíróit, hogy közös politikai célokat és egységes munkamódszereket kövessenek. Néhány régió csak akkor tudott egymással konzisztens és intézményi hierarchiától, valamint átfedésektől mentes regionális terveket létrehozni, ha hálózati vezetők képesek voltak egy értelmes közös cél felvázolására. Minden regionális kormányzó belátja a kommunikációs, tárgyaló és koordinációs hálózatok elindításának és fenntartásának fontosságát, valamint életbevágónak tartják a hálózatok menedzselésének kérdését, mivel ez segíti a megegyezést a sikerre esélyes stratégiák között.

A többszintű kormányzásról szóló ítélet kevésbé egyértelmű. A központi kormányzat megpróbálja bevetni hierarchikus erőforrásait, hogy a maga számára kedvezően formálja a stratégiai terveket (Elcock, 2001). A kívülről jövő, nevezetesen az EU nyomásgyakorlása, hatni tudott a regionális kormányzás fejlődésére egy olyan országban, mely kevés regionális intézménnyel rendelkezett 1979 és 1994 között. A Blair-kormányzat azon törekvése, hogy csökkentse az angol területek között fennálló egyre növekvő regionális egyenlőtlenséget, azonban sokkal nagyobb hatással bírt. Az EU szerepe elenyésző volt, és szinte teljes egészében kimerült a Strukturális Alapok regionális kormányzást és stratégiákat ösztönző forrásaiban. Az EU-szakpolitikák, mint

például az ESDP, hatása sem túl nagy, bár ez még növekedhet a jövőben. Az angol régiók hivatalnokai ugyan részt vesznek, és értékesnek is találják az EU régiók közötti szakpolitikai hálózatait, de jelenleg politikáikra és regionális intézményeik fejlődésére legnagyobb hatással az Egyesült Királyság központi kormányzata bír. Miniszterek határozzák meg, hogy nőjön-e a regionális kormányzati erők szerepe, illetve, hogy néhány vagy az összes angol régió rendelkezzen-e megválasztott közgyűléssel. Összességében elmondható, hogy a többszintű kormányzást még mindig a tradicionális központi-helyi kormányzatok közötti kapcsolatokon keresztül lehet megérteni, és nem szabad az EU befolyását hatalmi centrumként túlbecsülni.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Az „Európai Csoport a Közadminisztrációért” által tartott konferencián Vaasában, Finnországban, 2001 szeptemberében elhangzott dokumentum átdolgozott változata. Hálás vagyok a résztvevőknek hozzászólásaikért, valamint a London College University Alkotmányos Egységének az itt leírt kutatás részleges finanszírozásáért.

Irodalomjegyzék

Elsődleges források

- Cabinet Office Performance and Innovation Unit, *Reaching Out: The Role of Central Government at Regional and Local Level*. The Stationery Office. 2000.
- Cabinet Office, *Your Region, Your Choice: Revitalizing the English Regions*. Cm 55 11. The Stationery Office. 2002.
- Department of the Environment, *Streamlining the Cities*. Cmnd 9063. HMSO. 1983.
- Department of the Environment, *Unitary Development Plans Tyne and Wear; Strategic Guidance*. April 1989.
- DETR, *Planning Policy Guidance Note 11: Regional Planning*. The Stationery Office. March 2001.
- East Midlands Regional Assembly, *The East Midlands Integrated Regional Strategy*. Final Version, December 2000.
- Greater London Authority, *Towards the London Plan Initial Proposals for the Mayor's Spatial Development Strategy*. May 2001.
- North-East Regional Assembly, *Regional Planning Guidance for the North-East*. December 1999.
- North-West Regional Assembly, *Regional Planning Guidance for the North-West*. July 2000.
- ONE North-East, *Regional Economic Strategy, Unlocking Our Potential*. 1999.
- ONE North-East, North-East Regional Assembly & Government Office for the North-East (nd), Concordat.
- Saunders, E., Mawson, J., *Review of the West Midlands Regional Chamber*. 2000.
- South-East of England Regional Development Agency, *Building a World Class Region: An Economic Strategy for the South-East of England (Regional Economic Strategy)*.
- South-East of England Regional Assembly, *Regional Planning Body Preparations*. 9 February 2000.

South-West Regional Assembly, *Regional Planning Guidance for the South-West*. 2001.
Yorkshire and Humberside Regional Assembly, *Advancing Together towards the Millennium*. 1998.
West Midlands Regional Local Government Association, *RPG Review Update Briefing*, No. 1. April 2000.

Interjúk

A kormányhivatalok, az RFÜ-k, az RLGA-k és a regionális kamarák/gyűlések, illetve az RFÜ és RPB tanácsainak vezető stratégiai tervezőivel és hivatalnokaival készült interjúk minden angol régióban, Nagy-Londont leszámítva 2000 nyarán és őszén készültek. Mivel ezek az interjúk a Catham-házzsabály hatálya alá tartoznak, így minden esetben „interjúadatként” lehet csak rájuk hivatkozni.

Másodlagos források

Adshead M., *Developing European Regions*. Ashgate Press, 2002.
Bennett R. J., Payne D., *Local and Regional Economic Development: Renegotiating Power under Labour*. Ashgate Press, 2000.
Burch M., The Political Dimension: The Scope for a Regional Initiative. In Burch M., Wood B., *The North-West Region and Europe: Development of a regional strategy*. Department of Government, University of Manchester. 1993. pp. 46–57.
Burch M., Wood B., *The North-West Region and Europe: Development of a regional strategy*. Department of Government, University of Manchester. 1993.
Bryson J., *Strategic Planning for Public and Nonprofit Organizations: A Guide to Strengthening and Sustaining Organizational Achievement*, revised edition. San Francisco, Jossey-Bass. 1995.
Cherry J., *The Politics of Town and Country Planning*. Fontana Collins. 1982.
Department of the Environment, *Streamlining the Cities*. Cmnd 9063. HMSO. 1983.
Dror Y., *Public Policy-making Re-examined*. Leonard Hill. 1973.
Elcock H., The North of England and the Europe of the Regions: Or When Is a Region Not a Region? In Loughlin J., Keating M. (Eds.), *The Political Economy of Regionalism*. Frank Cass. 1997. pp. 422–435.
Elcock H., *Singing from the Hymnsheet but Varying the Harmonies: Regional Strategies in England*. The Constitution Unit, University College London. 2001.
Etzioni A., *The Active Society*. Free Press of Glencoe. 1968.
Fenwick J., Elcock H., Harrop K., The Public Domain in an English Region: Aspects of Adaptation and Change in Public Authorities. *Studies in Public Policy* No. 175. University of Strathclyde, Glasgow. 1989.
Friend J., Power J. M., Yewlett C. J. L., *Public Policy-making: The Inter-corporate Dimension*. Tavistock Press. 1974.
Goldsmith M., Sperling E., The British Experience. In Goldsmith M. J. F., Klausen K. K. (Eds.), *European Integration and Local Government*. Edward Elgar. 1997. pp. 95–120.
Hall P., *Urban and Regional Planning*. (3rd edn.) Routledge. 1997.
Hogwood B., Gunn L., *Policy Analysis for the Real World*. Oxford University Press. 1984.
Hogwood B., Keating M. (Eds.), *Regional Government in England*. Oxford University Press. 1982.
Hood C., A Public Management for All Seasons. *Public Administration*, Vol. 69. 1991. pp. 3–19.
Jenkinson I., *The institutional basis for regional strategic planning: the contribution of regional Planning Guidance to the North-West of England*. Unpublished Master of Town Planning thesis. School of Planning and Landscape, University of Manchester. 1999.

- Jordan A. G., *The British Administrative System: Principles versus Practice*. Routledge. 1994.
- Keating M., Europeanism and Regionalism. In Jones B., Keating M. (Eds.), *The European Union and the Regions*. Clarendon Press. 1995. pp. 1–22.
- Keating M., What's Wrong with Asymmetrical Government? In Elcock H., Keating M. (Eds.), *Remaking the Union: Devolution and British Politics in the 1990s*. Frank Cass. 1998.
- Marsh, D., Rhodes R. A. W., *Implementing Thatcherite Policies: Audit of an Era*. Open University Press. 1992.
- McIldoon D., Development of a Regional Strategy: The View from the EC. In Burch Wood (Eds.), 1993, pp. 7–10.
- Parks J., Elcock H., Why Do Regions Demand Autonomy? *Regional and Federal Studies*, Vol. 10, No. 3. 2000. pp. 87–106.
- Perspective', Vol. 33, No. 8. pp. 793–797.
- Rhodes R. A. W., *Control and Power in Central-Local Government Relations*. SSRG/Gower Press. 1981.
- Rhodes R. A. W., *The National World of Local Government*. G. Allen & Unwin. 1987.
- Rhodes R. A. W., *Beyond Westminster and Whitehall: The Sub-central Governments of Britain*. Unwin Hyman. 1988.
- Rhodes R. A. W., *Governing without Government*. Economic and Social Research Council. 1995.
- Rhodes R. A. W., *Understanding Governance*. Open University Press. 1997.
- Robinson F., The North-East: Problems of Developing a Regional Strategy. In Burch M., Woods J. (Eds.), 1993. pp. 58–65.
- Rokkan, S. (edited by P. Flora, with S. Kuhnle & D. Urwin): *State Formation, Nation-Building and Mass Politics in Europe: The Theory of Stein Rokkan*. Oxford University Press, Oxford. 1999.
- Ross W., Tomaney J., (2001), Devolution and health policy in England. *Regional Studies*, Vol. 35, No. 3, pp. 265–270.
- Sandford M., McQuail P., *Unexplored Territory: Elected Regional Assemblies in England*. The Constitution Unit, University College London. 2001.
- Sandford M., *Further Steps for Regional Chambers*. The Constitution Unit, University College London. 2001.
- Sandford M., *The Cornish Question: Devolution in the South-West of England*. The Constitution Unit, University College London. 2002.
- Salmon T., An Oxymoron: The Scottish Parliament and Foreign Relations. In Wright A. (Ed.), *Scotland: The Challenge of Devolution*. 2000. pp. 120–67.
- Schon D., *Beyond the Stable State*. Penguin. 1975.
- Simon H. A., *Administrative Behaviour*. Free Press of Glencoe. 1945.
- Stone C. N., *Regime Politics: Governing Atlanta 1946–1988*. University Press of Kansas. 1989.
- Temple M., *How Britain Works: From Ideology to Output*. Macmillan. 2000.
- Tomaney J., Democratically Elected Regional Government in England: The Work of the North-East Constitutional Convention. *Regional Studies*, Vol. 34, No. 4. 2000. pp. 383–388.
- Tomaney J., Wood D., England and the New Regionalism. *Regional Studies*, Vol. 34, NOS. 2000. pp. 471–478.
- Williams R., Policy Note, Constructing the European Spatial Development. *Regional Studies*, Vol. 33. 1999.
- Wright A. (Ed.), *Scotland: The Challenge of Devolution*. Ashgate. 2000.

Területrendezés Dániában¹

.....

1. ábra: A Dán Királyság területe

Dánia területe 43 000 km² (Grönland önálló igazgatású területeit és a Feröer-szigeteket kivéve). Dánia a Jylland-félszigetből és egy 406 szigetből álló szigetcsoportból áll; utóbbiból 78 lakott. A part 7300 km. A földterület 67%-át mezőgazdaságra használják, 12%-ban erdőség, 11%-ban átmeneti, részben természetes terület; 10%-ban pedig urbanizált terület alkotja.

Dánia népessége 5,4 millió fő, népsűrűsége 125 fő/km². A lakosság 85%-a él 200 főt meghaladó népességszámú településen; 15%-a vidéken, illetve kisebb falvakban lakik. A lakosság 1/3-a (1,8 millió fő) az ún. „Greater Copenhagen” területen él.²

Dániában 6 kinevezett nemzeti központ található: Aarhus (189 000 fő); Odens (184 000 fő); Aalborg (162 000 fő); Esbjerg (82 000 fő); a „Háromszög Régió” 226 000 fővel 8 önkormányzatban és a Közép-nyugati Régió 142 000 lakossal 4 önkormányzatban. A Nagy-Bælt híd Sjælland szigetét köti össze a Fyn és Jylland-i területekkel és Dánia lakossága mintegy fele-fele arányban oszlik meg a választóvonal keleti, illetve nyugati oldala között.

¹ A fordítás a dán *Ministry of the Environment: Spatial planning in Denmark, 2002* alapján készült, még a dán közigazgatás átalakítása előtt, így jelen anyag nagyban segíti a különbségek összevetését. A magyar nyelvű változatot készítette: **Takács Lilla**.

² A továbbiakban „Koppenhága és környéke”.

Dánia bruttó nemzeti összterméke 251 000 dán korona/fő (2001), ami kb. 34 000 eurónak felel meg. Mezőgazdaság és más elsődleges termelés a bruttó nemzeti össztermék 3%-a, ipar és építőipar 26%, magánszolgáltatások 49%, közsféra 22%.

A Tervezési Törvény és módosításai

A Tervezési Törvény 1992. január 1-jén lépett életbe. A szabályzat évtizedes tervezési tapasztalaton és jogalkotáson alapszik. Számos alkalommal módosították, a legfontosabbak a következők:

- a part menti területek tervezése (1994),
- a kiskereskedelem tervezése (1997 és 2002),
- Koppenhága és környéke hatóságának megalakítása (1999),
- Helyi Agenda 21 (2000),
- környezeti hatásvizsgálat (1999),
- önkormányzati tervezés stratégiája és felülvizsgálati lehetőségek (2000),
- kertgazdálkodás (2001),
- különleges szabályok Bornholm 5 önkormányzatának összevonásából (2002),
- vidéki területek szabályozása (2002),
- városi rehabilitáció (2002).

A dán területrendezés egységei

- nemzeti,
- regionális,
- önkormányzati (nem a magyar önkormányzatokkal egyenlő városi közigazgatási egység),
- helyi.

Területrendezés a gyakorlatban

A TERÜLETRENDEZÉS KIHÍVÁSAI

A területrendezés megteremti és fenntartja a városi és vidéki területek minőségét, de a területrendezés kihívásai úgy változnak, ahogy a társadalom fejlődik. A kora '50-es évektől a '70-es évek közepéig Dánia népessége növekedett, az életszínvonal emelkedett, a népesség pedig jellemzően a vidéki területekről a városi területekre vándorolt. Nagy elővárosi ingatlanok épültek a történelmi városközpontok köré. Az építkezés iparosodása és a növekvő jólét lehetővé tett egy addig még nem tapasztalt mértékű lakó- és üzleti célú építkezést. Ezek az új elővárosok, melyeket úgy terveztek, hogy rendelkezzenek területileg elkülönült lakóingatlanokkal, üzleti negyeddel, városközponttal és szolgáltatásokkal is, ma már a fejlett városi területek több mint felét teszik ki Dániában.

Ugyanebben az időszakban a közlekedési mintázatok is radikálisan átalakultak. A személygépjárművek száma drasztikusan megnövekedett, miközben az erősödő áruforgalmat kamionokkal bonyolították. Mindez lerombolta a tradicionális városi koncepciót, amelyben a lakosság helyben dolgozott és a vasúti szállítás volt a jellemző.

Dánia népessége az elmúlt két évtizedben mérsékelten növekedett, az építkezések száma pedig lecsökkent. A lakásépítések, melyekre elsősorban a nagy népsűrűségű alacsony és magas építésű tömbházak voltak jellemzők, a felére csökkentek.

Jelenleg Dánia városfejlesztési politikája a régebbi városi negyedek fejlesztésére és a városok területi, illetve építészeti minőségére koncentrál. A vidéki területeket célzó politikák és a regionális politika a város és vidék, valamint a régiók között kíván egyensúlyt teremteni. A szolgáltatóipar növekedése a nagy létszámú új munkahelyekkel új lehetőséget kínál a városi rehabilitációra, valamint a különböző városi funkciók kerületeken belüli integrációjára. Az olyan infrastruktúrabővítések, mint pl. az utak, kötőtpályás közlekedés, magasfeszültségű távvezetékek, szélturbinák és szennyvíztisztító telepek, átalakítják a vidék látképét és használatát, melyre a mezőgazdasági termelésben bekövetkezett változások is – mint például az óriási sertéstelepek – hasonló hatással vannak. A közlekedés óriási mértékben való növekedése megkívánja a helyszínek funkciójuk szerinti észszerű megválasztását.

A fenntartható fejlődés elvei, melyek a helyi környezet minőségének fejlesztésén és megőrzésén alapulnak, kiszorították a korábbi, elsősorban növekedés-központú tervezést.

A TERÜLETRENDEZÉSI POLITIKA

A területrendezési tervek tartalmazzák a helyi politikai döntéseket, amelyek célja, hogy a legjobb módon fejlesszék a meglévő városi minőséget, megvédjék a tájat és a természetet.

A TERVEZÉSI TÖRVÉNY DÁNIÁBAN

A Tervezési Törvény Dánia területtervezését a Környezetvédelmi Minisztérium, 12 regionális tervezési hatóság és 271 önkormányzati tanács feladatkörében határozza meg. A jogszabály megosztja a döntéshozói hatalmat és támogatja a nyilvános részvételt a tervezési folyamatban az 1970-es években megreformált tervezési szabályok értelmében. Dánia Tervezési Törvényét gyakran említik pozitív példaként, mert világos szabályokat állít a tervezési folyamatoknak.

A TERÜLETRENDEZÉS DÁNIÁBAN C. KIADVÁNY

Jelen kiadvány áttekintést nyújt a Tervezési Törvényről, a gyakorlati alkalmazást is beleértve. A szabályok, követelmények és lehetőségek a szabályzat idézése nélkül jelennek meg. A kiadvány célközönsége azon tervezők, kutatók és döntéshozók csoportja, akik leírást szeretnének Dánia gyakorlatban megvalósult tervezési szabályozásáról és területrendezéséről.

A Tervezési Törvény

Dániának egyszerű és világos tervezési szabályrendszere van, mely megosztja a felelősséget a különböző hatóságok között. Az önkormányzati tanácsok felelősek az átfogó önkormányzati tervezésért, a részletes helyi tervezésért, és engedélyezik az építkezéseket, valamint a földhasználatban bekövetkezett változtatásokat a vidéki területeken. A 12 *regionális tervezési hatóság* felelős a regionális tervezésért. A környezetvédelmi miniszter befolyásolhatja a tervezést a nemzeti tervezési kezdeményezéseken keresztül. Az állam adott esetben meg is vétőzhatja az önkormányzati és regionális terveket a nemzeti érdek érvényesítése érdekében. A tervezési döntések fellebbezhetők a Természetvédelmi Fellebbezési Bizottságnál, ugyanakkor csakis jogi szempontból.

Fontos tervezési elv az is, hogy alacsonyabb szintű terv nem lehet ellentétes magasabb szintű tervvel. Amennyiben a magasabb szintű döntések változnak, úgy az alacsonyabb szinten történő tervezésnek is megfelelően alkalmazkodnia kell.

A SZABÁLYZAT CÉLJA

A szabályzat biztosítja, hogy az átfogó tervezés egységbe foglalja a társadalom érdekeit különös tekintettel a földhasználatra, továbbá garantálja az ország természeti értékeinek és környezetének megőrzését. A társadalom fenntartható fejlődése mellett tiszteletben tartja az állampolgárok megélhetési szokásait, az állat- és növényvilágot is.

A területtervezés kiemelten biztosítani kívánja még a következőket:

- az egész ország, az önálló megyék és önkormányzatok megfelelő fejlődését, az átfogó tervezés és gazdasági megfontolások szem előtt tartásával;
- az értékes épületek, települések, városi környezet és táj kialakítását és megőrzését;
- a nyílt partok kiemelt természeti és tájvédelmi szerepének biztosítását;
- a levegő-, víz-, termőföld- és zajszennyezés megelőzését;
- a nyilvánosság tervezési folyamatokba történő bevonását, amennyire csak lehetséges.

TERVEZÉSI SZINTEK

Nemzeti tervezés

A környezetvédelmi miniszter átfogó iránymutatást ad a regionális és önkormányzati tervezés számára; nemzeti tervezési irányelvek, útmutatók révén.

Regionális tervek

A 12 regionális tervezési hatóság – 10 megyei tanács, Koppenhága és környéke hatósága és a bornholmi önkormányzati tanács – 4 évente felülvizsgálja saját regionális terveit.

Önkormányzati tervek

Az önkormányzatok a négyéves választási periódus első felében nyilvánosságra hozzák tervezési stratégiájukat. A szükséges változtatások csak ezután lépnek életbe.

Helyi tervek

Az önkormányzatok szükség esetén helyi terveket készítenek. Évente körülbelül 1200 ilyen terv készül.

A FELELŐSSÉG MEGOSZTÁSA

Az önkormányzati tanácsok, a megyei tanácsok és a Koppenhága környéki hatóság alapvető felelősséggel bírnak a területtervezésben. Minden négyéves választási periódus során a regionális tervezési hatóságok újragondolják a regionális tervet. A választási periódus első felében minden önkormányzat nyilvánosságra hozza politikai fejlesztési stratégiáját az önkormányzati tervezésre vonatkozóan, és meghatározza, hogy a tervet milyen mértékben szükséges módosítani.

Helyi terv csak akkor készül, ha szükség van rá, mint pl. nagy fejlesztési projektek megvalósítása előtt.

A NYILVÁNOSSÁG RÉSZVÉTELE

A Tervezési Törvény egyik alapszemlélete, hogy az állampolgárokat arra bátorítja, vegyenek részt a tervezési folyamatban, mielőtt a tervet elfogadják. Ehhez először készítenek egy tervjavaslatot, valamint egy beszámolót a várható eredményekről, amit még azelőtt nyilvánosságra hoznak, hogy a javaslatot elfogadnák. Ezután az önkormányzati tanács felállít egy legalább 8 hetes határidőt, ami alatt a tulajdonosok, szomszédok, nem kormányzati szervezetek, hatóságok és más érdekeltek benyújthatják javaslataikat, észrevételeiket.

A regionális és önkormányzati tervekben való alapvető változtatásokhoz is szükség van nyilvános hozzászólási lehetőségre, mielőtt a tervezési hatóság elkezdene elkészíteni az új beadványt. Sok megye és önkormányzat a világhálót használja a tervek nyilvánosságra hozatalára.

A PARTI TERÜLETEKRE ÉS A KISKERESKEDELEMRE VONATKOZÓ KÜLÖN SZABÁLYOK

A Tervezési Törvénynek külön szabályai, kikötései vannak a part menti területek és a kiskereskedelem tervezésére.

Az egyik cél, hogy megóvják Dánia part menti területeit a felesleges fejlesztésektől, építkezésektől, melyeknek nem szükségszerűen kell a part mentén elhelyezkedni.

A másik cél, hogy a kiskereskedelem Dánia kis- és középvárosaiiban támogassa az üzletek sokrétű kínálatát.

HELYI AGENDA 21

A választási periódus első felében Dánia megyei és önkormányzati tanácsai nyilvánosságra hozzák együttműködési stratégiájukat, a 21. századi fenntartható fejlődés biztosítására vonatkozóan: ez a Helyi Agenda 21 stratégia. A környezetvédelmi miniszter négyévente beszámolót nyújt be a Parlament számára a Helyi Agenda 21 munkájáról.

KÖRNYEZETI HATÁSVIZSGÁLAT

Azokat a nagy fejlesztési projekteket, melyek számottevő hatással lehetnek a környezetre, környezetvédelmi értékelésnek és nyilvános meghallgatásnak vetik alá még az elfogadás előtt. A környezetre gyakorolt hatás értékelésének szabályai az Európai Unió irányelveiből származnak. Az értékelést a regionális tervezési hatóság hajtja végre, továbbá előkészíti a regionális terv kiegészítését a környezeti hatásokkal.

A REGIONÁLIS ÉS ÖNKORMÁNYZATI TERVEZÉS FOLYAMATA

1. Négyévente előzetes nyilvános részvétel
 - az előzetes tervezés tényének terjesztése,
 - regionális tervezés: ötletek, javaslatok begyűjtése,
 - önkormányzati tervezés: a tervezés stratégiájának kialakítása,
 - legalább 8 hetes határidő.
2. A javasolt regionális vagy önkormányzati terv
 - együttműködésben készül más hatóságokkal, állampolgárokkal és nem kormányzati szervezetekkel.
3. Javaslat nyilvánosságra hozatala
 - legalább 8 hetes ellenvetési határidő,
 - a javaslat kiküldése más hatóságoknak,
 - a regionális vagy önkormányzati terv megvételozható, ha nemzeti érdekekkel ellentétben áll.
4. A terv elfogadása
 - észrevételek, ellenjavaslatok és megjegyzések feldolgozása és a javasolt változtatások megtárgyalása.
5. Végső terv nyilvánosságra hozatala.
6. A terv igazgatása
 - az illetékes hatóságok arra törekednek, hogy a tervet megvalósítsák.

Nemzeti tervezés

A nemzeti tervezés szabályait 1974-ben vezették be. A nemzeti tervezés beszámolókon, utasításokon és útmutatókon keresztül jelenik meg a különböző, nemzeti érdekeket képviselő helyi témákban és projektekben. A nemzeti tervezés az egész ország fejlesztésére irányul, nemzeti politikai célkitűzéseket közvetítve, így a regionális tervezési hatóságoknak és önkormányzatoknak kötelezően figyelembe kell venni az általa nyújtott keretrendszert saját tervezésük során.

A NEMZETI TERVEZÉS ESZKÖZEI

1. nemzeti tervezési beszámolók;
2. különös hatáskörök
 - nemzeti tervezési előírások,
 - utasítások,
 - vétótervek;
3. a nemzeti érdekek áttekintése;
4. információ és iránymutatás.

NEMZETI TERVEZÉSI BESZÁMOLÓK

A Környezetvédelmi Minisztérium minden egyes parlamenti választás után benyújt egy beszámolót a nemzeti tervezésről a Parlament Környezetvédelmi és Regionális Tervezési Bizottságának. Ez a beszámoló egy javaslat a lehetséges alternatívákkal; ez alapján kezdeményeznek nyilvános vitát. A legutóbbi beszámolók víziókat és perspektívákat tartalmaznak helyi tervezési témákkal és cselekvési tervvel, amely tartalmazza a más megyékkel, önkormányzatokkal és magánszférával való együttműködési lehetőségeket is. A Parlament hagyományosan megtárgyalja a nemzeti fejlesztési beszámolót.

BESZÁMOLÓK A TERMÉSZET- ÉS KÖRNYEZETVÉDELMI POLITIKÁRÓL

A környezetvédelmi miniszter legalább négyévente nyilvánosságra hoz egy vagy több beszámolót, amely Dánia aktuális környezeti állapotáról, valamint természet- és környezetvédelmi politikájáról ad tájékoztatást. A miniszter ezenkívül a Helyi Agenda 21-ről is benyújt egy beszámolót a Parlament Környezetvédelmi és Regionális Tervezési Bizottságának. A kiindulópont Dánia kormányának fenntartható fejlődésről szóló nemzeti stratégiája.

BESZÁMOLÓ A KISKERESKEDELEM TERVEZÉSÉRŐL

A miniszter kétévente nyújt be beszámolót a kiskereskedelem tervezéséről a Parlament említett bizottságának.

NEMZETI ÉRDEKEK

A miniszter négyévente előzetes beszámolót nyújt be arról, hogy az állam hogyan fogja értékelni a regionális fejlesztési javaslatokat. Ez a beszámoló röviden leírja a regionális tervezésre vonatkozó aktuális nemzeti érdekeket.

IRÁNYELVEK

A nemzeti fejlesztési terv fontos részét képezik az irányelvek. Ilyeneket gyakran adnak ki a jogszabályok értelmezésére és a tervezés folyamatának támogatására. A Területrendezési Osztály weboldalán tünteti fel az ehhez kapcsolódó tapasztalatokat, megjegyzéseket.

NEMZETI TERVEZÉSI ELŐÍRÁSOK

A miniszter a tervezés tartalmára vonatkozóan létrehozhat kötelező szabályokat. Ezáltal a kormány meghatározhatja a fejlesztések irányait, projekteket támogathat. A nemzeti tervezési irányelvek használhatók arra is, hogy adott társadalmi tevékenységeket támogassanak, és ezáltal helyettesítsék ezekben az ügyekben a regionális, önkormányzati és helyi tervezést. Nemzeti tervezési irányelv lehet például a földgázvezetékek, elektromos távvezetékek útjának meghatározása, vagy a szélturbinák vizsgálati állomásának meghatározása. Hasonlóképpen a miniszter meghatározhat különböző tevékenységekhez kötődő kifejezett szabályokat, például az új szélturbinák telepítésére vonatkozóan.

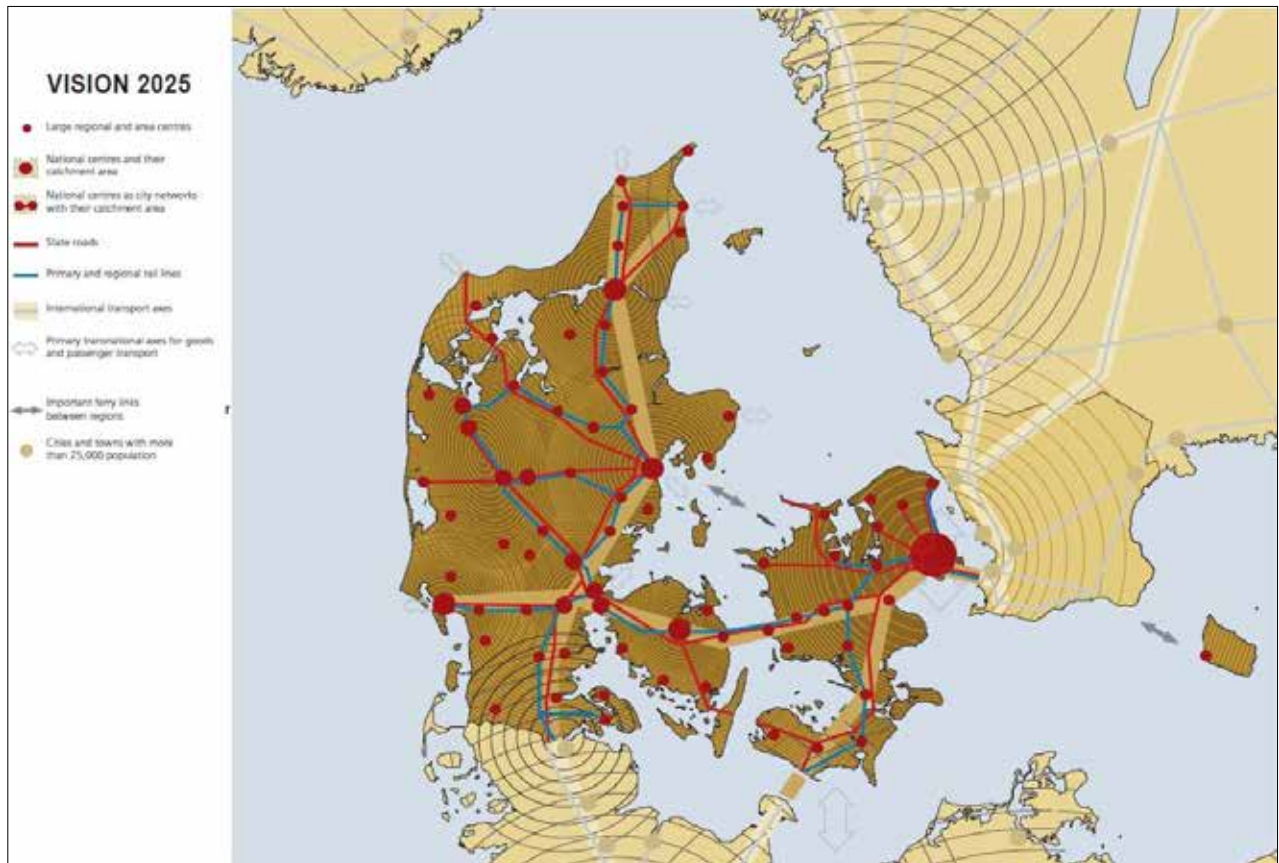
VÉTÓ ÉS RENDELET

A környezetvédelmi miniszter bármely miniszter nevében megvétózhatja a regionális tervet, ha úgy látja, hogy az a nemzeti érdekekkel ellentétes. A vétónak úgy kell megjelennie, hogy a nyilvánosság kifejezhesse véleményét, továbbá ez a vétó azt jelenti, hogy a regionális tervezési hatóság addig nem fogadhatja el a beadványt, amíg a miniszter nem egyezik bele annak tartalmába.

Bármely állami hatóság megvétózhat egy helyi tervezetet az adott hatóság szakterületi felelőssége alapján. A hatóságnak és az önkormányzatnak ezután egyezsége kell jutniuk még az elfogadás előtt, vagy ha nem, akkor a környezetvédelmi miniszter dönt helyettük.

A Tervezési Törvény előírja, hogy a regionális tervezési hatóságoknak meg kell vétózniuk az önkormányzati és helyi tervezési beadványokat, ha azok ellentétben állnak a regionális tervezési vagy a nemzeti tervezési irányelvekkel.

A miniszter azt is elrendelheti, hogy a regionális tervezési hatóság vagy az önkormányzati tanács készítsen meghatározott tartalmú tervet. Különleges esetekben a miniszter magára vállalhatja a regionális tervezési hatóság vagy az önkormányzatok szerepét és dönthet a tervezést illetően. Fontos ugyanakkor hozzátenni, hogy ezt nagyon ritkán használják, mert ellentétben áll az önkormányzati autonómia elvével.

2. ábra: A 2000-es nemzeti tervezési beszámolóban Dánia kormánya két új nemzeti központot jelölt ki. Koppenhága és környéke, valamint Koppenhága, Aarhus, Odense, Aalborg, Esbjerg városai és az új városhálózatok, a Közép-nyugati Régió, valamint a „Háromszög Régió” lesznek a jövő növekedési központjai és a regionális fejlesztések, kezdeményezések kiindulópontjai

A jövőt vizsgálva és az ábrához kötődve, egy 2025-ös előretekintés Dánia egyes régióinak fejlesztési lehetőségeire fókuszál, melynek fő szempontjai és elvei a következők:

- az üzleti célú földterületeknek alkalmazkodnia kell a jövő üzleti fejlesztéseihez;
- a megyéknek és önkormányzatoknak a területrendezést helyi stratégiájuk részeként úgy kell alkalmazniuk, hogy az az üzleti tevékenységet támogassa;
- a közlekedési infrastruktúrát úgy kell használni és fejleszteni, hogy az hatékonyabb és környezettudatosabb legyen.

A regionális politika és a fejlesztések eredményes menedzseléséhez szükséges alapkövetelmény, hogy a magán- és közszféra a továbbiakban is jól működjön együtt. Az együttműködés és a partnerség a két új nemzeti központot érintően is fontos.

NEMZETKÖZI EGYÜTTMŰKÖDÉS

Dániát egyre inkább befolyásolják a környező országok, valamint az EU többi országának fejlesztései, területrendezési stratégiái. Nemzetközi együttműködések létrejöhetnek az EU regionális

politikával, városfejlődéssel vagy környezettel foglalkozó munkacsoportjain belül; a Balti- és az Északi-tengeri régiók között az EU által támogatott projektekről, valamint a skandináv térségben.

KOPPENHÁGAI OKIRAT 2002

A 2002-es dán EU-elnökség során a Környezetvédelmi Minisztérium nyilvánosságra hozta a Koppenhágai Okirat 2002-t, amely számos ajánlást foglal össze az európai városok és régiók fejlesztésére vonatkozóan. A globalizáció és az új tudásalapú gazdaság fejlődése a városokat alapjaiban véve változtatja meg. Az okiratot kiindulópontként kell tekinteni, ami segíti Európa kiegyensúlyozottabb és koherensebb regionális fejlődését.

EURÓPAI TERÜLETFEJLESZTÉSI PERSPEKTÍVA:

A nemzetközi együttműködés inspirálta a területfejlesztési stratégiák fejlődését. 1999-ben az EU területfejlesztésért felelős minisztereinek tanácsa elfogadta az Európai Területfejlesztési Perspektívát és egy ehhez kapcsolódó akcióprogramot. Később az EU elfogadott egy cselekvési tervet a fenntartható városi fejlődéshez. Ezen együttműködésből születő ötletek és tapasztalatok bekerültek Dánia nemzeti tervezési beszámolójába és más nemzeti kezdeményezésekbe is.

Az Európai Területfejlesztési Perspektíva elvei elősegítik egy kiegyensúlyozott, policentrikus városrendszer kialakulását, mindenkinek egyenlő hozzáférést biztosítva az infrastruktúrához és tudáshoz; továbbá támogatják a természeti és kulturális örökség védelmét. Ezek az értékek állnak Európa fejlődő városainak és régióinak középpontjában.

EU INTERREG PROGRAMOK

Az Interreg programok nemzetközi hálózatok fejlődését támogatják, hogy ezáltal tapasztalatot cseréljenek és megvitassák a határon átnyúló kérdéseket. Számos dán megye és kutatóintézet vett részt ilyen Interreg projekteken.

Az Interreg támogatja az Európai Területi Tervezési Megfigyelői Hálózatot (ESPON), amelyben számos kutatóintézet – köztük a Dán Erdő- és Tájvédelmi Kutatóintézet – működik együtt egy közös információs adatbázis létrehozásában, a városi és vidéki fejlődést illetően.

A SKANDINÁV EGYÜTTMŰKÖDÉS

A területrendezésért felelős skandináv miniszterek elkészítettek egy közös területrendezési cselekvési programot a területfejlesztés, a fenntartható fejlődés támogatására, és együttműködnek a határ menti területek kiskereskedelmi fejlesztésében.

KISKERESKEDELEM

A Tervezési Törvénynek külön szabályai vonatkoznak a kiskereskedelem tervezésére. Nemrégiben számos kiskereskedelmi outlet nyílt a nagyvárosok periferiáján, nagy üzletek és bevásárlóközpontok. Ez a trend nagyban gyengíti a kisebb városok kiskereskedelmét, rontja a helyi üzleti kilátásokat és csökkenti annak lehetőségét, hogy megőrizzék, illetve modernizálják a városközpontok állapotát.

A kiskereskedelemre vonatkozó szabályok a Tervezési Törvényben 1997-ben módosultak annak érdekében, hogy ezeket a trendeket megváltoztassák. 2002-ben a szabályok leegyszerűsödtek ugyan, de a fő cél megmaradt: a területrendezés támogassa a fejlődést a kis és közepes méretű városokban, csökkentve a nagy boltok és bevásárlóközpontok építését a nagyvárosokon kívüli zöldterületeken.

Mindehhez három tervezési eszközt használnak:

- a kisvárosok és a nagyobb városok kerületközpontjainak elhatárolása,
- maximális teljes alapterület meghatározása területenként,
- boltok területének maximalizálása.

Az általános szabály az, hogy kiskereskedelemre szánt új ingatlan csak a városközpontban lehet. A Tervezési Törvényben csak néhány kivétel van ez alól a szabály alól, mint pl. a kicsi helyi boltok, vagy az olyan üzletek, amelyeknek szokatlanul nagy terület kell az áru raktározásához.

A jogszabály fő irányelve továbbá, hogy általános üzletek nem léphetik túl a 3000 m²-es alapterületet, a különleges üzletek pedig nem léphetik túl az 1500 m²-es alapterületet, kivéve, ha tervezési szempontból annak különleges oka van. Az önkormányzati tervezés Dánia kis- és középvárosainak kiskereskedelmét próbálja erősíteni.

PART MENTI TERÜLETEK

Dániában 1981 óta vonatkozik jogszabály a nyílt part menti területek védelmére. Ezek a szabályok az aktuális trendek, illetve más, hasonló adottságú országok tapasztalatai alapján kerültek be a gyakorlatba.

Dánia part menti területeit, amennyire csak lehet, szabadon kell hagyni olyan fejlesztésektől, amelyeknek nem szükséges a part mentén elhelyezkedniük. Egy kb. 3 km széles part menti kijelölt sáv csak akkor alakítható fejlesztések színterévé (akár vidéki, akár városi), ha azt valamely különleges funkció vagy tervezési ok követeli meg.

Ezenkívül új üdülőterületeket egyáltalán nem lehet kialakítani, a létező üdülőterületeket pedig csak üdülésre és kikapcsolódási célokra lehet használni.

Azon helyi tervi javaslatoknak, melyek a part menti területek fejlesztését engedélyezik, előzetesen be kell mutatniuk, hogy a fejlődés hogyan fogja befolyásolni a helyi környezetet. Ez a nyilvánosság és a politikusok számára is egy átláthatóbb alapot biztosít a döntéshozatalra.

A Tervezési Törvényben szabályozott 3 km-es partszakaszon túl a partvédelmi és a dűnévédelmi vonalak is a part menti területek védelmét szolgálják.

Regionális tervezés

A regionális tervezés konkretizálja a regionális és vidékfejlesztés nemzeti célkitűzéseit. A regionális terv meghatározza a fejlesztések átfogó célkitűzéseit egy regionális tervezési egységre, főként megyékre nézve, mintegy 12 éves időtartamra. Koppenhága és környéke esetében a regionális tervezés az egész területre egyben vonatkozik. A kulcstémák a városfejlesztés, a regionális funkciók elhelyezkedése, az átfogó közlekedési hálózat és infrastruktúra, a természet- és környezetvédelem, a szabadidős tevékenységek és a turizmus fejlesztése. A regionális tervezési irányelvek meghatározzák az önkormányzati tervezés és a vidéki földhasználat kereteit.

A REGIONÁLIS TERVEK TARTALMA:

- a. városi növekedés és üdülőövezetek;
- b. nagy nyilvános intézmények, közlekedés és műszaki lehetőségek;
- c. szennyező nagyvállalatok;
- d. környezeti hatásvizsgálatot igénylő projektek;
- e. a kiskereskedelem regionális szerkezete;
- f. különösen értékes mezőgazdasági területek;
- g. erdős területek;
- h. természetvédelmi kincsek és természetvédelem;
- i. lápok;
- j. rekreációs területek;
- k. nyersanyag-kitermelés;
- l. ivóvízkészlet;
- m. vízfolyások, tavak és part menti vizek használata;
- n. nemzeti tervezési irányelvek implementációja.

Koppenhága és környéke regionális terve a következőket is tartalmazza:

- a. jövőbeni városi építkezések eloszlása és időbeli sorrendje,
- b. vízkészletek és szennyvízkezelés,
- c. kertgazdálkodások száma és helye.

A REGIONÁLIS TERV IRÁNYELVEI

A regionális terv a földhasználat átfogó vázlati terve. Koppenhága és környéke esetében annak saját hatósága működik regionális hatóságként a három megye és a két nagyvárosi terület számára, melyet magában foglal. Bornholmra vonatkozóan annak önkormányzati tanácsa az, amely Bornholm szigetének regionális tervezési hatósági feladatait látja el, míg a megyei tanácsok Dánia összes többi részének regionális tervezési hatóságaiként szolgálnak.

A regionális terv tartalmazza a régiókban alkalmazandó földhasználat irányelveit és beszámol a terv előfeltételeiről. A regionális terv számos megfontolás és érdek közti átfogó

egyensúlyteremtés és prioritizálás eredményeként születik meg. A regionális terv sok ágazati jogszabály számára is kiindulópontot jelent, valamint a Tervezési Törvény városi körzetekre vonatkozó részeinek előképe lehet.

A Tervezési Törvény a regionális tervezési irányelvek számára kötelező témaköröket jelöl meg. Ezek az irányelvek kötelező keretet adnak az önkormányzati tervezéshez is. Ehhez kötődően a regionális tervezési hatóság döntése az, hogy adott irányelveket fogad-e el kizárólagos jelleggel, az önkormányzat döntése pedig, hogy a kijelölt utat követi-e vagy sem.

A regionális tervet minden négy évben újragondolják. Két időszak biztosított nyilvános megbeszélésre: egy a tervezés fő ügyeiben, egy pedig a regionálisterv-javaslatnál.

BESZÁMOLÓ A TERV ELŐFELTÉTELEIRŐL

A terv elkészítése előtt a terv előfeltételeiről is nyilvánosságra hoznak egy beszámolót. Ez lehet állapotleírás, előrejelzés a várható trendekről vagy célkitűzés a fejlesztésekhez.

A REGIONÁLIS TERV KIEGÉSZÍTŐI

A regionális tervezési hatóság készíthet kiegészítést vagy módosítást is a regionális tervhez. A kiegészítés érinthet egy meghatározott témát, mint például szélturbina-építések, vagy kapcsolható egy bizonyos projekthez, mint pl. bevásárlóközpontok vagy olyan állattenyészetek, amelyek környezeti hatásvizsgálat alá esnek.

KÖRNYEZETI HATÁSVIZSGÁLAT

1989 óta a regionális tervezésnek tartalmaznia kell olyan nagy projektek környezetvédelmi értékelését, amelyeknek számottevő hatása lehet a környezetre. Ezeket a projekteket addig nem kezdhetik el, amíg a regionális tervezési irányelveket és a környezeti hatásvizsgálatot el nem fogadták. Azok a projektek, melyek környezeti értékelés kötelezettsége alá esnek, általában a regionális terv kiegészítésében jelennek meg.

A NEMZETI ÉRDEK BIZTOSÍTÁSA

A 12 regionális terv tartalmaz egy egész országot érintő földhasználatról szóló kerettervet. A környezetvédelmi miniszternek van lehetősége annak biztosítására, hogy a regionális tervek összhangban álljanak a nemzeti érdekekkel. Ez történhet nemzeti tervezési előírások segítségével, vagy éppen a regionális tervjavaslat irányelveinek megvételével, más miniszterek nevében is.

A miniszter hagyományosan négyévente informálja a regionális tervezési hatóságokat, hogy az állam milyen keretrendszer szerint fogja értékelni a regionális terveket.

A GYAKORLAT

Az elmúlt években számos regionális tervezési hatóság épített be széles körű stratégiai megfontolásokat a teljes regionális fejlődésre vonatkozóan a négyévente esedékes felülvizsgálat során. Ez keretként szolgál a regionális terv általános javításához különböző témákban, és biztosítja a rugalmasságot az átfogó nézőpont mellett.

NORDJYLLAND MEGYE 2001-ES REGIONÁLIS TERVE

A 2001-es terv a következőkre koncentrál:

- városi fejlődés,
- vidéki kerületek fejlesztése,
- part menti területek fejlesztése,
- talajvíz,
- kulturális örökség,
- ökológiai kapcsolat.

A terv egy újítást hozott be: minden fejezethez tartozott egy stratégiai környezeti értékelés.

A Nordjylland Megyei Tanács célkitűzései:

- a megye lakossága számára a jó életkörülmények biztosítása, az üzleti fejlesztések erősítésével párhuzamosan;
- a fejlődés egyensúlyban tartása a természettel és a környezettel, garantálva, hogy jövőbeli üzleti lehetőségek vagy az életkörülmények nem sérülnek;
- versenyképesség növelése minden résztérsgre vonatkozóan;
- oktatáshoz, munkához, szolgáltatásokhoz, kulturális és szabadidős lehetőségekhez való hozzáférés biztosítása mindenkinek;
- jó infrastrukturális kiépítettség biztosítása, úgymint telekommunikációs hálózatok, közösségi közlekedés, utak minősége, kikötők, energiaellátottság és egyéb technikai felszereltség;
- a megye természeti és kulturális örökségének megőrzése és fejlesztése.

RINGKOBING MEGYE

A regionális tervezési hatóság felméri a különböző érdekeket a tervezéshez. A legtöbb tervezési hatóság ezt az interneten teszi közzé, ezáltal biztosítva a közönség számára a betekínthetőséget.

KAPCSOLAT MÁS JOGSZABÁLYOKKAL

A regionális tervek fontos keretet adnak a rengeteg különböző és gyakran ellentétes megfontolás koordinálására, melyet a jogalkotásnak kezelnie kell. Az engedélyek igazgatása a vidéki területeket érintően a regionális tervek ágazati szabályozással való összhangján alapszik. Például:

A természet védelme jogszabály: Védelmi vonalak a partokhoz, tavakhoz, vízforrásokhoz, erdőkhez, régi építményekhez és természeti, valamint nemzetközileg védett területek védelme.

Az erdőre vonatkozó jogszabály: Kikötés, mely megszabja, hogy a kijelölt erdőségeknek meg kell maradniuk.

Nyersanyag jogszabály: Engedélyhez kötött nyersanyag-kitermelés.

Környezetvédelmi jogszabály: Külön területkijelölés magas zajjal járó vállalkozások számára; vízminőség romlásának megakadályozása.

Mezőgazdasági üzemekre vonatkozó jogszabály: Mezőgazdasági területeken kizárólag mezőgazdasági tevékenységek engedélyezése; mezőgazdasági támogatórendszerek; tulajdonjog szabályai; mezőgazdasági ingatlanok használata és mérete.

A vízellátottság jogszabálya: A vizek erőforrásaihoz kapcsolódó felmérés és tervezés.

REGIONÁLIS TERVEZÉSI BIZOTTSÁG

A Regionális Tervezési Bizottság 2002 tavaszán azzal a céllal alakult, hogy egyszerűsítse és fejlessze a regionális tervek tartalmát, formáját és termelékenységét.

Ez a munka a következőket tartalmazza:

1. A regionális terv mint egy stratégiai terv a régió fejlődéséért.
2. A regionális terv mint egy alapterv a régió gazdasági fejlődéséért, beleértve a mezőgazdaságot.
3. A regionális terv mint az átfogó mezőgazdasági, természeti és környezeti tervezés alapja, a prioritásmeghatározást is beleértve.
4. Tervezés a part menti területeken és part menti vizeken.
5. A regionális tervezés és a digitális adminisztráció.
6. A regionális tervek megalkotása; a folyamat egyszerűsítését és a politikai szerepvállalás biztosítását is beleértve.
7. A regionális terv tartalma a városi fejlődés és a városi rehabilitáció tekintetében, beleértve Koppenhága és környéke speciális tényezőit.

A Regionális Tervezési Bizottság szintén értékeli a kapcsolatot a regionális tervek és más állami, megyei és önkormányzati tervezés között, valamint a regionális tervezési irányelvek és azon eszközök között, melyeket az irányelvek átültetésére használnak.

Koppenhága és környéke

Koppenhága és környéke Dánia területének mindössze 7%-át teszi ki, ám a népesség egyharmada itt él. A terület 3 megyét foglal magában 48 önkormányzati egységgel, valamint Koppenhága és Frederiksberg városát. 800 000 háztartással rendelkezik, mely egy 50×50 km-es összefüggő városi területen helyezkedik el, s hozzátartozik egy összefüggő lakás- és munkaerőpiaccal rendelkező agglomeráció is. A területre vonatkozóan 1947-ben elfogadott „Fingerplan”

(ujj/kézfej terv) egy azóta is fennálló alapelvet fogalmazott meg: a városi fejlesztések a kötött-pályás közlekedés által meghatározott, „ujjakhoz hasonló” területhálózatra koncentrálnak, míg az ujjak közt található zöldterületek mindenképpen érintetlenül maradnak. A regionális tervek összefüggő általános struktúrára alapulnak, egy megerősített városhálózattal, közösségi infrastruktúrával és közös városközpontú struktúrával.

3. ábra: Koppenhága és környéke földhasználata a Fingerplannel.

2001-ben a regionális terv még mindig használja az 1974-ből származó „Finger” (ujj/kézfej) tervet, amelyben az ujjak a városokat testesítik meg, az ujjak között pedig zöldterületeknek kell maradniuk

ORESUND RÉGIÓJA

Az Oresund régió a skandináv országok legnagyobb összefüggő városi régiója, 3 millió lakossal, amiből 2 millió él Dániában. A régió a Balti-térségben található, és összeköti a skandináv országokat a kontinentális Európával. A régiónak számos üzleti, kutatási és oktatási erőssége van a biotechnológia, az információs és kommunikációs technológia, a környezetvédelem és energiagazdálkodás terén. Sok más városi régióval szemben Oresund különleges előnye a kiváló megközelíthetőség és egyszerű közlekedés.

Dánia és Svédország kormányának közös célja, hogy e régiót Európa egyik legtisztább városi régiójává fejlessze. A régió együttműködő partnerei kifejlesztettek egy környezetvédelmi programot, amelynek egyik központi célja az átfogó területrendezés. A program leírja a területtervezés azon alapelveit, amelyek hozzájárulnak Oresund régió különleges tulajdonságainak fejlesztéséhez, kiváló közlekedéssel és zöldövezetekkel.

A RÉGIÓ TERÜLETRENDEZÉSI CÉLJAI AZ ALÁBBIK:

- ellensúlyozni a városi terjeszkedést és a városok elnéptelenedését, megóvni a nyílt területeket és a fejletlen part menti területeket; fejleszteni a zöldövezeteket a városok között és körül;
- átalakítani a városi körzeteket, növelni a népsűrűséget úgy, hogy újrahasznosítják az elnéptelenedett területeket, ahelyett hogy zöldövezetet építenének be;
- elsőbbséget adni azoknak a városi fejlesztéseknek, ahol jó a megközelíthetőség.

Önkormányzati tervezés

Az önkormányzati terv erőssége, hogy összefoglalja és konkretizálja az átfogó politikai célkitűzéseket, melyek az önkormányzati területek fejlődésére vonatkoznak.

A központi témák: a városi területek tervezése, a házak, munkahelyek, boltok, közösségi intézmények, mint pl. iskolák, gyermekvédő és időotthonok elhelyezkedése; közlekedés; zöldterületek.

Az önkormányzati tanács arra használja az önkormányzati tervet, hogy megalapozza a kisebb és nagyobb városok, illetve az egyedi kerületek fejlődését támogató politikákat. Az önkormányzati terv magában foglalja a szükséges kapcsolatot a regionális terv és a helyi terv között, a földhasználat és letelepedés szabályozásaiban.

AZ ÖNKORMÁNYZATI TERVEZÉS STRATÉGIÁJA A KÖVETKEZŐKET TARTALMAZZA:

- értékelés az önkormányzathoz tartozó terület fejlődéséről;
- értékelés a nemrég készült tervekről;
- fejlesztési stratégia a jövőkép és a feladatok prioritásainak meghatározásával;
- döntés arról, hogy a tervet milyen mértékben lehet majd módosítani a későbbiekben.

A TERVEZÉS STRATÉGIÁJA:

- a választási periódus első felében fogadják el,
- szükséges mértékben módosítható,
- kezdeményezések és projektek követik.

AZ ÖNKORMÁNYZATI TERV:

- teljesen módosítható,
- csak 1-2 témát érintve módosítható,
- földrajzi terület szerint módosítható,
- elfogadható módosítás nélkül.

Az önkormányzati terv tartalmaz:

1. a tervezés átfogó célkitűzéseire és az önkormányzati földhasználatra vonatkozó általános struktúrát,
2. kereteket a helyi tervezés számára.

A terv magában foglal egy beszámolót, amely leírja a terv előfeltételeit. Az önkormányzati tanács a választási periódus első szakaszában készíti el az önkormányzati tervre vonatkozó stratégiát.

ÁLTALÁNOS STRUKTÚRA ÉS A HELYI TERVEZÉS KERETEI

Az általános struktúra térképeket és szövegeket használ, hogy megmutassa az önkormányzati tanács célkitűzéseit az önkormányzati területek fejlesztésére és a helyi földhasználatra vonatkozóan.

A helyi tervekhez kapcsolódó keretrendszer konkretizálja az általános struktúra célkitűzéseit. Ez az iránymutatás felvázolja, hogy a helyi tervezetnek mit kell eldöntenie az egyéni területek számára ahhoz, hogy segítse egy összefüggő városi struktúra kialakulását és az átfogó önkormányzati célkitűzéseket. Különböző rendelkezések találhatók meg itt például az építkezések, a közösségi és magánszolgáltatások, intézmények; közlekedési szolgáltatások és rekreációs területek tekintetében.

Az önkormányzati terv eldönti, hogy mely vidéki területek alakíthatók át városi területekké vagy nyaralóövezetté. Az iránymutatás meghatározhatja ezek kronológiai sorrendjét.

Az önkormányzati tanácsnak törekednie kell az önkormányzati terv végrehajtására. Az önkormányzati tanács ellenezheti olyan épületek építését vagy földhasználati módosítását, amelyek az önkormányzati tervvel ellentétben állnak. Szintén megtilthatja a földterületek kicserélését és fejlesztését, ha az nem egyezik meg az önkormányzati tervben megfogalmazott időbeli sorrenddel.

A TERVEZÉSI STRATÉGIA

Az önkormányzati tanácsnak az önkormányzati választási periódus első két évében kell nyilvánosságra hoznia egy stratégiát az önkormányzati tervezésre vonatkozóan. Ez tartalmazza a tanács fejlődést illető politikai stratégiáját és az utolsó felülvizsgálat óta felmerült újabb információkat.

A stratégia meghatározza, hogy milyen mértékben kell átdolgozni az önkormányzati tervet. Az önkormányzati tanács választhatja:

- hogy az egész önkormányzati tervet átdolgozza;
- a terv bizonyos részeit módosítja, például egy témakör vagy egy kerület vonatkozásában, míg a többi részt módosítatlanul hagyja;
- nem változtat semmit és az aktuális tervet egy újabb négyéves periódusra elfogadja.

A stratégia előkészületének követelményeit és a felülvizsgálatot illető rugalmas rendszert 2000-ben fogadták el mint újdonságot. A cél az, hogy lehetővé tegyék, hogy az önkormányzati

tanácsstagok olyan tervet készíthessenek, amely egyrészt előretekint, másrészt az önkormányzati területek aktuális problémáit és lehetőségeit veszi alapul.

Számos önkormányzat kapcsolja össze a stratégia előkészítésének folyamatát a költségvetési eljárással. Ez biztosítja nem csak a koherenciát, de nagyobb politikai lendületet is állít a stratégia mögé. A tervezési stratégiát a nyilvánosság legalább 8 héten keresztül bírálhatja.

AZ ÖNKORMÁNYZATI TERVJAVASLAT

Miután nyilvánosságra hozták a tervezési stratégiát, az önkormányzati tanács készíthet egy indítványt az önkormányzati terv módosítására. A javaslat vonatkozhat: az egész terület önkormányzati tervére; különleges témákra, mint pl. kiskereskedelem, üzlet, közlekedés vagy lakásügy; az önkormányzat egy területére, mint pl. egy vagy több városi kerület vagy falvak, öreg kikötői negyedek vagy városközpontok. A tanács szintén elfogadhatja az aktuális önkormányzati tervet úgy, ahogy van, ha nincs szükség változtatásra.

Az önkormányzati tervezet nem lehet ellentétes regionális vagy nemzeti tervezési irányelvekkel. A regionális tervezési hatóságoknak kötelező megvétózni azokat az önkormányzati indítványokat, amelyek ellentétben állnak a regionális vagy nemzeti tervezési irányelvekkel.

Az indítványokat legalább nyolc héttel az elfogadás előtt hozzák nyilvánosságra és bocsájtják vitára, ezután alakul ki végleges formája.

AZ ÖNKORMÁNYZATI TERVEZÉSI BESZÁMOLÓ

A tervhez egy beszámoló is tartozik, amely tartalmazza a terv előfeltételeit, a végrehajtás várható kronológiai sorrendjét, valamint a korábban már megvalósított tervezést és adminisztrációt.

NEMZETI STRATÉGIA A FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉSÉRT

2002 júniusában Dánia kormánya nyilvánosságra hozott egy nemzeti stratégiát a fenntartható fejlődésért, mely az *Egy közös jövő – kiegyensúlyozott fejlődés* címet viselte. A stratégia számos szektorra és ágazatra vonatkozóan alapozza meg a kormány célkitűzéseit. A dokumentum továbbá arra is alkalmas, hogy az önkormányzatok és megyék erre alapozzák saját helyi Agenda 21-eiket, különös tekintettel a városi és lakásfejlesztésekre.

A HELYI AGENDA 21

Az Agenda 21 egy nemzetközi keretrendszer, mely a fenntartható fejlődést segíti elő. Az ENSZ 1992-es Rio de Janeiro-i Környezet és fejlődés konferenciája tette lehetővé megszületését.

2000-ben Dánia módosította is Tervezési Törvényét, hogy megkövetelje a megyéktől és önkormányzatoktól a fenntartható fejlődés biztosítására vonatkozó stratégiájukról történő

beszámolást. Minden megye és önkormányzat helyi Agenda 21 stratégiájának tartalmaznia kell olyan célkitűzéseket, melyek hozzájárulnak:

- a környezetre káros hatások csökkentéséhez,
- a fenntartható városi fejlődés és rehabilitáció biztosításához,
- a biológiai sokszínűség támogatásához,
- a nyilvánosság és az üzleti szféra bevonásához a Helyi Agenda 21 munkájába,
- a különböző szektorok közötti kommunikáció és együttműködés támogatásához.

Számos önkormányzat teremt már eleve nagyon szoros kapcsolatot az önkormányzati stratégia és az Agenda 21 között.

PÉLDÁK TERVEZÉSI IRÁNYOKRA

Lehetséges városi rehabilitációs területek Vejle-ben:

2002 őszén a környezetvédelmi miniszter egy javaslatot nyújtott be, melyben a Tervezési Törvényt úgy kívánta módosítani, hogy a régi városi, illetve öbölnegyedek rehabilitációja rugalmasabb legyen, azaz könnyebben lehessen új, integrált városi negyedekké alakítani őket.

Aarhus:

Az önkormányzat tervezési stratégiájának a helyi igényeket kell tükröznie. Aarhus önkormányzati tanácsa például 2001-ben az egész önkormányzati tervet felülvizsgálta. A 2002-es tervezési stratégiában az önkormányzat hét munkatémát választott:

- a város közelében fekvő öbölterületek rehabilitációja,
- vasúti teherszállítás megújítása,
- új kerület kialakítása Lisbjerg közelében,
- magas toronyházakra vonatkozó szabályozások megteremtése,
- zajjal járó rekreációs tevékenységek lehetséges elhelyezése,
- új városi közlekedési terv a városközpont számára,
- átfogó terv az új, növekvő városi területekre.

Odense város Vollsmose kerületének fejlesztése:

Odense város Vollsmose lakókerületének fejlesztési terve, a korszak elveinek megfelelően, a városnegyedet lakó- és ipari területekre osztotta fel. A terület számos fizikai és társadalmi problémával küzd. 2000-ben Odense Önkormányzati Tanácsa átfogó tervet adott ki a kerület fejlesztésére. A helyi terv kis üzleteket, irodákat, boltokat és oktatási intézményeket enged be a már létező negyedekbe. Az önkormányzat ezenkívül együttműködik a kormánnyal annak érdekében, hogy felfejlesszék ezt a leromlott kerületet, ami biztosítja az épületek felújításához és az átfogó városi megújuláshoz szükséges befektetéseket is.

HELYI TERVEZÉS

A helyi tervek Dánia területrendezési rendszerének alapját nyújtják. A helyi tervek konkrétizálják az önkormányzati tervek politikai stratégiáját és célkitűzéseit. Amíg az önkormányzati tervek átfogó képet nyújtanak az egész önkormányzati területről a házak, munkahelyek, közlekedés, szolgáltatások és rekreációs területek tekintetében, addig a helyi tervek meghatározzák, hogy egy kisebb terület hogyan tud fejlődni és mire lehet felhasználni. A helyi tervek kötelező érvényűek a tulajdonosok számára.

A HELYI TERVEK TARTALMA

A helyi terv meghatározza, hogy a tervezetben említett földterületet hogyan lehet használni és fejleszteni. A helyi terv biztosítja, hogy a felmerülő különböző helyi érdekeket megvitassák és mérlegeljék.

A helyi terv rugalmas, számos tényezőt szabályozhat, az épületek, utak használatához, méretehez és elhelyezkedéséhez kapcsolódóan is, nem beszélve a terület építészeti tulajdonságairól. A helyi terv ad jogot az ingatlantulajdonosoknak a helyi terv rendelkezéseinek megfelelő fejlesztésekre és használatra, ugyanakkor nem teremt jogosultságot semmiféle kártérítésre sem a korlátozást kompenzálандó.

A helyi terv kizárólag a jövőbeli állapotokat szabályozza, és nem követeli meg a tulajdonostól a cselekvést. Különleges helyzetekben az önkormányzat kisajátíthat magántulajdont a helyi terv végrehajtása érdekében.

Az ingatlantulajdonosok nem építhetnek új épületeket, nem változtathatják meg a föld használatát, vagy cselekedhetnek egyéb olyan módon, hogy az a helyi tervezéssel ellentétben álljon. A lakóközvet nyilvános meghallgatása után az önkormányzati tanács indokolt esetben adhat felmentést a helyi terv alkalmazása alól, ha az nem áll szöges ellentétben a helyi terv alapelveivel. Ezek az alapelvek a terv rendelkezéseiben az ingatlan céljára és használatára vonatkoznak.

A helyi szabályozás kérdései gyakran érintenek ellentétes érdekeket is. Az ingatlantulajdonosok érdeke különbözhet szomszédjaik érdekeitől és a helyi, illetve nemzeti érdek is összeütközésbe kerülhet. A helyi tervezés biztosítja, hogy a különböző érdekek és ellentétek felszínre kerüljenek, mielőtt a végleges helyi terv meghatározná egy terület szabályozását.

A helyi tervek erőssége, hogy világosan meghatározzák, mi engedélyezett, és mi nem. Az ingatlantulajdonosok és mások tudják, hogy mennyi mozgásterük van, és a szomszédok is tudják, mire számíthatnak.

KÖTELEZŐ HELYI TERVEK

Nagy fejlesztési beruházások helyi tervezést igényelnek, bár a nagyság koncepciója relatív. Ugyanazon projekt Koppenhágában kicsinek, míg más városban nagynak számíthat. Helyi tervezés akkor is szükséges, ha a javasolt változtatások a környezet számára alapvetően befolyásolóak.

Az önkormányzati tanács bármikor elfogadhat egy helyi tervet, ha az megfelel az önkormányzati tervezésben foglalt előírásoknak.

A HELYI TERVEK TÍPUSAI

A helyi terveket számos módon használják, ezért nagyban különbözhetnek tartalmukban és terjedelmükben is. Egy helyi terv például szabályozhatja a földhasználatot, parcellázást és fejlődést az egész városban, vagy csupán egy új lakókerületben. A helyi terv szintén vonatkozhat egyetlenegy témára is, mint pl. jelzőtáblák vagy homlokzatok.

A helyi terv beszámolót, rendelkezéseket és térképet tartalmaz. A beszámoló leírja, hogy a terv hogyan kapcsolható az önkormányzati tervhez és a területre vonatkozó más tervekhez. A jogilag kötelező erejű rendelkezések meghatározzák az épületek használatát, elhelyezkedését és kinézetét, a közlekedési feltételeket, a beépítetlen földterületet és egyéb kérdéseket. Egy vagy több térképet is tartalmazhatnak.

A helyi terv bármilyen ingatlanra vonatkozhat, legyen szó városi övezetről, üdülőkörzetről vagy vidéki övezetről. A helyi terv akkor is szükséges, ha az önkormányzat egy városi használatban lévő földet üdülőkörzet részévé kíván tenni.

IRÁNYÍTÁSI KERETRENDSZER

A helyi terv nem állhat szemben az önkormányzati tervvel, a regionális tervvel vagy a nemzeti tervezési irányelvekkel. Ugyanakkor az önkormányzat módosíthatja az önkormányzati tervet, ha benyújt egy javaslatot a terv módosítására a helyiterv-javaslat mellett a nyilvánosság számára.

Az állami hatóságok és a regionális tervezési hatóságok megvétózhatják a helyiterv-javaslatot a nyilvános vita alatt, ha a kezdeményezés szemben áll a nemzeti érdekekkel vagy a regionális tervezéssel.

A NYILVÁNOSSÁG BEVONÁSA

A nyilvánosságnak legalább nyolc hete van, hogy a helyi tervre vonatkozó javaslatot véleményezze, mielőtt az önkormányzati tanács döntene. A tanácsnak nyilvánosságra kell hoznia az elfogadott, végső tervet és elérhetővé kell tennie, pl. az önkormányzati irodákban vagy a nyilvános könyvtárban. Számos önkormányzat hozza nyilvánosságra helyi tervét az interneten.

KÖTELEZŐ ÉRVÉNYŰ HELYI TERVEK

A nagyobb fejlesztési projektek kivitelezés előtt helyi tervet igényelnek. Ilyenek például a(z):

- új lakónegyedek,
- elkerülőút egy városi övezetben,
- toronyházak vagy nagy tömbházak építése,
- üdülőövezetben épített szálloda,
- nagyobb üzleti célú építkezés,
- közcélú építkezés,
- városi megújítás keretében létrejövő új épület.

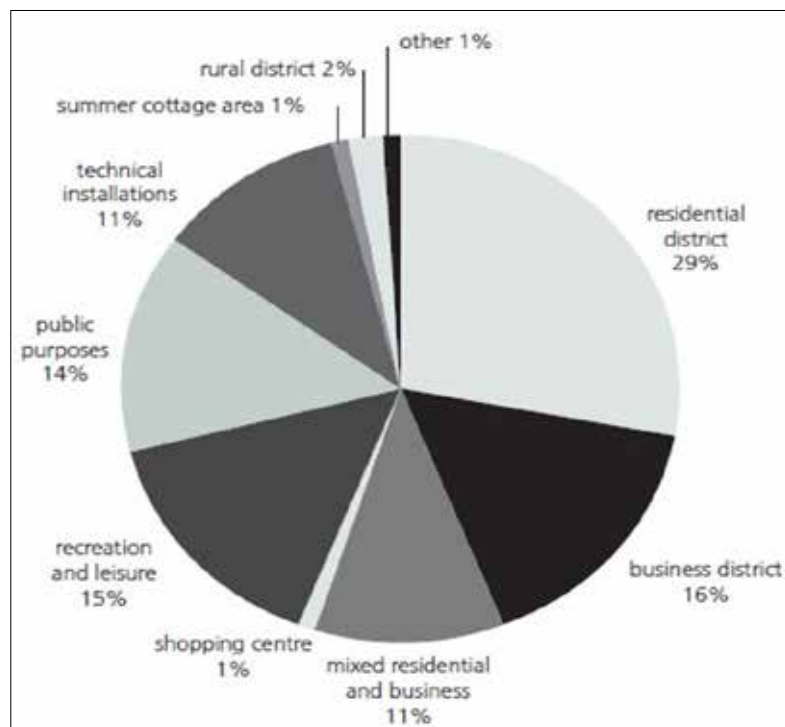
A HELYI TERV SZABÁLYOZÁSA ALÁ ESŐ ÜGYEK

- övezeti státusz;
- föld- és épülethasználat, kinézet;
- ingatlanok mérete és terjedelme;
- utak és járdák;
- vágányok, vezetékek és távvezetékek;
- épületek elhelyezkedése;
- beépítettség;
- tájelemek;
- közösségi létesítményekkel való kapcsolat;
- zajártalom enyhítése;
- lakóegyesületek létrehozása;
- épületek állagmegóvása;
- épületek egybenyitása;
- építési tilalom;
- zajszigetelés;
- nagy projektek betiltása.

A vidéki térségek adminisztrációja

A Tervezési Törvény Dániát városi, üdülő- és vidéki övezetekre bontja, különleges szabályozással a vidéki zónák fejlesztésére vonatkozóan.

A vidék megóvásának egyik sarokköve ez, mely meggátolja az elaprózódást és a következetlen, tervezés nélküli fejlesztéseket. A mezőgazdaság a vidéki övezetek elsődleges gazdasági tevékenysége. A mezőgazdasági célú építmények építése engedélyezett, ezzel ellentétben az új, egyedülálló lakóházak, a városi üzletek és intézmények, illetve más hasonló létesítmények vidéki engedélyhez vannak kötve. A területeket megkülönböztető „zónákra osztás” világos határokat teremt a városi területek és a vidék közt. Ez megóvja az értékes tájképet és biztosítja, hogy a mezőgazdaság megtartsa jó termelékenységét.

4. ábra: 2001-es helyi terv javaslatai. Az önkormányzatok évente kb. 1200 helyi tervet készítenek. A helyi tervek általában két célra hasznosíthatók. Sok önkormányzat a helyi terv javaslatát és a tervet az interneten hozza nyilvánosságra

A VIDÉKI TERÜLETEK ADMINISZTRÁCIÓJA HOZZÁJÁRUL:

- város és vidék szigorú elhatárolásának fenntartásához;
- a táj megóvásához, a rekreációs érték megőrzéséhez;
- a mezőgazdaság és erdőgazdálkodás fejlesztési lehetőségeinek biztosításához;
- a nyersanyag-kitermelés biztosításához;
- a lakosság magán- és közszolgáltatásokhoz való hozzáféréseinek biztosításához;
- a biztonságos közlekedéshez;
- beépítetlen part menti területek megóvásához;
- a környezethez való hozzáféréshez mindenki számára;
- az utakról nyíló festői látkép, mint pl. templomok vagy régi szobrok, biztosításához;
- a kis szigetek fejlődésének kifejezett figyelemben részesítéséhez;
- a történelmi jelentőségű építmények és örökségek megóvásához a tájban;
- a környezet megóvásához, pl. a szennyező vállalatok helyszínének megválasztásakor.

KÖTELEZŐ VIDÉKI TERÜLETI ENGEDÉLYEK

Dánia 1970 óta városi, vidéki és üdülőövezetekre osztott. A vidéki övezet magában foglalja a vidéki tájat, falvakat. A vidéki területekre vonatkozó rendelkezésének fő célja, hogy megelőzze a szabályozatlan fejlődést és létesítmények létrejöttét a vidéki területeken, valamint megóvja az értékes tájat.

Általánosságban vidéki engedély szükséges az önkormányzati tanácstól a földparcellázásra, építkezésre, már meglévő épületek használati funkciójának, illetve beépítetlen földterület státuszának megváltoztatására, de ez nem jelent egyértelmű tiltást. Az engedély biztosított, ha a helyi feltételeket felmérték és az önkormányzat úgy ítéli meg, hogy az alkalmazott fejlesztés összhangban áll a vidéki övezetek rendelkezéseivel, elveivel. Ezeket a körülményeket szintén csatolhatják az engedély mellé.

REGIONÁLIS ÉS ÖNKORMÁNYZATI TERVEZÉS

A Tervezési Törvényben felvázolt általános célokon túl a regionális és önkormányzati tervezés meghatározza, hogy milyen tényezőket vegyenek további számításba. Az önkormányzat értékkel minden beavatkozást, figyelembe véve a vidéki területek célkitűzéseit, ezáltal biztosítva a mezőgazdasági termelés lehetőségeinek fejlődését, az utak biztonságát, a közlekedés állapotát, figyelve a környezetre gyakorolt hatásokat, a tájat és természetet, a köz- és magánszolgáltatások lehetőségeit és más paramétereket is.

Az önkormányzati tervezéshez kapcsolódóan az önkormányzati tanács dönthet úgy, hogy lehatárolja azokat a falvakat a vidéki területeken, amelyekben kevesebb fejlesztés szükséges.

HELYI TERVEK

Az önkormányzat készíthet helyi tervet, ha például meg akarja óvni egy arra érdemes falu környezetét. A különböző műszaki telepek építése (mint pl. szélturbinák) szintén helyi tervhez van kötve. A helyi terv helyettesítheti a szükséges vidéki területi engedélyeket.

ÉPÍTKEZÉS VIDÉKI TERÜLETI ENGEDÉLY HIÁNYÁBAN

A Tervezési Törvény számos kivételt tartalmaz a vidéki területi engedélyeztetés alól, pl. mezőgazdasági, erdészeti vagy halászati célú építkezések. A lakóházak engedély nélkül felújíthatóak, ha teljes alapterületük nem haladja meg a 250 m²-t. Ezenkívül új ingatlan építhető 30 hektárnál nagyobb mezőgazdasági területen, alkalmazott ottlakásával, vagy többgenerációs lakhatás indokával.

A falvakon és a helyi terv által lefedett területeken kívül, a korábbi mezőgazdasági építményt használó kisebb vállalkozások 500 m²-ig bővíthetik telephelyüket engedély nélkül.

KORÁBBI MEZŐGAZDASÁGI ÉPÜLETEK

A mezőgazdasági célra már nem használt mezőgazdasági épületek engedély nélkül használhatók kézműves vagy ipari vállalkozásokra, kisebb üzletek számára, tárolásra vagy irodai használatra.

A GYAKORLAT

A gyakorlatban általában elfogadott tervek például: kutyakennelek és feleslegessé vált mezőgazdasági építmények üdülői célra való felhasználása. A visszautasított kérelmekre tipikus példák: új épületek építése vidéken és a nyári üdülők számára történő felparcellázás.

KÖZLEMÉNYEK ÉS A SZOMSZÉDOK TÁJÉKOZTATÁSA

Az elkülönített falvakon és a helyi terv által lefedett területeken kívül az önkormányzati tanácsnak ki kell kérnie a regionális tervezési hatóság véleményét és informálnia kell a szomszédokat, mielőtt megadna egy engedélyt.

NYILVÁNOSSÁGRA HOZATAL ÉS FELLEBBEZÉS

A vidéki területi engedélyeket nyilvánosságra kell hozni, ami általában a helyi újságokban történik meg. Ezek az engedélyek fellebbezhetők a Természetvédelmi Fellebbezési Bizottságnál, amely megfontolja az önkormányzat döntését.

KAPCSOLAT MÁS JOGSZABÁLYOKKAL

Értéknövekedési díj jogszabály

Vidéki terület csak helyi terv által minősíthető át városi területté. A tulajdonosnak ez esetben értéknövekedési díjat kell fizetnie, hiszen megnő az ingatlan értéke.

Földregisztrációs jogszabály

Az ingatlanhoz kötődő jogokat, mint pl. tulajdonjogot, jelzálogot vagy szolgalmat a helyi illetékes hivatalnál kell regisztráltatni a földnyilvántartás számára. A nyilvántartásban minden egyes földtulajdonhoz kell, hogy tartozzon egy helyi terv.

Értékbecslési jogszabály

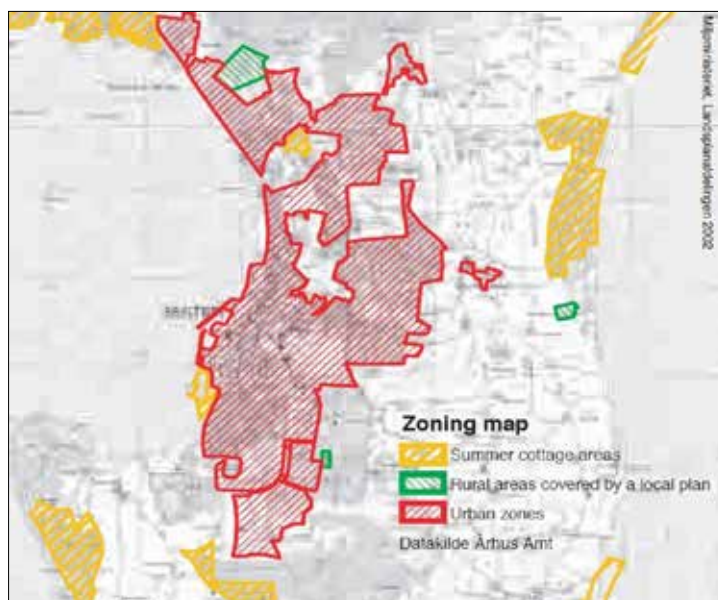
Az ingatlant az aktuális és tervezett használati funkció alapján értékelik, ami az adózást is meghatározza.

Parcellázási jogszabály

Egy ingatlan parcellázás útján felosztható. A jogszabály biztosítja, hogy minden ingatlan egyértelműen legyen regisztrálva és azonosítva. Az ingatlant fel kell parcellázni, ha annak egy része eladásra kerül, elzálogosítják, vagy több mint 30 évre bérbeadják.

Építési jogszabály

Az új épületek építési engedélyt igényelnek. Az engedélyt akkor adhatják ki, ha az önkormányzat már megbizonyosodott róla, hogy az építkezés a tervekkel és más földhasználatot szabályozó jogszabályokkal összhangban áll.

5. ábra: Ebeltøft térképe a területi felosztásról.

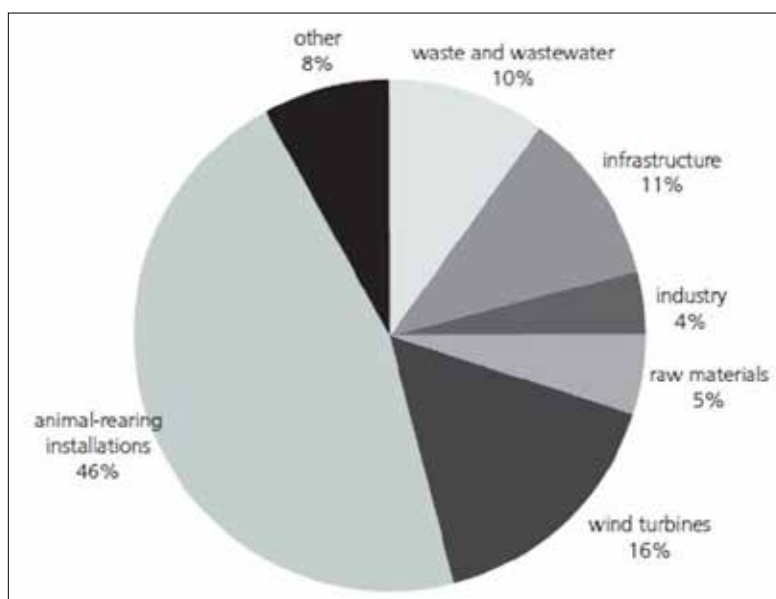
A Területrendezési Osztály a megyékkel együttműködve készítette el Dánia területekre felosztott térképét. Ez tartalmazza a városi, vidéki és üdülőövezetek pontos határait. Dánia területének 6%-a városi terület, 1%-a üdülőövezet, és a maradék vidéki övezet

Környezeti hatásvizsgálat

A környezeti hatásvizsgálat értékelésének szabályai biztosítják, hogy azon fejlesztési projektek, amelyeknek nagy valószínűséggel befolyásoló hatása lesz a környezetre, még azelőtt értékelésre kerüljenek, mielőtt a projektet elfogadnák. Dánia erre vonatkozó szabályai az EU előírásán alapulnak, s hasonlóak, mint más EU-s országokban.

EGY KÖRNYEZETI HATÁSERTÉKELÉSI DOKUMENTUM A KÖVETKEZŐKET TARTALMAZZA:

- a projekt leírása;
- a fő alternatívák áttekintése;
- a projekt valószínűsíthető hatásai a népességre, biológiára, éghajlati jellemzőkre, a tájra, építészeti és régészeti örökségekre;
- a projekt rövid és hosszú távú hatásai a környezetre;
- a környezet fejlesztésére tett intézkedések beszámolója;
- a nyilatkozat nem műszaki összefoglalója.

6. ábra: A környezeti hatásvizsgálat használata.

1999 júniusától 2002 júniusáig indított környezeti hatásvizsgálatok. Évente mintegy 85 környezetvédelmi jelentéssel kiegészült regionális terv készül. Ebből számos értékeli a nagy állattenyésztő üzemek hatásait

A KÖRNYEZETI HATÁSVIZSGÁLAT A REGIONÁLIS TERVEZÉS RÉSE

A környezeti hatásvizsgálat a regionális terv kiegészítéseként jelenik meg a Tervezési Törvény előírása szerint. A speciális környezeti hatásvizsgálattal kombinálva a nyilvánosságnak igen

jó esélye van a projekt befolyásolására. Azt, hogy mely projekteknek szükséges környezetvédelmi értékelés, törvényi szabályozás tartalmazza. Ez a rendelkezés tartalmaz egy listát azokról a projektekről, amelyeknek kötelező a környezeti hatás kiértékelése, mint pl. szélturbinák, hulladékgazdálkodási szervezetek, nagy méretű kiskereskedelmi bevásárlóközpontok, nagy területű üdülőfalvak és hotelkomplexumok, főútvonalak és nagy állattenyésztetek.

Azon projektek részére, melyek helyi tervet igényelnek, az önkormányzat jóvoltából sor kerülhet a tervjavaslat benyújtására ugyanazon konzultatív folyamat során, ami az építő számára nagymértékben megkönnyíti a projekt jóváhagyását és értékelését.

A teljes környezetvédelmi értékelés és a nyilvános vita eredményei a regionális tervezési hatóságnak jó alapot szolgáltatnak arra, hogy határozzanak a projektről és bármely feltételről, amely az engedélyezéshez kapcsolódik. Ez alatt a folyamat alatt sok projekt úgy változik, hogy az végül a kezdeményezők, a szomszédok és a környezet előnyére is válik. A regionális tervezési hatóság döntéseit mindig nyilvánosságra hozzák.

A KÖRNYEZETI HATÁSVIZSGÁLAT SZÚRÉSE

A törvényi rendelkezés tartalmaz egy másodlagos listát is azon projektekről, amelyeknek szükséges az értékelés, amennyiben a regionális tervezési hatóság úgy látja, hogy a projektnek valószínűleg számottevő hatása lehet a környezetre. Ez számos termelési vállalatra vonatkozik, mint például szennyvízkezelő üzemekre és kisebb állattenyésztetekre. Ezekben az esetekben a környezetvédelmi értékelés kötelező, ha a regionális tervezési hatóság a vizsgálati eljárás, előszűrés során úgy dönt, hogy a projektnek számottevő hatása lehet a környezetre.

A szűrés adminisztratív folyamata számos kritérium alapján történik, amelyek a törvényi szabályozásban rögzítettek.

STRATÉGIAI KÖRNYEZETI ÉRTÉKELÉS

A stratégiai környezeti értékelés a tervek, programok és eljárások lehetséges környezeti hatásait vizsgáló értékelési folyamat.

A stratégiai környezeti értékelés egy átfogó iránymutatás a környezeti hatásvizsgálat rendelkezései számára. Egy EU-előírás megkívánja, hogy minden terv és program, amely engedélyekhez van kötve, köteles a stratégiai környezeti értékelésre. Ezt az előírást Dániában 2004 júliusában tervezték bevezetni. Az így elfogadott szabályok hivatottak biztosítani a regionális, az önkormányzati és a helyi tervek stratégiai, környezeti értékelését.

Jelenleg a Parlamenthez benyújtott törvényjavaslatokat és kormányjavaslatokat is stratégiai környezeti értékelésnek vetik alá.

PÉLDA: A BILLUNDI REPTÉR

A billundi reptér környezeti hatásvizsgálata például 40 millió eurót spórolt, melyet eredetileg új kifutópálya építésére akartak felhasználni. A reptérhez kapcsolódó környezeti hatásvizsgálat eredményei a következők voltak:

- kevesebb zajártalom,
- 350 hektárnyi mezőgazdasági terület megmentése,
- 40 millió eurót spóroltak az építési költségeken,
- csökkentették a környezetre káros műveleteket,
- a környezeti engedélyt panaszmentesen tudták beszerezni.

Jogi védelem és fellebbezés

A fellebbezési ügyeket a Környezetvédelmi Minisztériumhoz tartozó független Természetvédelmi Fellebbezési Bizottság hallgatja meg. Tervezési ügyekben csak jogi kérdéseket illetően lehet fellebbezni. Ez azt a kérdést vizsgálja, hogy az önkormányzati vagy regionális tervezési hatóság megfelelt-e a Tervezési Törvényben foglaltaknak, valamint hogy fennáll-e az illetékessége, hogy adott ügyben döntsön. A terv tartalma nem fellebbezhető. Ez a politikai felelősség a választott önkormányzati vagy megyei tanácsokat vagy Koppenhága és környéke hatóságát terheli. Utóbbi tagjai a választott megyei és városi képviselők. Az önkormányzat vidéki ügyekhez kapcsolódó eljárásai egyenesen a Fellebbezési Bizottságnál fellebbezhetők.

A FELLEBBEZÉS SZABÁLYAI

A Fellebbezési Bizottság hatásköre a Tervezési Törvényben foglaltak alapján azon múlik, hogy milyen típusú határozat ellen folyik a fellebbezés. A vidéki területek döntési ügyei, a kisajátítási ügyek és azon engedélyek, amelyekhez szükséges környezeti értékelés – függetlenül a fellebbezés okától és tartalmától – a Bizottsághoz tartoznak. A Bizottság minden kérdésben dönthet és megváltoztathat olyan döntéseket, amelyek ellentétben állnak a hatályos törvénnyel, észszerűlenek vagy egyszerűen nem helyénvalók.

A tervezési hatóságok által hozott egyéb döntések a Tervezési Törvénynek megfelelően csak jogi kérdésekben fellebbezhetők. Ha a hatóság a döntésében megfelelt a jogi szabályoknak és alapelveknek, akkor a Bizottság nem fogadhat olyan fellebbezéseket, amelyek más kérdéskörhöz kapcsolódnak, és nem határozhat a döntés helyességéről vagy észszerűségéről.

A JOGOS KÉRDÉSEK A KÖVETKEZŐKET TARTALMAZHATJÁK:

- A terv a nyilvánosság bevonásával jött-e létre?
- Van-e ellentmondás a helyi, önkormányzati és regionális tervek között?

- A Tervezési Törvény, a regionális, önkormányzati és helyi tervek helyesen lettek-e értelmezve?
- Adott fejlesztési projekt megkövetel-e helyi tervet?
- Igényel-e egy adott projekt környezeti hatásvizsgálatot?
- A helyi terv alóli kivétel jogos-e?
- Az általános közigazgatási jogi szabályokat figyelembe vették-e a döntéshozatalra, a véleménynyilvánításra és a feleket illető egyenlő bánásmódra vonatkozóan?

KINEK VAN JOGA FELLEBBEZNI?

Fellebbezéshez joga van a környezetvédelmi miniszternek és bárkinek, akinek jogi érdekeltsége van az ügy kimenetelét tekintve, továbbá olyan nem kormányzati szervezetnek, amelyek fő célja a környezetvédelem és a földhasználók érdekeinek érvényesítése. A fellebbezési határidő a határozat nyilvánosságra hozásától számított négy hét.

A FELLEBBEZÉS HATÁSAI

Egy időben benyújtott vidéki területi engedély esetén vagy egy eltulajdonlási ügyben addig nem kezdhető azok végrehajtása, míg a fellebbezési eljárás le nem zárult, hacsak nem dönt a Fellebbezési Bizottság az ellenkezőjéről.

Más fellebbezéseknél általában nincs ilyen szabály, de bármely lépést, amit később a Bizottság helytelennek ítélt meg, módosítani kell az ítélet szerint.

A BÍRÓSÁGI FELLEBBEZÉS

A Bizottság határozatai a bíróságokon fellebbezhetők. Ilyen jogi indítványok a döntés meghozatalától számított hat hónapon belül kezdeményezhetők.

A nemnövekedés diszkrét bája¹

.....

SERGE LATOUCHE

Bevezetés

Már a Római Klub 1972-es jelentése is arra figyelmeztetett minket, hogy „a folyamatos növekedés hajszolása összeegyeztethetetlen a bolygónk fennmaradásához szükséges alapvető feltételekkel”,² mi mégsem hallgatunk azóta sem az intő szóra, holott ezen kérdéskör kezeléséhez a kapitalista logika falánk természetének megértésére volna szükség. Mivel a végtelen növekedés összeegyeztethetetlen a véges világgal, mihamarabb meg kell kezdeni a nemnövekedés szellemében való cselekvést.

A nemnövekedés elmélete – úgy is, mint újonnan felbukkanó „politikai ufó” – folyamatosan egyre nagyobb figyelemre tett szert, a kétezres évek közepére már a francia és olasz politikai életben is megjelent. A „nagy beruházások” elleni tiltakozásoknak is egyre gyakrabban adott táptalajt mindkét országban. A támogató csoportok jellemzően spontán alakulnak és szerveződnek hálózatokba, újabb és újabb államokat meghódítva; az ökológiai lábnyom csökkentéséért tevékenykedő számos szerveződés közül példaként említhetjük a franciaországi AMAP-ot, mely a parasztgazdaságok fenntartásáért harcol, vagy éppen az ökofalvakat.

Mi is az a nemnövekedés?

„A nemnövekedés elméleti implikációkkal bíró politikai szlogen, célja, hogy felrázza a produktivizmus bűvkörében élőket.” A fogalom maga azon rossz ideológia elvetésére tesz kísérletet, melynek egyetlen célja a tőke birtokosainak végtelen profitnövelése, mely egyaránt károsítja a természeti környezetet és az emberi egészséget.

Fontos leszögezni, hogy a nemnövekedés fogalma nem a „negatív” növekedés értelmében használatos, inkább nevezhetjük a(nti)növekedésnek, úgy ahogy ateizmusról beszélünk (mivel

¹ A mű eredetije 2006-ban jelent meg Franciaországban; magyar nyelven 2011-ben került kiadásra (Serge Latouche: *A nemnövekedés diszkrét bája*. Szombathely, Savaria University Press, 2011.). Jelen anyag a mű „olvasónaplója”. Jelmagyarázat: az írótól származó szó szerinti idézetek – csak idézőjel; más szerzőktől való jelentős gondolatok, számítások, adatok – feltüntetve/hivatkozva. Az összefoglalót készítette: **Szaniszló Nóra**.

² A Római Klub későbbi, továbbra is Dennis Meadows irányítása alatt készült kiadványai: *Beyond the limits. Confronting Global Collapse, Envisioning a Sustainable Future*. Chelsea Green Publishing, 1992 és *Limits to Growth: the 30 year Update*. Chelsea Green Publishing, 2004.

a cél a növekedés bálványimádó kultuszának elvetése). Ez azért szükséges, mert egy növekedésre alapozott társadalmat nem lehet megfosztani a növekedéstől, így a nemnövekedés megvalósításához egy új logika mentén felépülő, nemnövekedésen alapuló társadalmi rendszerre van szükség. Ezen gondolkodás végső célja egy olyan társadalom létrehozása, amelyben jobban élünk, miközben kevesebbet dolgozunk és kevesebbet fogyasztunk.

Tehát: vagy új gondolkodásmódon nyugvó nemnövekedés, vagy az erőforrások kimerülése által előhívott barbarizmus.

A nemnövekedés élesen megkülönböztetendő a fenntartható fejlődéstől, hiszen éppen e koholmány szó mögött fennálló szemfényvesztést szeretné leleplezni. A nemnövekedés gondolkodásmódja felől nézve a fenntartható fejlődés csak egy bármikor felhasználható varázsszó, mely ráadásul komoly ellentmondásoktól feszül. Hiába jelent ugyanis legalább a fenntarthatóság valamiféle felelősségetikát és elővigyázatosságot, ez a fajta „fejlődés” valójában nem fenntartható. Tehát ez a szlogen csak arra jó, hogy „elenyésző irányváltással fenntartható legyen a profit és megakadályozható a szokások megváltozása.”³

Ezenkívül a fejlődés és növekedés, illetve a Fejlődés és Növekedés közötti tudatos különbségtétel is fontos lenne, hisz az utóbbi kettő nem ír le valóságos változást, azok csak az önmagáért való gazdasági dinamizmus leírására vonatkozó fogalmak.

A NEMNÖVEKEDÉS GYÖKEREI

A nemnövekedés alapjául szolgáló gondolatok egészen a gazdaság kulturalista kritikájáig és az ökokritikáig nyúlnak vissza. A homo economicus emberképét sokan tagadták eddig is, annak gyakorlati alkalmazásával, a modern társadalommal együtt. A nemnövekedés zászlaja alatt működő autonóm és takarékos társadalom gondolata is már a hatvanas évek végén megjelent, többek között pl. André Gorz, Cornelius Castoriadis vagy Ivan Illich képviselésében. Ők kétségbe vonták a fogyasztói társadalom létjogosultságát, és megkérdőjelezték annak elméleti alapjait: a fejlődést, a tudományt és a technológiát. A környezeti válság kapcsán pedig mindez új dimenziót is kapott: a gazdasági növekedésen alapuló társadalom nemcsak hogy nem kívánatos, de nem is fenntartható!

Az a feltevés, miszerint a közvetlen biofizikai szubsztanciával való kapcsolat megszűnésével a gazdasági termelés ökológiai határai is eltűnnek, teljesen téves.⁴ Az elméleti modellel szemben a valóságos gazdasági folyamat nem tisztán mechanikus, ezért nem is reverzibilis, hanem egy adott időszakban a bioszféra keretein belül lezajló entropikus jellegű folyamat. Így nincs jobb és nagyobb termelés jobb és nagyobb hulladék nélkül.⁵ A megoldás a hagyományos közgazdasági szemlélet helyett a bioökonómiai megközelítésben rejlődhet, azaz a gazdaságot vissza kell helyezni valódi közegébe, a bioszférába.

³ Hervé Kempf: *Comment les riches détruisent la planète*. Seuil. 2007.

⁴ Ez a termodinamika alapvető törvényeivel is merőben ellentétes.

⁵ Nicolas Georgescu Roegen: *La décroissance*. Jacques Grinevald és Ivo Rens elemzésével és fordításával, Sang de la terre. 1994. 63. Tanulmánykötetében jelenik meg egyébként először franciául a nemnövekedés terminus.

NÖVEKEDÉSFÜGGŐSÉG

Mivel a társadalom egy végtelen felhalmozáson alapuló rendszerrel fonódott össze, a növekedés leállása azonnali pánikhoz vezet. A rendszert felépítő emberek egyszerű fogyasztógépekké degradálódtak. Ezen fogyasztói társadalmi struktúra fennmaradását három hozzávaló biztosítja:

A fogyasztói kedvet generáló reklám, mely a korlátlan növekedés ördögi körének alapja, hisz állandó vágyakozást tart fenn az iránt, amink még nincs, és elértékteleníti azt, amink már van, egyre inkább haszontalan termékeket megcélozva.

Az eszközöket megteremtő hitel, mely a mindig több pénzt követelő pénz ördögi logikájára (valóban a tőke logikájára) épül. Fő cél a profitszerzés a termelés-fogyasztás kiteljesítésével és a költségek megnyirbálásával, azok kihelyezésével.

A gyors, beépített elavulás, mely a gazdasági növekedésre épülő társadalom alappillére, hisz már jó ideje tendencia, hogy egy új modell vásárlása sokkal olcsóbb, mint a csere. Ez viszont csak még tovább növeli a (veszélyes) hulladék mennyiségét.

A ZÖLD ALGA ÉS A CSIGA MESÉJE

Sok közgazdász gondolja úgy, hogy míg a nap energiájával számolhatunk, a növekedésnek nincs határa. Sőt! Még jobban kell uralni a természetet, hogy minden energiáját bármikor saját javunkra fordíthassuk. A további növekedés tenné hát egyedül lehetővé a nemnövekedés luxusát? Semmiképp sem.⁶ A valóság jobb megértésére szolgál az alga és a csiga meséje:

Egy bizonyos algafajta évente megduplázza az általa elfoglalt terület nagyságát. Eszerint attól fogva, hogy az alga a tó felét elfoglalta (és ezzel először okozott érzékelhető veszélyt), már csak egyetlen évre van szüksége ahhoz, hogy az egész tavat beborítsa, mindent elpusztítva. A mi életünkben most jött el az a pillanat, mikor az alga már a tó felszínének felét elfoglalta, hisz a nyugati ember is – rendkívül tévesen – mértani sorozatként növekvő gazdaságot hozott létre, holott sajnos teljesen világos, hogy a növekedés nem von automatikusan jólétet is maga után.

Szerencsére azonban lehetőségünk van tanulni a csiga bölcsességéből. A csiga a lassúság szépsége mellett mértékletességre is tanít minket. Ahogy Ivan Illich írja: „A csiga házának finom architektúráját spirál alakban építi fel, majd egyszer csak nem nő tovább: innentől a ház térfogata a csigavonal mentén csökken.” Térfogatának további növelése (szintén a mértani sorozat logikája szerint) egyáltalán nem javítaná az állat közérzetét, hisz a csiga biológiai kapacitása legfeljebb a számtani sorozat logikája szerinti növekedésre képes.⁷ Elgondolkodtató tehát, hogy még a csiga is milyen bölcsen képes túllépni exponenciális növekedési kényszerén.

⁶ Ezt az alaptalan fantazmagóriát a szerző cáfolja a *Le Pari de la décroissance* című művében.

⁷ Ivan Illich: *Le genre vernaculaire*. In *Oeuvres complètes* 2. kötet. Fayard, Paris. 2005. 292.

FENNTARTHATATLAN ÖKOLÓGIAI LÁBNYOM

Mivel tevékenységünk következtében az erőforrások gyorsabban válnak hulladékká, mint ahogy a természet ezt pótolni tudná, előbb-utóbb kénytelenek leszünk szembesülni vele, hogy túlnövekedésünk a bioszféra korlátjába ütközik, ezt tükrözi ökológiai lábnyomunk is.

A Föld kicsivel kevesebb mint egynegyede, 12 milliárd hektár az, ami biológiailag produktív és emberi fogyasztásra alkalmas javak előállítására megfelelő, nem tekintve a bioszféra produktív kapacitásának azon részét, melyet kihasználatlanul kell hagyni a biodiverzitás fenntartása érdekében (a bioszféra tartalékait egyenlően kell elosztani az egyes biogeográfiai területek és főbb életközösségek között).

A föld népességével számolva az egy főre eső terület – a lakó- és infrastruktúra által foglalt területen kívül a folyamatosan keletkező hulladék feldolgozásához szükséges energiát is számításba véve – átlagosan 2,2 hektár.⁸ Ebből a számból tisztán látható: leléptünk a fenntartható civilizáció ösvényéről a népességszám állandónak vétele mellett is; már nem a jövedelmünkből, hanem az örökségünkből élünk. Noha a rendszer a 18. század óta vakvágányon van, az ökológiai adósság jelensége új keletű: 1960 és 1999 között a világszintű 70%-os deficit 120%-osra nőtt.⁹ Egy lehetséges megoldás erre a problémára a földhasználati moratórium bevezetése volna, már most.

EGY ÁLMEGOLDÁS: A NÉPESSÉGCSÖKKENTÉS

Egyesek szerint (pl. konzervatív geopolitikusok) az ökológiai lábnyom kellő mértékű csökkenését népességcsökkentéssel lehetne elérni. Ez viszont meglehetősen radikális; valószínűleg a mértéktelenség egyszerű megszüntetése is képes lenne kezelni a demográfiai problémát. Például a túlzott húsfogyasztás megszüntetésével, az állattenyésztés relatív csökkentésével máris csökkenne a szén-dioxid-kibocsátás, és az erre „pazarolt” földterületeket is fel lehetne jobban használni.¹⁰

A legtalálóbban Frans de Waal fogalmaz: „A demográfiai robbanás kapcsán nem az a kérdés merül fel, hogy vajon képesek vagyunk-e kezelni a túlnépesedést, hanem sokkal inkább az, hogy el tudjuk-e osztani igazságosan és egyenlően a rendelkezésre álló forrásokat.”

Ez a nemnövekedés programjának valódi kihívása is.

⁸ A kaliforniai Center for Sustainable Economy és a World Wide Fund számításai szerint. Csak a lakókönyezettel és az infrastruktúra által elfoglalt területtel számolva: 1,8 hektár.

⁹ Yves Cochet, Agnès Sinai: *Sauver la terre*. Fayard, Paris. 2003, 36.

¹⁰ Ugyanakkor bizonyos számítások szerint, kizárólag megújuló energiaforrások felhasználása mellett is, ahhoz, hogy hatmilliárd ember számára egy szerényebb körülmények között élő nyugati ember életszínvonala legyen biztosítható, még mindig 1,8 Földre lenne szükség. Andrew Ferguson által az Optimum Trust részére készített felmérések alapján. David Nicholson-Lord: Sommes-nous trop nombreux? *L'écologiste* N°20. 2006. szeptember-november. 20.

GAZDASÁGI NÖVEKEDÉS ÉS POLITIKAI KORRUPCIÓ

A folyamatos növekedés és fejlődés az északi fejlett országokban – ahogy korábban már a déliekben is – értékvesztéshez és depolitizálódáshoz vezetett. Az állampolgáriság meggyengülésével párhuzamosan, a globalizáció erősödésével megjelent egy kvázi láthatatlan, a transznacionális vállalatok karmai közt vergődő és média által befolyásolt, néma arctalan tömeg. Mindezen változások pedig egyenes utat nyitottak a populista, korrupt politikának.

Ezért szükséges a nemnövekedés programjának megvalósításához a politikai élet teljes újraértelmezése is.

A nemnövekedés konkrét utópiája

A NEMNÖVEKEDÉS FORRADALMA

Sajnos a fejlődés napjainkban egyre inkább jelenti a lakosság konkrét, lokális jóllétének feláldozását egy olyan megfoghatatlan és delokalizált jólét oltárán, mely valójában csak a „fejlődés vállalkozói” számára kedvez. A növekedés manapság már csak akkor lehet nyereséges üzlet, ha a természetre, a jövő generációkra, a fogyasztók egészségére és munkakörülményeire, ill. amennyire csak lehet, a Dél országaira hárul a teher legnagyobb része.

A probléma az, hogy mindaddig, míg az egymást váltó (politikai stb.) rendszerek mind a produktivizmus szellemében tevékenykednek, nem számíthatunk jelentős változásra. Ezért van szükség kulturális forradalomra, mely új alapokra helyezi a politikát is. Maga a nemnövekedés egyrészt ugyan utópia, másrészt viszont politikai program is, melynek célja, hogy északon és délen egyaránt autonóm, takarékos, élhető társadalmak épüljenek.

Fontos kiemelni, hogy a valós elemzéseken alapuló elméleti lépések még nem egy ütemterv pontjai, ezek kialakítása egy következő lépés. Legelőször a 8 R modellt kell megérteni, mely állomásainak kölcsönhatásán keresztül lehetővé teszi az elméleti modell által nem megragadható, fokozatos átmenetet. A konkrét fázisok a harmadik részben kerülnek meghatározásra.

A NEMNÖVEKEDÉS ANGYALI KÖRE

A háború utáni gazdasági növekedés „dicsőséges harminc évének” „angyali köre”, hosszabb távú hatásait tekintve, inkább nevezhető ördöginek. Ezzel szemben a nemnövekedés angyali köre valóban rá is szolgál erre a címre.

„A nemnövekedés autonóm társadalmának felépítéséhez szükséges gyökeres változás nyolc egymással összefüggő és egymást erősítő kulcsfogalom segítségével írható le, amelyeket a nyolc R angyali körében foglalhatunk össze.”

Értékcseré – réévaluer

A klasszikus polgári értékek elveszni látszanak, a pénz az erkölcs fölé emelkedik. Éppen ezért „az egoizmus helyét az altruizmus, a féktelen versenyét az együttműködés, a munkamániáét a szabadidő öröme és a játék ethosza, a mértéktelen fogyasztását a szociális élet fontossága, a globálisét a lokális, a heteronómiáét az autonómia, a produktivista hatékonyságét a jól végzett munka öröme, a racionalitás helyét a méltányosság, a materializmus helyét a kapcsolatok fontossága kellene, hogy átvegyék.” Egyedül a növekedésen alapuló fogyasztói társadalom értékeinek leváltása vezethet a nemnövekedés megvalósulásához.

Koncepcióváltás – reconceptualiser

Az értékvtáltás megvalósításával egy újfajta világgép birtokába kerülhetünk; ilyen definíció- és dimenziócsereére volna szükség gazdagság-szegénység, illetve szűkösség-bőség esetében is. Hisz, ahogy arra már Ivan Illich és Jean-Pierre Dupuy is rámutattak, a gazdaság a természetes bőséget is szűkösséggé alakítja a mesterséges hiány és szükséglet létrehozásával, miközben kisajátítja és árucikké alakítja a természetet.¹¹ Ezt a nézetet erősíti tovább Bernard Maris is, aki szerint a piac mindenbe beleeszi magát, ami eredetileg ingyen volt.

Átstrukturálás – restructurer

Eszerint az értékvtáltáshoz a termelési eszközöknek és a társadalmi kapcsolatoknak is igazodniuk kell. (Pl. az autógyárakat át lehetne alakítani energia visszanyerésére alkalmas, kapcsolt energiatermeléssel működő berendezéseket előállító üzemekké.)

Újraelosztás – redistribuer

Újraelosztás alatt (mely a társadalmi kapcsolatok átalakításának egyenes következménye) a javakhoz és a természeti örökséghez való hozzáférés újraelosztását értjük globális, társadalmi, generációs és egyéni szinten. Ez mindenképp jótékonyan hatna a teljes fogyasztás csökkenésére. Az Észak-Dél relációt illetően az ökológiai lábnyom használatával lehetne megfelelő kvótákat meghatározni, amivel párhuzamosan egy többszintű piac is létrejöhetne eme kvóták, valamint a fogyasztási normák cseréjének színtereként – persze szigorúan a természet további kommercializálása nélkül.

Visszatérés a lokálishoz – relocaliser

Az árucikkek és a tőke mozgását a minimális szintre kell visszaszorítani; amennyire csak lehet, meg kell maradni a helyi szinten. A gazdaságnak, a politikának, a kultúrának és az életfelfogás egészének vissza kell találnia helyi gyökereihez.

Csökkentés – réduire

A csökkentés mindenekelőtt a termelés és a fogyasztás bioszférára gyakorolt hatásának a csökkentését jelenti. Ezen kívül csökkenteni kell a munkaidőt (a hozzá fűződő addiktív viszonyal együtt, „konjunktúraciklusonként és életszakaszonként változó tevékenységi formákkal ötvözve”, hogy mindenki munkához juthasson), a tömegturizmus mértékét (például kevésbé környezetkárosító, virtuális utazással), valamint a megelőzés és elővigyázatosság előtérbe helyezésével az egészségügyi kockázatot is.

¹¹ Paul Dumouchel, Jean-Pierre Dupuy: *L'enfer des choses*. Seuil, Paris. 1979. Jean-Pierre Dupuy, Jean Robert: *La trahison de l'opulence*. PUF, Paris. 1976.

Újrafeldolgozás/újrahasznosítás – réutiliser/recycler

Az újrahasznosítás mellett fontos cél a közvetlenül nem újrahasznosítható hulladékok feldolgozása is. Az ilyen jellegű technológiák széles körű elterjesztéséhez azonban politikai támogatásra volna szükség.

Az átalakulásban fontos elem az autonómia, mely a láthatatlan kéz heteronómiájának és a pénzügyi piacok diktatúrájának ellenpontját képviseli, valamint a konvivialitás, amely segít újjáépíteni a társadalmi kapcsolatokat, mivel az emberséget a gazdasági kapcsolatokban is megőrzi.¹²

Tehát a nyolcas modell egy rendkívül innovatív, forradalmi folyamat, mely valójában egy 9. R köré szerveződik; ez pedig nem más, mint az ellenállás (résister) vezérelve.

A NEMNÖVEKEDÉS MINT LOKÁLIS PROJEKT

Modellünk 8 eleme közül az átértékelés (mely az átalakulás alapja), a csökkentés (mely a gyakorlati követelményeket fogja össze) és a relokalizáció (mely a mindennapi életet határozza meg) különösen fontosak. Utóbbi újra életre kelti a „gondolkodj globálisan, cselekedj lokálisan” jelmondatot, hisz globális mivolta ellenére a nemnövekedés megvalósításának is konkrét helyszíneken kell elkezdődnie. A lokális projekt két egymástól függő mozgatórugója: a politikai innováció és a gazdasági autonómia; egy lokális ökológiai demokrácia kialakítására van szükség!¹³

Egy ilyen rendszer létrehozásakor számos fogalommal találkozhatunk: közösségiség, biorégió, ökopolisz; a lényeg azonban az, hogy végül az ökológikus öfenntartásra képes lokális rendszerek olyan városi biorégiókat hoznak létre, melyek a negatív externáliák és az energiafogyasztás csökkentésére törekuszenek.¹⁴ Emellett a demokrácia megszervezése jelenthet még kihívást, hiszen kisebb politikai egységnek a szuverenitása is kisebb, ugyanakkor nagyobb területen nehezebb az állampolgárok részvételi jogának biztosítása. Ez Paola Bonora nyomán úgy oldható fel, ha a kérdést nem területi kiterjedés, hanem az identitás felől közelítjük meg, azaz a terület többé nem topográfiai, hanem társadalmi probléma. Murray Bookchin az efféle, anyaországban belül szerveződő egységeket csak akkor látja működőképesnek, ha az egyes egységek tényleges hatalommal is bírnak. Ide köthető kezdeményezés az olaszországi új közösségek hálózata, melynek nagyszerűsége abban áll, hogy területközpontú stratégiát folytat, vagyis a lokálist tekinti fő interakciós mezejének.

A nemnövekedés társadalma tehát egyfelől protekcionista, másfelől viszont nagyon is nyitott a hasonló gondolkodású új belépők felé. Fontos megérteni, hogy itt a „lokális” egy kölcsönösen értékes és szolidáris kapcsolatokról épülő hálózat csomópontjait jelenti, nem pedig holmi ósdi, közösségi béklyókhoz való visszatérést egy zárt mikrokozmoszban; hisz a bioregionális egységek ereje éppen a választott identitásban rejlik.

Mindehhez kapcsolódóan folyamatosan jelen kell lennie a lokális gazdasági autonómiának is. Noha a relokalizáció főként az élelmiszer-ellátást célozza meg (adott régiók alapvető

¹² A konvivialitás fogalmát mi Polányi Mihálytól ismerhetjük. A konviviális társadalom középpontjában a magán-céljai követésére törekvő egyéni akarat helyett a közös értelem megalkotására irányuló párbeszéd áll, így tagjai kapcsolataikért felelős személyek (a szerk.).

¹³ Murray Bookchin utópiája, az ökomunicipalizmus fontos alap, mely a gazdasági növekedésen alapuló társadalmak által előidézett területi és politikai periferizációra jelenthet megoldást. Murray Bookchin, *Pour un municipalisme libertaire*. Atelier de création libertaire, Lyon. 2003.

¹⁴ Paola Banora, *Sistemi locali territoriali, transcalarità e nuove regole della democrazia dal basso*. In Marson A. (Ed.), *Il progetto di territorio nella città metropolitana*. Alinea editrice, Firenze. 2006.

tevékenységeinek fenntartása, organikus és évszaknak megfelelő mezőgazdasági termelés stb.), a későbbiekben a gazdasági és pénzügyi önellátást is magában foglalhatja. Ez az autonómia azonban nem egyenlő a teljes önellátással; az azonos utat választó régiók között létrejöhetne egyfajta (a regionális termékfeleslegre épülő) cserekereskedelem.

Emellett lokális energetikai autonómia kialakítását is meg kell kísérelni, hiszen a megújuló energiaforrások alkalmasak lehetnek a kellően decentralizált közösségek kiszolgálására, valamint végig kell gondolni a lokális kereskedelem, ill. a lokális monetáris politika megvalósíthatóságának lehetőségeit is. „A lakosság vásárlóerejének fenntartásához a pénzáramnak a lehető legnagyobb mértékben a régióban kell maradnia, a gazdasági döntéseket pedig a lehetőségekhez mérten regionális szinten meghozni.”¹⁵ A lokális pénz a kielégítetlen igények és a kihasználatlanul hagyott erőforrások között teremt kapcsolatot – a biorégió kétségkívül ideális terepe volna a pénz helyi előállításának és szisztematikus bevezetésének.

Tehát összességében a regionalizáció, azaz a gazdaság visszaillesztése a lokális közösségekbe (többek között) egyszerre jelent kevesebb szállítást, átlátható termelési láncot, fenntarthatóságra ösztönzést, a tőkeáramlástól és a multinacionális cégektől való függés csökkentését, egészségesebb életet és környezetet, új esélyt a fejlődő országok számára, valamint a biztonság növekedését. A megvalósításhoz azonban szükség van a helyi kezdeményezések beindítására; például a lokális hatóságok és közintézmények a közmegrendeléseken keresztül jelentős mértékben hozzájárulhatnak az ökológiai megközelítés terjesztéséhez.¹⁶ Ezenkívül – Yves Cochet javaslata alapján – létrejöhetne a WTO helyett a WLO, vagyis a Lokalizációs Világszervezet is.

VISSZAFEJLŐDÉST JELENT-E A CSÖKKENTÉS?

A lakossági ellátás területén feltétlenül szükséges lenne, hisz a termelés jelen tendenciák szerinti felesleges növelése és folyamatos delokalizációja ismét csak a nagytőkéseknek kedvez; hosszú távon pedig élelmiszer-dráguláshoz és komoly környezetkárosodáshoz vezet.

A csökkentés szükségességének belátásához a szellemi gyarmatosítás alól való tényleges felszabadulásra volna szükség, hogy ne a vég nélküli növekedésben lássuk boldogulásunk egyetlen forrását. Ezzel kapcsolatban Murray Bookchin egészen odáig megy, hogy az elfogadható szükségleteket a közösség egészének kellene meghatároznia. A csökkentés megvalósításához fontos elem a lassítás igénye is, azaz, hogy ne engedjünk a növekedés társadalma jelen tendenciáinak e téren se (pl. a szieszta eltörlése Spanyolországban).

Tehát a fogyasztókban a felelősséget kell tudatosítani; „a nemnövekedés receptje: többet és jobbat kevesebből”. Így az eddig érvényes fogalmak hátrahagyásával (megtakarítások hajszolása a neoliberális ideológiával, azaz hatékonysággal, teljesítménnyel, rövid távú megtérüléssel, költségcsökkentéssel, flexibilitással stb.) és az erőforrások visszafogottabb felhasználásával egy olyan gazdasági fogalmakkal le nem írható többlet teremthető, mely a gazdaság által megtépázott szociális háló újraszövésére is képes.¹⁷

¹⁵ Lietaer B., Des monnaies pour les communautés et les régions biogéographiques: un outil décisif pour la redynamisation régionale au XXIème siècle. In Blanc J., *Exclusion et liens financiers*, Monnaies sociales, Rapport 2005/2006. Economica. 76.

¹⁶ Canfin P., *L'économie verte expliquée à ceux qui n'y croient pas*. Les petits matins, Paris. 2006. 72.

¹⁷ Egy bolygónyi ökológiai lábnyom létrehozásához elég a természeti erőforrások kihasználását 75%-kal

A NEMNÖVEKEDÉS KIHÍVÁSAI A DÉL ORSZÁGAI SZÁMÁRA

Az autonóm és takarékos társadalom gondolata nagyban köthető a Dél országaihoz – igazi alaphoz talán az afrikai növekedéskritika nevezhető. Tulajdonképpen e gondolatkör globális visszhangja a nemnövekedés gondolata.

Mivel Afrikában nemkívánatos az ökológiai lábnyom csökkentése, ott a növekedés zsákutcájának elkerülése a cél. Mivel jelenleg a déli gazdaság az északi függvénye, az Északon megvalósuló nemnövekedés alapvető feltétele bármilyen alternatíva megvalósulásának a Dél országaiiban. Ez a függőség viszont azért jelent gondot, mert e nélkül a Dél talán képes lenne arra, hogy megtegye az első lépést a nemnövekedés felé vezető úton, amivel elindíthatna egy olyan felfelé mozgó spirált, ami a 8 R angyali köréhez vezetne. Ehhez aztán csatlakozhatnának alternatív vagy kiegészítő R-ek, mint pl. Rompre (szakítás), Renouer (újrafelvétel), Retrouver (visszatalálás), Réintroduire (újrabevezetés/újrafelfedezés), Récupérer (újratanulás), melyek tovább erősítenék, stabilizálnák a folyamatot. A cél az lenne, hogy Dél szakítson azzal az Északhoz kötődő gazdasági és kulturális függőséggel, amely a gyarmatosítás, fejlődés és globalizáció következtében kialakult, és rátalálhasson saját, rég elveszett értékeire, hagyományos technológiáira és kiteljesíthesse azokat, a gazdaságtól függetlenül is.

Észak feladata kettős: ökológiai adósságának csökkentésén túl fontos volna a Dél országaival szembeni rég elveszett megbecsülést is visszaállítani, hogy a nemnövekedési együttműködés megindulhasson. Hisz az egyszerű segélyezés és gazdasági növekedés nyugati mintára történő ösztönzése ismét csak a hibás struktúra fenntartására, fejlesztésére fordított felesleges pazarlás. Tulajdonképp a környezeti lehetőségektől függően új kultúrák kialakításáról is szó van itt; társadalmi és környezeti értékek (újra)felfedezéséről, a romboló anyagi jólét kivételezett helyzete nélkül.

A Déltre vonatkozóan azonban mindez csak utópia, nem pedig politikai program, mivel azt az érintetteknek maguknak kell meghatározniuk! (Pierre Gavaert szerint az afrikaiaknak, akik még nem váltak a modern kényelem rabjává, elég volna mindösszesen 7 pontot szem előtt tartani az autonómia visszaszerzéséhez.)¹⁸

Saját magunk elkötelezése a nemnövekedés programja mellett példaértékű lehetne továbbá a legnagyobb ütemű gazdasági növekedést felmutató országoknak is (mint pl. Kína), elkerülve ezzel az egyre gyorsuló ütemben közeledő ökológiai katasztrófát.

REFORMISTA VAGY FORRADALMI-E A NEMNÖVEKEDÉS?

Noha a tőke győzelmével már igazi osztályharcok és forradalmi osztályok nincsenek, a szó erőszakos cselekményeket mellőző értelmében igenis forradalomról beszélhetünk, mert a kultúra, a jogi szerkezet és a termelési viszonyok egyaránt átalakulnak.

csökkenteni, ami viszont már 50%-nál kisebb mértékű fogyasztáscsökkentéssel megvalósítható – miközben összességében felbecsülhetetlen mértékben javítja az életminőséget.

¹⁸ Gevaert P., *Alerte aux vivants et qui veulent le rester*. Commarque, Ruralis. 2005. 97–98.

A politikának viszont a terror elkerülése érdekében reformistának kell lennie; a politikai program feladata, hogy ne az abszolút jót, hanem a legkisebb rosszat keresse, amit még vissza tud szorítani a közjó keretei közé.

Az utópia forradalmizmusa és a politika reformizmusa pedig mindaddig összeegyeztethető, míg a cselekvéshez szükséges kompromisszumok nem válnak megalkuvássá.

A nemnövekedés politikai programja

A nemnövekedésen alapuló társadalom modelljének megalkotása a politikai megvalósításhoz vezető út fontos állomása is. Noha a politikai csatározások meglehetősen messze esnek a racionalitástól, és a kormányok valójában csak a tőke funkcionáriusai, konkrét javaslatokra is szükség van; az új társadalom nem fog spontán és fájdalommentes módon megszületni.

A produktivizmus alternatívája egyéni, lokális, regionális, nemzeti és globális szinten is létezik, melyek közül az európai szint kiemelt jelentőségű. Míg a pénzügyi piacok diktatúráján keresztül uralkodó „kozmokrácia” a legfelső szinten szeret tevékenykedni, nekünk a cselekvés legadekvátabb szintjét kell megtalálni a célzott és összehangolt tevékenység megvalósításához.

A nemnövekedés politikai kérdései következnek.

A választási program

A cél a nemnövekedés anyagi körének működésbe hozása, melyhez szerencsére már viszonylag jelentéktelennek tűnő intézkedések bevezetése is elegendő. „Az átmenet egy olyan kváziválasztási programon keresztül valósítható meg, amely néhány ponton összegzi a korábban vázoltakból »józan ésszel« levonható következtetéseket.”

- Ökológiai lábnyom csökkentése a termelőfelhasználás (a termelés anyag- és energiaigénye) buborékjának kipukkanásával (közlekedés, energia, csomagolás, reklám), anélkül, hogy a végső fogyasztáson bármilyen csorba esne. A relokalizáció fontos elem!
- Szállítási költségek beárazása a megfelelő környezetvédelmi adókkal.
- Tevékenységek relokalizációja; emberek és árucikkek mindenképpen szükséges helyváltoztatási mértékének újragondolása.
- Kisméretű parasztgazdaságok helyreállítása a leglokálisabb, legszezonálisabb, legtermészetesebb és leghagyományosabb mezőgazdasági termelés megvalósítása érdekében a káros gyomirtók használatának fokozatos kivezetése mellett.
- „A munkanélküliség felszámolásáig a termelési tevékenység növekedéséből adódó előnyöket a munkaidő hosszának megrövidítésére és munkahelyteremtésre kell fordítani.” Tehát a maival ellenkező prioritások szükségesek: munka megosztása, szabadidő növelése.

- A barátságához hasonló kapcsolati javak „termelésének” ösztönzése, hisz ezek „fogyasztása” épphogy növeli a készletet. Intellektuális csere (lásd: Bernard Maris) és közösségi lét örömeinek fontossága!
- Az energia pazarlásának csökkentése a Faktor 4 szerint, a Négawatt Egyesület kutatási eredményeinek megfelelően.
- Reklámozásra fordított összegek megfelelő adókkal és díjakkal való sújtása.
- Moratórium elrendelése a technológiai innovációkra (és majd olyan nagyberuházásokra, mint autópályák, TGV), ill. tudományos és technológiai kutatás irányának az új kollektív célokkal való összehangolása, alapos mérlegelés után.¹⁹ Például: „zöld kémia”, környezeti orvoslás, agroökológiai kutatások az agroipari fejlesztések (génmanipuláció stb.) helyett.

Ez a program 2004 óta újabb javaslatokkal is bővült (pl. Nicolas Hulot Ökológiai Egyezménye vagy az Appel de Paris memorandumának 164 intézkedése) hasonló helyzetértékeléssel, rengeteg információval, javaslattal és menekülési forgatókönyvvel.

Mivel a szennyezés nem ismer határt, a környezet védelme érdekében fontos, hogy az intézkedések végrehajtása globális szinten történjen, még akkor is, ha jelenleg minden az államokon keresztül zajlik.

„A program központi célkitűzése a pazarló externáliák (vagyis a tevékenységek káros következményeinek közösségre hárításának) internalizálása (vagyis beárazása, hogy a termékek ára azok valós költségét tükrözze).” Így minden előidézett diszfunkcióért a valódi felelős „fizet meg”, például környezetvédelmi adó formájában. Ezáltal nem csak az ökológiai lábnyom csökken, de a közösség értékes erőforrásokhoz is juthat, melyekkel egyrészt beindítható az átalakulás (beruházások stb.), másrészt kezelhetők az átmenet során felmerülő diszfunkciók. Az árak egyfajta adózási és támogatási rendszerrel való korrigálása nem új gondolat, már az ortodox közgazdaságtanban is megjelent az ötlet, hogy az optimum eléréséhez a támogatások a pozitív externáliák előállítóit jutalmazzzák, míg az adók a károk okozóit terheljék. A „szennyező fizet” elve is eme gondolatmenet alapján született meg.

Tehát látható, hogy mindösszesen az adórendszer által lehetségessé válna az egyéni és társadalmi érdekek összehangolása, az internalizálás révén számos tevékenység nem volna többé kifizetődő, így a kapitalista logika szerint működő vállalatok is elbizonytalanodnának. Ha a vállalatoknak teljes egészében viselniük kellene a társadalomnak okozott kockázatokat és károkat, biztosan hamar megbénulna a fennálló rendszerük.

A legfőbb probléma azonban az, hogy a plutokrata oligarchia a lobbitevékenységen (és így ismét a pénzen) keresztül mindent kézben tart, felügyel és irányít. Éppen ezért paradox ötlet a nemzeti nemnövekedési politika: ahhoz, hogy reális és észszerű intézkedések elfogadására kerülhessen sor, a (globális) szellemiség totális megváltozására volna szükség. Ezt viszont csak az autonóm és konviviális társadalom utópiájának megvalósítása tudja kiváltani, tehát maga a megvalósítás jelenti az igazi kihívást; a változás feltételeinek megteremtéséhez szükség van egy részletes tervre is.

¹⁹ Castoriadis nyomán: A szellemet korlátozó diktatúra elkerülése érdekében, fel kell állítani két alapelvet a tudomány korlátozásával kapcsolatban: 1 – Nem akarjuk a termelés korlátlan és átgondolatlan kiterjesztését, olyan gazdaságot akarunk, amely az emberi élet eszköze, nem pedig célja; 2 – A tudás szabad terjedését akarjuk, de a phronésis (arisztotelészi „okosság”) szellemében!

A nemnövekedés társadalma mindenkinek munkát ad

A nemnövekedés szintén komolyan foglalkozik a munkanélküliség kérdésével. Képviselői számára a gazdaság fellendítése a fogyasztás, tehát a növekedés által kizárt. Mivel céljuk éppen a munkamániás növekedésre alapozott társadalomból való kilábalás, a munkanélküliség problémáját is a munkaidő csökkentésével kívánják megoldani, hiszen így elméletileg mindenki számára kielégítő mértékű munkalehetőség biztosítható, a természeti erőforrások felhasználásának csökkentése mellett is.²⁰

Sokan aggódnak, hogy a nemnövekedés csak munkanélküliséget fog okozni, ráadásul az átállás kivitelezhetetlen, és a teljes munkaidős foglalkoztatottság is megszűnne, de a mozgalom képviselői erre is gondoltak. A produktivizmussal és a Dél munkaerejének kizsákmányolásával szakítva, a termelés saját anyag- és energiafelhasználásának jelentős csökkentése mellett, épp hogy még több munkára lesz szükség.²¹ Az energiahatékonyság növelésébe fektetett minden euró pedig nagyságrendekkel több munkahelyet teremt, mint bármilyen erőműbe való beruházás.²²

Noha nem lehet tudni, milyen hosszú lesz az átmeneti időszak, minél előbb meg kell kezdeni a cselekvést, hogy az új társadalom új, produktív tevékenységi körei kialakulhassanak az energiahatékonyság, környezetvédelem és konvivialitás szellemében. A termelékenység növekedésének pedig meg kell szabadulnia az önmagáért való növekedés logikájától, hogy annak hozadékát életkörülményeink javítására és ne a termelés felesleges növelésére használjuk.

Lábaljunk ki a munkamániás társadalomból a nemnövekedés által

A munkához való jogot és a minimális jövedelmet mindenki számára biztosítani kell, a munka piaci függőségét pedig meg kell szüntetni. A legalacsonyabb ár iránti versenyeztetés sem társadalmi, sem ökológiai téren nem elfogadható.²³ A kitűzött célok eléréséhez azonban a munkaórák számának drasztikus csökkentésére van szükség, a legfontosabb eközben pedig a munka „értékének” visszaállítása. Tehát a nemnövekedés egyaránt jelenti a munka mennyiségi csökkentését és minőségi átalakítását. Kulcsfontosságú a szabadon felhasználható idő meghosszabbítása, mely a nem anyagi gazdagság kialakulásának előfeltétele: így az emberek számára valóban eljőhet a munka végének ideje, mikor teljes mértékben magánéletükkel vagy a politikai életben való részvétellel foglalkozhatnak, esetleg valamilyen művészi tevékenységnek szentelhetik magukat vagy egyszerű szemlélődéssel tölthetik az időt. Így szépen lassan a felhalmozódott, addigi szükségletek is háttérbe szorulnak.

Ha az átmenet eszközeire fogadunk is el kompromisszumokat, azok nem módosíthatnak a kitűzött célokon. Semmilyen alku nem elfogadható, mert bármiféle alku a lényeg szem elől tévesztéséhez vezet.

²⁰ Ez azért is szükséges, mert az ökológiai válság és a társadalmi válság csak együtt kezelhetőek. (Murray Bookchin 1990-es véleménye nyomán.)

²¹ Canfin Pascal: *L'économie verte expliquée à ceux qui n'y croient pas*. Les petits matins, Paris, 2006, 107.

²² Commission européenne, *Livre vert de l'efficacité énergétique*, 2005. június.

²³ Bővebben: a szerző *Justice sans limites. Le Défi de l'éthique dans une économie mondialisée*. (Fayard, Paris. 2003) című könyvében, különös tekintettel a hatodik fejezetre.

A németországi SPD programja célként tűzte ki az évi ezer munkaóra (30 óra/5 nap) való csökkentést és a környezetvédelem mellett is kiállt a nemnövekedés programjával összhangban, 1989-ben mégis megbukott. Ennek az oka az lehetett, hogy úgy hitték: az ökológiai és ökonómiai racionalitás összeegyeztethető, egyfajta „win-win” stratégiában egyesíthető. Ahogy André Gorz mondja: „ami ökológiailag észszerűtlen, az hosszú távon gazdaságilag sem fenntartható”. Ugyanakkor, noha egy bizonyos átmeneti időszak alatt számos vállalat számára az ökológiai átalakítás a növekedés motorja lehet, az elkerülhetetlent nem lehet hosszú távú makroökonómiai céllá tenni, és gazdasági előnyök által vezérelt választásként bemutatni.

Az időpolitikához kötődően el kellene érni a nyugdíjkorhatár kitolásának megszüntetését, a munkahét lerövidítését és azt, hogy a munkamentes idő valóban gazdaságmentes is legyen, amit az ember pihenésre, szórakozásra és személyes fejlődésre fordíthat. (A valódi „szabad” idő visszahódítására azért van szükség, hogy a szellemi gyarmatosítás alól való felszabadulás megtörténhessen.) Ezenkívül egy olyan új szerveződésre lenne szükség, ahol a szabadidős tevékenység a munkához hasonlóan értékelendő minden szinten, és ahol a társas kapcsolatok fontosabbak az eldobható javaknál. Nem a munkahelyekhez kell tehát görcsösen ragaszkodni, hanem az időpolitikát átalakítani, hiszen a piac, a gazdaság, életünk minden területére betörve, a legelemibb tevékenységet is munkává alakította, miközben valódi monetáris értéket nem teremt számunkra, már csak azért sem, mert pluszkiadások felszámolásával bármikor növelhető minden termék ára – valódi minőségjavulás nélkül is.

Épp ezért a termelési felhasználás csökkentése a program egyik központi eleme; erőltetett munkahelyteremtés helyett, legalább ugyanolyan szintű elégedettség érhető el a munkaórák számának és az ökológiai lábnyom méretének csökkentése mellett is.

Összeegyeztethető-e a nemnövekedés a kapitalizmussal?

Noha Marx kapitalizmuskritikája alapvetően jó, nem elég a kapitalizmust támadni, mivel minden gazdasági növekedésre alapozott társadalmat kritika illet, viseljen az bármilyen címkét – így Marxét is. A keretek nála is változatlanok, a vita csak a tartalomra vonatkozik: hogy kik legyenek a növekedés fő irányítói és haszonélvezői.

A nemnövekedés ugyanakkor mindenképpen a kapitalizmus ellenében artikulálódik, mivel a modernitásban a növekedés kritikája a kapitalizmusé is, ezért a nemnövekedés célja a modernitás meghaladása. A kapitalizmussal való bármiféle együttműködés lehetetlen, még hozzá mértéktelen, profitorientált, materiális logikája miatt, melyre egész piacgazdasága épül. Tehát az új rendszer megteremtéséhez ezt a logikát kell felülbírálni, ami viszont nem jelenti, hogy a gazdasággal járó valamennyi társadalmi intézményt fel kell számolni – épp csak másik logikába kell beilleszteni, hisz úgy is működőképesek. Tehát a nemnövekedés végső soron egyfajta ökoszocializmusként is értelmezhető.²⁴

²⁴ Főként, ha szocializmus alatt a „kapitalizmusban a piaci viszonyok és a verseny következtében szétzilálódó társadalmi kapcsolatokra adott válasz értendő”. Gorz A., *Capitalisme, Socialisme, Écologie. Désorientations, orientations*. Galilée, Paris. 1991. 87.

Jobb- vagy baloldali-e a nemnövekedés?

„A nemnövekedés forradalmi és antikapitalista (sőt antiutilitárius) mozgalom, programja mélyen politikai.”

Igaz ugyan, hogy létezik jobb- és baloldali produktivizmus-, ill. kapitalizmuskritika is, melyek sokszor igen hasonlók lehetnek, mégsem szabad a kettőt egy kalap alá venni. A nemnövekedés követői számára a szolidaritás, egyenlőség és testvériség tekinthetők alapvető értékeknek, a vállalkozás szabadságával és ehhez hasonló, inkább jobboldali értékekkel szemben.

Szükség van-e nemnövekedés-pártra?

A nemnövekedés célja (akár egy esetleges ökológiai katasztrófa nyomán kialakuló ökototalitarizmussal vagy ökofasizmussal szemben is) az ökológiai demokrácia létrehozása, valódi értékek meghonosításával. Ideológiájának politikai párt formájában való intézményi keretek közé szorítása valószínűleg csak csökkentené megvalósulásának esélyét. A mozgalom fő célkitűzése a jelenlegi helyzetben: viták során hatást gyakorolni az eltérő álláspontokra, megértetni és elfogadtatni a saját érveket, és ezáltal megváltoztatni az általános mentalitást.

Konklúzió

HUMANISTA-E A NEMNÖVEKEDÉS?

A nemnövekedést sokszor éri az a kritika, hogy retrográd a lokális közösségekhez való visszatérés miatt, híveit pedig azért támadják, mert az ökocentrizmusért elvetik a felvilágosodás emberközpontúságát. De valóban muszáj-e választani humanizmus és anti-fajközpontúság között? A nemnövekedés nem magát a humanizmust tagadja, hanem a humanizmus eszméje által legitimált káros gondolkodásmóddal és tevékenységgel helyezkedik szembe. Tehát a nemnövekedés semmiképp sem antihumanista vagy antiuniverzalista, egyszerűen csak fontosnak tartja a diverzitást és azt, hogy megtaláljuk a középutat, ahol a tárgyakkal, élőlényekkel és emberekkel a nekik járó tisztelettel bánunk. Az átértékelésen alapuló új rendszer, a nemnövekedés társadalma tehát csak a világ újraelvarázsolásán keresztül valósulhat meg, melyben ismét képessé leszünk a természet, saját magunk, a mindenség teremtető erejére való rácsodálkozásra.

Irodalomjegyzék

- Aime M., *Gli specchi di Gulliver. In difesa del relativismo*. Bollati. 2006.
- Aries P., *Décroissance ou barbarie*. Golias, Lyon. 2005.
- Attac, *Pauvreté et inégalités, ces créatures du néolibéralisme*. Mille et une nuits, Paris. 2006.
- Attali J., Champain V., *Activité, emploi et recherche d'emploi: changer de paradigme pour supprimer le chômage. Fondation Jean-Jaurès, n 15, nov. 2005.*
- Aubertin C., Franck-Dominique V. (Ed.), *Le Développement durable. Enjeux politiques, économiques et sociaux*. La Documentation française, Paris. 2006.
- Aubin J., *Croissance, L'impossible nécessaire*. Planète bleue, Le Theil. 2003.
- Bailly E., *Le concept de l'Écorégion ou comment restaurer le système immunitaire des régions. Bulletin Ligne d'horizon, n 36, aout-septembre 2006.*
- Barras B., *Moutons rebelles: Ardelaine, la fibre du développement local*, Éditions Repas, Saint-Pierre-ville. 2002.
- Baudrillard J., *Nique ta mère!, chronique de Libération du 18 novembre 2005 (reprise le 7 mars 2007).*
- Bauman Z., *Le Cout humain de la mondialisation*. Hachette Littératures, Paris. 1999.
- Bauman Z., *Lavoro, consumismo e nuove povertà*. Edizioni Città Aperta, Troina. 2004.
- Belpomme D., *Avant qu'il ne soit trop tard*. Fayard, Paris. 2007.
- Albin M., *Ces maladies créées par l'homme*. Paris, 2004.
- Benoist A. de, *Comunità e Descrescita. Critica della Ragion e Mercantil*. Arianna Editrice. 2006.
- Berlinguer E., *Austerità, Occasione per trasformare l'Italia – Le conclusioni al convegno degli intellettuali (Roma, 15-1-77) e all' assemblea degli operai comunisti (Milano, 30-1-77)*. Editori Riuniti, Roma. 1977.
- Berthoud A., *Une philosophie de la consommation. Agent économique et sujet moral*. Presses universitaires du Septentrion, Villeneuve d'Ascq. 2005.
- Besset J-P., *Comment ne plus être progressiste... sans devenir réactionnaire*. Fayard, Paris. 2005.
- Besson-Girard J-C., *Decrescendo cantabile. Petit manuel pour une décroissance harmonique*. Parangon, Lyon. 2005.
- Bevilacqua P., *La terra é finita. Breve storia dell'ambiente*. Laterza. 2006.
- Blanc J. (Ed.), *Exclusion et liens financiers, Monnaies sociales, Rapport 2005-2006, Economica*, 2006.
- Bologna G. (Ed.), *Italia capace di futuro*. WWF-EMI, Bologne. 2001.
- Bonaiuti M., *La teoria bioeconomica. La nuova economia de Nicholas Georgescu-Roegen*. Ed. Carocci, Roma. 2001.
- Bonesio L., *Une réponse á la mondialisation: le localisme in Paysages et sens du lieu. Éléments, n 100, Mars 2001.*
- Bonora P., *Sistemi locali territoriali, transcalarità e nuove regole della democrazia dal basso*. In Marson A. (Ed.), *Il progetto di territorio nella città metropolitana*. Alinea editrice, Firenze. 2006.
- Bookchin M., *Pour un municipalisme libertaire*. Atelier de création libertaire, Lyon. 2003.
- Bookchin M., *L'ecologia della libertà*. Eléuthera, Milano. 1988.
- Bookchin M., *Per una società ecologica*. Eléuthera, Milano. 1989.
- Bookchin M., *Democrazia diretta*. Eléuthera, Milano. 1993.
- Bosquet M., *Écologie et liberté*. Galilée, Paris. 1977.
- Brown L. R., *Blueprint for a Better Planet*. Mother Earth News, Hedersonville. 2004.
- Brown L. R., *Éco-économie, une autre croissance est possible, écologique et durable*. Le Seuil, Paris. 2003.

- Brown L. R., Plan B: Come affrontare la crisi alimentare incipiente. In Masullo A. (Dir.), *Economia e Ambiente*. La sfida del terzo millennio, EMI, Bologna. 2005.
- Brune F., *De l'idéologie aujourd'hui*. Parangon, Lyon. 2004.
- Brune, F., La Frugalité heureuse: une utopie? *Entropia*, n 1.
- Bruni L., L'economia e i paradossi della felicità. In Sacco P. L., Zamagni S. (Ed.), *Complessità relazionale e comportamento economico*. Il Mulino, Bologna. 2002.
- Cacciari P., *Pensare la decrescita. Sostenibilità ed equità*. Cantieri Carta/edizioni Intra Moenia. 2006.
- Caillé A., *Dé-penser l'économique. Contre le fatalisme*. La Découverte/MAUSS, coll. Recherches, Paris. 2005.
- Canfin P., *L'économie verte expliquée à ceux qui n'y croient pas*. Les petits matins, Paris. 2006.
- Castoriadis C., *L'Écologie contre les marchands*, in *Use société à la dérive*. Le Seuil, Paris. 2005.
- Castoriadis C., *La Montée de l'insignifiance, Les carrefours du labyrinthe IV*. Le Seuil, Paris. 1996.
- Chanial Ph., Une fois commune: démocratie, don et éducation chez John Dewey. In *Revue du MAUSS*, n 28, La Découverte, second semestre. 2006.
- Charbonneau B., *Une seconde nature*. B. Charbonneau, Pau. 1981.
- Charbonneau S., *Résister à la croissance des grandes infrastructures de transport, document de travail*.
- Charbonneau S., *Droit communautaire de l'environnement, édition revue et augmentée*. L'Harmattan, Paris. 2006.
- Cheyne V et Denis, La décroissance pour l'emploi. *La Décroissance*, n 3, juillet, 2004.
- Cicolella A., Benoit-Browaeys D., *Alertes santé*. Fayard, Paris. 2005.
- Clement G., Lousia J., *Une écologie humaniste*. Aubanel, Paris. 2006.
- Clerc D., Peut-on faire l'économie de l'environnement? *Cosmopolitiques*, n 13, Apogée. 2006.
- Cochet Y., Sinai A., *Sauver la terre*. Fayard, Paris. 2003.
- Cochet Y., *Pétrole apocalypse*. Fayard, Paris. 2005.
- Commission Européenne, *Livre vert de l'efficacité énergétique*, juin 2005.
- Dumouchel P., Dupuy J-P., *L'enfer des choses*. Seuil, Paris. 1979.
- Dahl R. A., *I dilemmi della democrazia pluralista*. Il Saggiatore, Milano. 1988.
- Decrop G., Redonner ses chances à l'utopie. *Utopia*, n 1.
- Development Dictionary (The), Zed Books, Londres. 1992.
- Dias M., Un idéalisme politique. *Entropia*, n 1.
- Duclos D., La cosmocratie, nouvelle classe planétaire. *Le Monde diplomatique*, août 1997.
- Dumouchel P., Dupuy J-P., *L'enfer des choses*. Le Seuil, Paris. 1979.
- Dupuy J-P., *Pour un catastrophisme éclairé. Quand l'impossible est certain*. Le Seuil, Paris. 2002.
- Dupuy J-P., Robert J., *La trahison de l'opulence*. PUF, Paris 1976.
- Duval G., L'impasse de la décroissance. *Cosmopolitiques*, n 13, Apogée. 2006.
- Ellul J., *Les Successeurs de Marx*. La Table ronde, Paris. 2007.
- Ellul J., *Métamorphose du bourgeois*. La Table ronde, Paris. 1998.
- Esteva G., *Celebration of Zapatismo*. Multiversity and Citizens International, Penang. 2004.
- Esteva G., Prakash M. S., *Grassroots Postmodernism: Remaking the Soil of Cultures*. Zed Books. 1998.
- Flahaut F., *Le Paradoxe de Robinson. Capitalisme et société*. Mille et une nuits, Paris. 2005.
- Flipo F., *Pour l'altermondialisme*. Une réponse à Isaac Johsua, document internet.
- Fotopoulos T., *Vers une démocratie générale. Une démocratie directe, économique, écologique et sociale*. Le Seuil, Paris. 2001.
- Georgescu-Roegen N., *La Décroissance: entropie, écologie, économie, présentation et traduction de Jacques Grinevald et Ivo Rens*. Sang de la terre, Paris. 1994.

- Gesualdi F., *Sobrietá. Dallo spreco di pochi ai diritti per tutti*. Feltrinelli, Milan. 2005.
- Gevaert P., *Alerte aux vivants et à ceux qui veulent le rester*. Sang de la Terre/Ellébore, Paris. 2006.
- Godbout J., Les conditions sociales de la création en art et en sciences, in *Revue du MAUSS*, n 24, Une théorie sociologique générale est-elle pensable?, La Découverte. 2004.
- Gorz A., *Capitalisme, socialisme, écologie. Désorientations orientations*. Galilée, Paris. 1991.
- Granstedt I., *Peut-on sortir de la folle concurrence? Petit manifeste à l'intention de ceux qui en ont assez*. La Ligne d'horizon, Paris. 2006.
- Gras A., *Fragilité de la puissance*. Fayard, Paris. 2003.
- Gras A., Internet demande de la sueur. *La Décroissance*, n 35, décembre 2006.
- Grinevald J., Histoire d'un mot. Sur l'origine de l'emploi du mot décroissance. *Entropia*, n 1.
- Guibert B., Latouche S. (Ed.), *Antiproduktivisme, altermondialisme, décroissance*. Parangon, Lyon. 2006.
- Harribey J-M., Développement durable: le grand écart. *L'Humanité*, 15 juin 2004.
- Hazard P., *Le Malaise américain*. 1931.
- Heritier F., *La femme comme question politique*. Le Soir, Bruxelles. 2007.
- Hoogendijk W., *The Economic Revolution. Towards a Sustainable Future by Freeing the Economy from Money-Making*. International Books, Utrecht. 1991.
- Hulot N. (Fondation), dossier de presse de Pour un pacte écologique.
- Harle N., *Let's Stop Tsunamis*. Earth Foundation, Utrecht. 2005.
- Harle N., *Let's Regionalise the Economy – and Cure Ourselves of a Host Ills!* Note d'avril 2003.
- Illich I., L'enseignement: une vaine entreprise. In *Euvres complètes, tome 1*. Fayard, Paris. 2004.
- Illich I., Une société sans école; Némézis médicale; Énergie et équité. In *Euvres complètes, tome 1*. Fayard, Paris. 2004.
- Illich I., Des choix hors économie: pour une histoire du déchet; Le genre vernaculaire; Disvaleur. In *Euvres complètes, tome 2*. Fayard, Paris. 2005.
- Illich I., L'origine chrétienne des services. In *La Perte de sens*. Fayard, Paris. 2004.
- Illich I., *La Convivialité*. Le Seuil, Paris. 1973.
- Jacob J., *L'Antimondialisation. Aspects méconnus d'une nébuleuse*. Berg International. 2006.
- Jacquart A., *L'Équation du Nénuphar*. Calmann-Lévy, Paris. 1998.
- Jacquiau Ch., *Les Coulisses du commerce équitable*. Mille et une nuits, Paris. 2006.
- Jouvenel B. de: *Arcadie, Essai sur le mieux vivre*. Sedeis, Paris. 1968; rééd. Gallimard, Paris. 2002.
- Kempf H., *Comment les riches détruisent la planète*. Seuil. 2007.
- Kessous D., *La Révolution moderne*. Éd. de l'auteur. 2006.
- Kurz R.: *Critique de la démocratie balistique*. Mille et une nuits, Paris. 2006.
- Langlois B.: *Bloc-notes de Politis*. 14 décembre 2006.
- Lanternari V., *Ecoantropologia. Dall'ingerenza ecologica alla svolta etico-culturale*. Edizioni Dedalo, Bari. 2003.
- Latouche S., En finir une fois pour toute avec le développement. *Le Monde diplomatique*, mai 2001.
- Latouche S., *L'Autre Afrique. Entre don et marché*. Albin Michel, Paris. 1998.
- Latouche S., *Survivre au développement*. Mille et une nuits, Paris. 2004.
- Latouche S., *Justice sans limites. Le défi de l'éthique dans une économie mondialisée*. Fayard, Paris. 2003.
- Latouche S., *L'Invention de l'économie*. Albin Michel, Paris. 2005.
- Latouche S., *Le Pari de la décroissance*. Fayard, Paris. 2006.
- Leclair B., *L'Industrie de la consolation. La littérature face au cerveau global*. Verticales, Paris. 1998.

- Lefebvre H., *La Vie quotidienne dans le monde moderne*. Gallimard, Paris. 1968.
- Lietaer B., Des monnaies pour les communautés et les régions biogéographiques: un outil décisif pour la redynamisation régionale au XXI siècle. In Blanc J. (Ed.): *Exclusion et liens financiers. Monnaies sociales, Rapport 2005-2006*. Economica, Paris. 2006.
- Ligne D'Horizon (collectif), *Défaire le développement, refaire le monde. Actes du colloque à l'Unesco*. Parangon, Lyon. 2002.
- Lipietz A., *Métamorphoses du travail. Quête de sens. Critique de la raison économique*. Galilée, Paris. 1988.
- Lipovetsky G., *Le Bonheur Paradoxal, essai sur la société d'hyperconsommation*. Gallimard, Paris. 2006.
- Lulek M., *Scions...travaillait autrement? Ambiance bois, l'aventure d'un collectif autogéré*. Éditions Repas, Saint-Pierreville. 2003.
- Magnaghi A., *Le Projet local*. Mardaga, Sprimont. 2003.
- Marson A. (Ed.), *Il progetto di territorio nella città metropolitana*. Alinea editrice, Firenze. 2006; ld. elsősorban a Dalla città metropolitana alla (bio) regione urbana című cikket.
- Mansholt S., *La Crise*. Stock, Paris. 1974.
- Maris B., *Antimanuel d'économie, tome 2: Les Cigales*. Bréal, Paris. 2006.
- Marta C., *Relazioni interetniche. Prospettive antropologiche*. Guida, Napoli. 2005.
- Martin H-R., *Éloge de la simplicité volontaire*. Flammarion, Paris. 2007.
- Martin D., Murray Bookchin, 85, Writer, Activist and Ecology Theorist, Dies. *New York Times*. 2006. august 7.
- Martinez Alier J., Che cos'è l'economia ecologica. In Masullo A.: *Dal mito della crescita al nuovo umanesimo. Verso un nuovo modello di sviluppo sostenibile*. Delta 3 Edizioni, Grottaminarda. 2004.
- Masullo A., *Il pianeta di tutti. Vivere nei limiti perché la terra abbia un futuro*. EMI, Bologna. 1998.
- Meadows D. H., Randers J., Behrens W., *The limits to Growth. A report for The Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind*. Universe Books, New York. 1972; trad. française, Halte à la croissance? Fayard, Paris. 1972.
- Meadows D. H., Randers J., Behrens W., *Beyond the limits to growth. An update*. Chelsea Green, Boston. 1992. *Limits to Growth: the 30 year Update*. Même éditeur. 2004.
- Meda D., *Le Travail, une valeur en voie de disparition*. Alto/Aubier, Paris. 1995.
- Meda D., Notes pour en finir vraiment avec la fin du travail. *Revue du MAUSS*, n 18, 2 semestre. 2001.
- Mill J. S., *Principles of Political Economy*. London, 1868.
- Monestier J., Comment sortir de l'industrialisme? et La grande illusion des aéroports régionaux in Décroissance et travail. *Entropia*, n 2, *Fil du Conflent*, n 14, *Atelier de la Chouette, Prades*, avril-mai 2007.
- Mothé D., *L'Utopie du temps libre*. Esprit, Paris. 1977. (Ici d'après l'édition italienne, *L'utopia del tempo libero*, Bollato Boringhieri, Turin. 1998.)
- Mühlstein Ph., Les ravages du mouvement perpétuel. *Le Monde diplomatique*, janvier 2005.
- Napoleoni C., *Cercare ancora. Lettera sulla laicità e ultimi scritti*. Editori Riuniti, Roma. 1990.
- Narboni C., *Sull'incuria della cosa: considerazioni filosofiche sui rifiuti e sul mondo saccheggiato*. Université de Pavie. 2006.
- Nicolino F., Veillerette F., *Pesticides, révélations sur un scandale français*. Fayard, Paris. 2007.
- Nicholas Georgescu-Roegen, *Bioeconomia. Verso un'altra economia ecologicamente e socialmente sostenibile*. Bollati Boringhieri, Torino. 2003.
- Pallante M., *La decrescita felice. La quantità della vita non dipende dal PIL*. Editori Riuniti, Roma. 2005.
- Pallante M., *Un futuro senza luce?* Editori Riuniti, Roma. 2004.

- Panikkar R., *Pour un pluriversalisme*. Parangon, Lyon. 2007.
- Paquot Th., *Petit manifeste pour une écologie existentielle*. Bourin éditeur, Paris. 2007.
- Paquot Th., *Éloge du luxe. De l'utilité de l'inutile*. Bourin éditeur, Paris. 2005.
- Paquot Th., *Terre urbaine. Cinq défis pour le devenir urbain de la planète*. La Découverte, Paris. 2006.
- Paquot Th., *Utopies et utopistes*. La Découverte, coll. Repères, Paris. 2007.
- Partant F., *Que la crise s'aggrave!* Rééd. avec préface de José Bové et postface de Serge Latouche. Parangon, Lyon. 2002.
- Pasolini P. P., *Scritti corsari*. Garzanti Libri, Milan. 2005.
- Perrot M-D. et al., *Ordres et désordres de l'esprit gestionnaire*. Éditions Réalités sociales, Lausanne. 2006. En Particulier Gilbert Rist, La nouvelle gestion publique peut-elle être sociale?
- Petrini C., Militants de la gastronomie. *Le Monde diplomatique*, juillet. 2006.
- Prat J-L, *Introduction à Castoriadis*. La Découverte, coll. Repères, Paris. 2007.
- Rahnema M., *Quand la misère chasse la pauvreté*. Fayard/Actes Sud, Paris. 2003.
- Ramaux Ch., *Emploi: éloge de la stabilité. L'État social contra la flexicurité*. Mille et une nuits, Paris. 2006.
- Rasmussen D., Valeurs monétisées et valeurs non monétisables [eredeti cím: The Priced versus the Priceless]. *Interculture* (Montréal), n 147, octobre 2004, Le terrorisme de l'argent.
- Revel B., *Journal de la pluie et du beau temps*. Trabucaire, Canet. 2005.
- Ridoux N., *La Décroissance pour tous*. Parangon, Lyon. 2006.
- Rifkin J., *La Fin du travail*. La Découverte, Paris. 1996.
- Rist G., La nouvelle gestion publique peut-elle être sociale? In Perrot M-D. et al: *Ordres et désordres de l'esprit gestionnaire*. Éditions Réalités sociales, Lausanne. 2006.
- Rivera A., *La guerra dei simboli. Veli postcoloniali e retoriche sull'alterità*. Edizioni Dedalo, Bari. 2005.
- Robin J., *Quand le travail quitte la société post-industrielle*. GRIT-éditeur, Paris. 1994.
- Rotillon G., L'économie de l'environnement définit un espace de négociation rationnel. *Cosmopolitiques*, n 13, Apogée. 2006.
- Rougemont D. de, *L'Avenir est notre affaire*. Stock, Paris. 1977.
- Ruffolo G., Crescita e sviluppo: critica e prospettive. *Falconara/Macerata*, 8/9, novembre 2006.
- Salhins M., *Âge de pierre, âge d'abondance. L'économie des sociétés primitives* (1972). Gallimard, Paris. 1976.
- Sas E., Conversion écologique de l'économie: quel impact sur l'emploi? *Cosmopolitiques*, n 13, Apogée. 2006.
- Singleton M., Le coût caché de la décroissance, *Entropia*, n 1, p. 53.
- Stern N., *The Economics of Climate Change. Executive summary*. www.sternreview-org.uk, automne 2006.
- Tanguy Ph., Pauvreté et cohésion sociale en Mauritanie. Construction sociale et fonction d'une catégorie stigmatisante: la pauvreté. *Revue Maghreb-Machreck*, n 190. 2007.
- Tarde G., *Fragment d'histoire future*. Slatkine, Genève. 1980.
- Tertrais J-P., *Du développement à la décroissance. De la nécessité de sortir de l'impasse suicidaire du capitalisme*. Éditions du Mando libertaire, Paris, janvier 2004; nouvelle édition 2006.
- Testart J., *Le Vélo, le Mur et le Citoyen. Que reste-t-il de la science?* Belin, Paris. 1978.
- Tevoedjre A., *La Pauvreté richesse des peuples*. Éditions ouvrières, Paris. 1978.
- Tomkins R., Welcome to the age of less. *Financial Times*, 10 novembre 2006.
- Traore A., *Le Viol de l'imaginaire*. Actes Sud/Fayard. 2002.

- Veblen Th., *Théorie de la classe de loisir*. Gallimard, coll. Tel, Paris. 1970.
- Virillo P., *L'Espace critique*. Galilée, Paris. 1984.
- Virillo P., *La Vitesse de libération*. Galilée, Paris. 1984.
- Wackernagel M., Il nostro pianeta si sta esaurend. In Massulo A. (Ed.), *Economia e Ambiente. La sfida del terzo millennio*. EMI, Bologna. 2005.
- Wackernagel M. et al., Tracking the ecological overshoot of the human economy. *Proceedings of the National Academy of Sciences USA*, vol 99, n 14, 9 juillet 2002.
- Waal F. de, *Le Singe en nous*. Fayard, Paris. 2006.
- WWF, Rapport. Planète vivante. 2006.
- Zanotelli A., *Avec ceux qui n'ont rien*. Flammarion, Paris. 2006.
- Zin J., Les limites de la décroissance. Interview in *La Décroissance*, 13 janvier 2006.

2052 – Globális előrejelzés a következő negyven évre¹

.....

JORGEN RANDERS

Az 1970-es évek elején mind többen kezdtek el aggódni, hogy az emberiség fejlődése megfelelő irányba tart-e. Ezen kutatók közé tartozott Jorgen Randers, a jelen mű szerzője is, aki a Római Klub 1972-ben publikált, *A növekedés határai* [Limits to growth] című jelentésének megszületéséhez is érdemben járult hozzá. Mivel a dokumentum – mely arra kereste a választ, hogy különböző politikák folytatása mellett hova juthat az emberiség a 21. század végére – legfontosabb tanulsága az volt, hogy komoly változtatási szándék és időben meghozott döntések nélkül az emberiség belátható időn belül el fogja érni a Föld eltartóképességének határait. Az elmúlt 40 évben folyamatosan terítéken volt ez a téma – sajnos azonban komolyabb eredmények nélkül. Éppen ezért a szerző most az esetlegesen megvalósuló jövőalternatívákra vonatkozó találgatások helyett egy jó eséllyel bekövetkező jövőt tár elénk a következő negyven évre vonatkozólag, melynek alapjául az 1972 óta eltelt négy évtized szolgál. A könyv törekvése tehát a 2052-ig vezető út felvázolása, ami alapján az olvasó saját elkövetkező döntéseit is tudatosabban hozhatja meg.

A cél maga így módon egyértelmű, ám azonnal felmerül a kérdés: hogyan?

Módszertanát tekintve a szerző szigorú tényekre alapozva, tudományos eszközök alkalmazásával igyekszik a jövő legvalószínűbb trendjeit körvonalazni, az összegyűjtött információkat, valamint levont következtetéseket pedig hosszú évek során szerzett személyes tapasztalatai és az ezek ihlette, jövőről alkotott elképzelések foglalják valóban hiteles keretbe. Mivel egy ilyen volumenű kutatás esetében a rendelkezésre álló információk tárháza szinte végtelen, hatalmas körültekintéssel kell megválasztani az előrejelzés szempontjából valóban releváns és szükséges adatokat. Kiindulási alapját figyelembe véve, Randers prognózisának fontos bázisát képezik az 1970 óta lezajlott fejlődés elérhető statisztikai eredményei és változási rátái, miközben a leírt folyamatok belső konzisztenciáját számítógépes modellek alkalmazása biztosítja. Ennek jelentősége, hogy eredményeként a felhasznált adatok és konklúziók bármely összefüggésben vizsgálva azonos irányba mutatnak, kellő alapot nyújtva a hosszú távú trendek megbízhatóságának garantálásához.

Az egyszerű statisztikákon kívül az előrejelzés teljességéről és átfogó voltáról azon – külön erre az alkalomra felkért tudósoktól származó – összefoglalók gondoskodnak, melyek az író által vizsgált területek jövőbeli kilátásait latolgatják. A teljes műben mintegy 35 ilyen összegzés kapott helyet, melyek helyenként tágabb, máshol kifejezetten szűk részterületre fókuszálva igyekeznek 1500 szóban bemutatni azt, hogy mit látnak bekövetkezni az eljövő évtizedekben. Ezek

¹ A fordítás Jorgen Randers: *2052 – A Global Forecast for the Next Forty Years, A Report to the Club of Rome commemorating the 40th anniversary of The Limits to Growth*, Chelsea Green Publishing, 2012. alapján készült. A magyar nyelvű összefoglalót készítette: **Szaniszló Nóra**.

ismertetésével a szerző szándéka lehetőséget nyújtani egyéni vélemények megfogalmazására, míg ő maga vállalja a feladatot, hogy az említett szakértői vélemények és statisztikai adatok egyeztetésével egy valóban minden részletében helytálló, konzisztens jövőképet tárjon a nyilvánosság elé.

Mi a baj a jelennel?

Ahhoz, hogy az *elkövetkező* negyven évre vonatkozó előrejelzések valódi értelmet nyerjenek, mindenekelőtt tisztázni kell, hogy mi az *elmúlt* negyven év legfontosabb üzenete. Az 1972 óta eltelt időszak első számú tapasztalata, hogy sokkal nagyobb figyelmet kellene fordítanunk a fenntarthatóságra, el kell, hogy jöjjön a *fenntarthatóság forradalma*. Ehhez a forradalomhoz és a jelenlegi hibás rendszer megváltoztatásához azonban mindenekelőtt öt kiemelt területhez kötődően alapvető változtatásokra volna szükség, melyek a szerző meglátása szerint a: *kapitalizmus, gazdasági növekedés, demokrácia, generációk közti egyenlőtlenség és a klímaváltozáshoz való hozzáállás*. Ezek közül a klasszikus kapitalizmus egyenlőtlen elosztási elve miatt, a félreértelmezett gazdasági növekedés valójában gazdaságtalan mivolta okán, a demokrácia lassú döntéshozatala miatt, a generációk közti egyenlőtlenség a terhek nem megfelelő eloszlásából kifolyólag, míg a klímaváltozáshoz való hozzáállás a folyton halogató, „egyelőre nem éri meg” attitűd miatt jelent potenciális veszélyforrást számunkra. Ám hogyan függ össze ez az öt fogalom?

Alapvető kiindulópontnak a gazdaság tekinthető, mely mindennapjainkat is kiemelt mértékben határozza meg és szövi át. Életünk gazdasági vetületét tekintve, céljaink sajnos igen szegényesek – minden igényünk és elképzelésünk a növekedés, azon belül is a termelés és fogyasztás egyszerű növelése köré csoportosul, tudomást sem véve annak hosszabb távú, valójában gazdaságtalan mivoltáról. Hiába nő ugyanis a gazdaság, ha ezt olyan ütemben teszi, mely egy ponton túl fenntarthatatlan, ráadásul olyan módon, mely mind nagyobb mértékben járul hozzá globális és regionális egyenlőtlenségek, így konfliktusok kialakulásához. Ehhez a problémához szorosan kötődik a korlátok nélküli kapitalizmus, melynek eredményeként igen nagy méretű vagyon összpontosulhat mindössze néhány kézben, miközben az újraelosztási rendszer egyenlőtlen. További hátrányt jelent, hogy mivel a javakból való részesedés szinte egyetlen eszköze a munka, a munkanélküliek számának növekedése könnyen hozza nehéz helyzetbe és ingatja meg alapjaiban a kapitalista gazdaságokat. Szintén itt érdemes megemlíteni az egymást követő generációkat érintő egyenlőtlen tehermegosztást is – a fiatalokra hagyott adósságok, a magas munkanélküliségi ráta, a finanszírozhatatlan lakáshelyzet és a nyugdíjak problémáját tekintve a következő negyven év, azon belül is a húszas évek tekinthetők majd kritikusnak, kiváltképp, ha a legújabb generáció lázadással reagál a felmerülő nehézségekre.

A gazdasági rendszer okozta közvetlen társadalmi különbségeken és feszültségeken túl, közös jövőnk minőségét alapvetően befolyásoló tényező a klímaváltozás, mely ugyancsak a fenntarthatatlan gazdasági szempontokra vezethető vissza. A környezetromlás olyan probléma, melyért egyértelműen az ember, és a kizárólag a gazdasági haszon által vezérelt emberi tevékenység okolható. A biodiverzitás csökkenése, az üvegházhatás folyamatos erősödése és az éghajlatváltozás megindulása mind a felelőtlen, szűklátókörű, egyedül a rövid távú hasznot és mielőbbi megtérülést hajtó gazdasági magatartás számlájára írható.

Tovább rontja a helyzetet, hogy noha a rendszer működésének káros mivolta felismerést nyert már, a kapitalista gazdasági növekedésnek talajt adó liberális demokráciák lassú döntéshozatala folyamatosan akadályozza az érdemi intézkedések megkezdését, miközben a leggyorsabban fogyó erőforrás az élőhelyünk pusztulása ellen vívott harcban: az idő.

Milyen folyamatok várhatók a jövőben?

NÉPESSÉG ÉS FOGYASZTÁS

A népességnövekedés az egyik leggyakrabban előforduló jövőt illető téma, hiszen az elmúlt évek tendenciáját tekintve annak gyors üteme ad elsősorban okot az aggodalomra. Ezzel kapcsolatban a szerző úgy látja, hogy a népnövekedés először az első világ országaiban éri el maximumát – Németország például, melynek összlakossága csak a hatalmas mértékű bevándorlásnak köszönhetően nem indult még drasztikus csökkenésnek, már 2015-től kezdődően fogyással számolhat. A fejlett országok népességtetőzését 2020-tól Kínáé követi majd, a sort pedig a többi ország, India és végül az afrikai országok zárják. Az eredményeket összesítve, a globális növekedés várhatóan 2040-re éri el csúcspontját (8,1 milliárd), mely maximumérték meghaladását követően a mind anyagi, mind pedig fizikai értelemben vett szűkösséget megelőző egyéni, valamint kormánydöntésekből kifolyólag a népességszám valószínűleg csökkenésnek indul, így 2052-re visszatér a jelenlegi szintre. A folyamat azért is jelentős, mert nem áll önmagában: számos egyéb területet befolyásol, szinte mindent, ami emberi tevékenységgel kapcsolatos.

Primer hatásként a népességnövekedéshez hasonlóan a munkaerő tekintetében is rokon tendenciát figyelhetünk meg, ugyanakkor ennek tetőzése – köszönhetően annak, hogy a munkaképes korú népesség létszáma hozzávetőlegesen öt évvel korábban éri el csúcspontját – már kicsivel azelőtt bekövetkezik, hogy a népességszám csúcsára érne.

A potenciális munkaerő növekedéséből következő szekunder hatásnak nevezhető a GDP növekedése, melyet azonban egyre lassuló ütem jellemez majd, mígnem a folyamat megáll. Így 2052-ben mértéke már csak 1% körül lesz, ahogy pedig a népesség csökkenni kezd, vissza is esik. Érdekes, hogy a gazdaság jövőbeni mérete összességében kisebb lesz majd a vártnál, ugyanakkor a népesség csökkenésének köszönhetően az átlagos fogyasztás mégis megnőhet. Ezt a kettősséget írja le a „növényezés” jelensége, mely egy olyan hosszú távú lehetőség, ami a fenntartható bolygó ígéretét is magában hordozza. Mivel ennek bekövetkezte azonban csak a 21. század utolsó harmadától várható, a szerző attól fél, a jelen tendenciák folytatódása mellett addigra már megállíthatatlan lesz a klímaváltozás.

ÉLELMÉZÉS ÉS ÖKOLÓGIAI LÁBNYOM

Sajnos az emberiség ökológiai lábnyoma már az említett mértékű népességnövekmény elérése nélkül is lassan akkorára nő, mint a Föld biokapacitása. A *biokapacitás* egy adott terület (vagy akár az egész Föld) eltartóképesége – azt mutatja meg, hogy a terület (vagy a bolygó) mennyi

erőforrást képes fenntartható módon előállítani az igények kielégítéséhez, és mennyi környezetkárosító tevékenységet tud ellensúlyozni. Ehhez képest az ökológiai lábnyom az emberi tevékenységhez kötődik és két típusra osztható: az energetikai lábnyom a CO₂-kibocsátás mértékének változásával kapcsolatos, míg másik fajtája az emberek nem energetikai területi szükségleteit méri. Azokról a globális hektárokról van itt szó, melyeket az emberek növénytermesztésre, állattartásra, fatelepek fenntartására vagy halászatra használnak. Randers élelmiszerrel kapcsolatos meglátása, hogy az élelmiszerekhez való hozzájárulás 2040 körül fog tetőzni, mely időpontot követően a klímaváltozás csökkenteni fogja a mezőgazdasági termelésre alkalmas termőföldek mennyiségét. Noha 2040-ben az élelmiszer-termelés szintje 60%-kal magasabb lesz a jelenleginél, az egy főre jutó rendelkezésre álló élelem mégis csak egyharmada lesz a 2010-es szintnek, ami előrevetíti, hogy sokan éhezni fognak.

Teljes ökológiai lábnyomunk méretét figyelembe véve, számolnunk kell a ténnyel, hogy az 1972 óta szüntelenül növekvő mértéket mutat, és csak a folyamatos technológiai fejlesztéseknek, valamint a környezet megóvására tett elszánt erőfeszítéseknek köszönhetően tűnik még fenntarthatónak, a biokapacitás korlátait figyelembe véve. *Energetikai* lábnyomunk féken tartására külön figyelmet kell fordítani, a jelenlegi előrejelzések szerint a világméretű CO₂-kibocsátás várhatóan 2030-ig nő, majd 2050-re a jelenlegi, 2012-es szintre csökken. *Nem energetikai* lábnyomunkra vonatkozóan a szerző annak jövőbeli csökkenő méretével számol: a feltevés szerint 2040-ig a biokapacitás stabil marad, de 2040-től érzékelhető csökkenése a globális felmelegedés hatásainak és az ember természetkárosító tevékenységének lesz betudható.

Sajnos a teljes igazság mindezzel kapcsolatban az, hogy a szerző által előre jelzett ökológiai lábnyom itt kisebb, mint a ténylegesen várható, mert nem számolt a fém és ásványok kitermeléséhez szükséges területi igényekkel, a vízgyűjtő terekkel, sem a környezetszennyezés semlegesítéséhez szükséges területekkel. Valójában 2050-re megközelítőleg a 2010-ben még érintetlen földterületek felét különféle emberi célokra fogják felhasználni (építkezések, infrastruktúra, erdőművelés, mezőgazdaság).

A helyzet komolyságát jól mutatja, hogy már a jelenlegi helyzetet tekintve is, az emberi tevékenységek okozta bioszférakihasználás 40%-kal nagyobb, mint a Föld biokapacitása, ami azt jelenti, hogy 2012-ben a világ „túlfutásban” van (overshoot), tehát többet használunk a megengedettnél. Ezt egy darabig a bolygó eltűri ugyan, ám egy idő után az emberiségnek vissza kellene térnie a fenntartható szintre, a túlhasználást ellensúlyozandó – ha ezt nem tesszük meg magunk, akkor is be fog következni a visszaállás, csak a természet által okozott összeomlás következtében, ami nyilvánvalóan nem lehet cél.

ENERGIA ÉS CO₂-KIBOCSÁTÁS

Az eddigiekből is jól kivehető, hogy környezet és emberi tevékenység viszonya gyakran rapszodikus – különösen igaz ez energiafelhasználásunkra és CO₂-kibocsátásunkra, mely szintén a nemtörődöm, profitorientált emberi hozzáállásnak köszönhető. Az egyértelmű és mind erősebben tapasztalható hátrányok ellenére a globális energiaszükségletek 87%-át még mindig a három nem megújuló energiaforrásból: szénből, kőolajból és földgázból fedezik. A fennmaradó 13%-ból is 5%-ot az atomerőművekben előállított energia tesz ki, míg csak 8%-ért felelősek a megújuló erőforrások – biomassza, szél, víz és nap együttesen. Figyelembe véve, hogy a világ

energiafelhasználása folyamatosan emelkedik – 2052-ig hozzávetőlegesen 50%-kal fog nőni, míg a növekedés csúcspontja 2030-ra tehető – az említett erőforrás-felhasználási arány mindenképp felülvizsgálatra szorul. Jóllehet, ennek szükségessége már beépült a köztudatba, a jövőben mégis arra lehet számítani, hogy a gazdasági fejlődés hatására nő a nem megújuló energiaforrásból származó energiafelhasználás, ez viszont megemeli a CO₂ mennyiségét az atmoszférában, ami az átlaghőmérséklet növekedéséhez vezet. Noha szénből, kőolajból és földgázból is elegendő mennyiség áll rendelkezésünkre akár 2052-ig is, kinyerési költségeik folyamatosan emelkedni fognak, ráadásul ha felhasználjuk az összes nem megújuló energiaforrást, akkor az ötször annyi CO₂-ot juttat a légkörbe, mint amennyit felhasználhatnánk ahhoz, hogy az átlaghőmérséklet emelkedése 2 Celsius-fok alatt maradjon, ami a globális környezeti katasztrófák és visszafordíthatatlan ökológiai folyamatok elkerülése érdekében jelent kiemelt célt.

Mi történhet, ha nem tudunk változtatni a jelen tendenciáin, esetleg tovább rontjuk őket?

Időben meghozott döntések nélkül környezetünk olyan mértékben károsodhat, melyet már semmilyen kármentő akció nem fordíthat vissza vagy állíthat meg. Ha a szükséges intézkedéseket túl sokáig halogatjuk, és a legrosszabb bekövetkezik, szembe kell néznünk azzal, hogy sok ökoszisztéma nem fog tudni alkalmazkodni a klíma megváltozásához, a vízellátás nem lesz elegendő, minősége pedig komoly problémákat fog okozni már a fejlett országokban is. Az erősödő üvegházhatás okozta felmelegedés tengerszint-emelkedéshez, jég- és gleccserolvadáshoz vezet, veszélybe sodorva az alacsonyan fekvő, part menti területeket. A párhuzamosan felbukkanó járványok mellett az időjárás már most tapasztalt extremitása (pl. hurrikánok) is fokozódni fog, miközben a meleg megolvasztja a tundrát, aminek következtében a jégből felszabaduló, erősen üvegházhatású metángáz továbbolvasztja azt, amitől még több metán szabadul fel. Ez egy olyan folyamat, mely beindulása után megállíthatatlan.

Minél jobban megemelkedik az átlaghőmérséklet, annál inkább érzékelhetőek lesznek az emberiség számára is kellemetlen hatások: szélsőséges időjárási körülmények, árvizek, ismétlődő aszályok, földcsuszamlások, ritka pályákon tornádók, hurrikánok, ciklonok várhatók. A korallok, az erdők és az érzékeny ökoszisztémák torzulásnak, végül pusztulásnak indulnak, miközben a változások következtében új, jól alkalmazkodó fajok, főként rovarok jelennek meg. Ha a világtenger hőmérséklete megnő, az nem csak egyes vízi fajok alkalmazkodóképességét fogja próbára tenni: az északi jégsapka folyamatos oladásának köszönhetően a sarkvidéki vizek PH-értéke is megváltozik, így a jégsapkák visszahúzódása megváltoztatja a sarkkör ökoszisztémáját. Ennek következtében – várakozásainkkal ellentétben – a melegedő vizek kevesebb élelmet jelentenek majd számunkra, hiszen a vizekben élő fauna és flóra a jelenlegi szélsőséges hőmérséklethez szokott. A grönlandi jég oladásával megváltozik a Golf-áramlat is, mivel óriási mértékű édesvíz kerül így a tengerbe, az áramlat intenzitását pedig köztudottan a vizek sótartalma, a sűrű és szerény sótartalmú vizek keveredése vezérli.

A globális felmelegedés általános következményein kívül területspecifikus hatásokkal is számolni kell. Noha az éghajlat változásával az eddig kevésbé élhető, hideg, északi területek

vonzóbbá válhatnak, rengeteg hátránnyal kell számolnunk a melegedés eredményeképp. Lesz ahol szigetek tűnnek el, máshol sivatagosodás jelentkezik majd, mellyel párhuzamosan egy erős város-vidék ellentét jön létre az emberi populációban. Az idő előrehaladtával a városi népesség jelentős mértékben megnő, a rurális térségekből érkezőket a jobb munkalehetőség reménye hajtja, ám a városokba települők 95%-a a túlnépesedett nyomornegyedekben talál csak szállást. Mivel a gyors urbanizáció és a technológia fejlődése soha nem látott mértékben pörgeti fel a gazdaságot, még így is a nagyvárosok fogják jelenteni az egyetlen kitörési pontot: félmilliárd ember törhet ki a nyomornegyedekből és élhet jobb környezetben ezáltal.

A város-vidék ellentét mellett az egyes városok között is jelentős különbségek lesznek: a gyorsuló felmelegedés hatására a biztonságosabb nagyvárosi zónákban megjelenő, növekvő népességszámhoz csak a gazdagabb városok fognak tudni alkalmazkodni. Ezek a jól kormányzott metropoliszok adaptálódnak majd a klímaváltozáshoz, fejlett védelmi rendszerekkel szerelkeznek fel a természeti csapások okozta károk elkerülése érdekében, miközben energiájukat kiemelkedő mértékben fogják újrahasznosítani, kiforrott technológiai megoldásokkal minimalizálva az energiafelhasználást.

Ezzel szemben Afrika és Északkelet-Ázsia nagyvárosai kevésbé lesznek biztonságosak. Gyenge kormányzati rendszer, korrupció, politikai instabilitás, az infrastruktúra töredezettsége és masszív szegénység lesz jellemző az e térségekben épült nagyvárosokra. A környezeti hatások ellen gyengén védekező területeken áradások, a vízellátás akadozása, az elektromos ellátottság szakaszossága és káoszszerű közlekedés lesz jellemző. A megnövekedett páratartalom a levegőben terjedő vírusoknak és baktériumoknak kedvezve masszív járványok kialakulásának szolgál talajul, így ezekből a térségekből a jobb módúak elvándorolnak majd, ami a mélyszegénységben élők egyre nagyobb koncentrációját fogja eredményezni – és ki tudja, a folyamat hol áll meg.

A fentiekben lefestett képet illetően öröm az örömben, hogy az szerencsére nem a jövőt ábrázolja – még nem. Noha az említett folyamatok nagyon is valósak lehetnek, 2052-re nem kell még a teljes ökoszisztéma összeomlásától tartanunk, ám addigra – a jelen tendenciáit figyelembe véve – rég túllépünk majd azon a határon, ahol a folyamat még visszafordítható lett volna. Éppen ezért, mivel kellő körültekintés híján a felvázolt sorsra juthatunk, a minket fenyegető jövőbeli veszélyek minimálisra csökkentésére, valódi és mihamarabbi változtatásokra van szükség.

Mi jelenthetne megoldást a fennálló problémákra?

Ahhoz, hogy ezt a kérdést megválaszolhassuk, mindenekelőtt újra át kell gondolnunk, hogy mik azok a legégetőbb problémák, melyek jövőnket elsősorban veszélyeztetik. Ilyennek tekinthető az energiafelhasználás és CO₂-kibocsátás mértéke, valamint az emberiség gazdasági növekedési kényszere, mely szűklátókörűségével, valamint rövidtávúságot célzó gondolkodásával akadályozza a környezetbarát döntések, beruházások megszületését.

Mivel a gazdasági növekedés eddig tapasztalt volumene elbírhatatlan lenne a Föld számára, ezért valószínűleg az emberek egy kevésbé rongáló növekedésre fognak átállni, ám ennek mielőbbi megvalósításához – a megfelelő forráselosztás garantálása okán – állami beavatkozásra lenne szükség. A kevésbé növekedéscentrikus, ám hosszú távon is stabil gazdaság megteremtéséhez

ugyanis a káros gazdasági tevékenységek által okozott növekvő környezeti kihívások kezelésére fordított összegeket kellene gyarapítani, még hozzá a beruházásokba való átcsoportosítással. Ez az adók emelésével jól kivitelezhető volna, hisz így a fogyasztás csökkentése mellett, a GDP és a foglalkoztatás változatlanul tartásával lehetne eredményt elérni. Ezzel kapcsolatban a szerző úgy véli, hogy a globális társadalom éves befektetései a GDP jelenlegi 24%-áról annak 36%-ára fognak emelkedni, melynek nagy része energiatakarékos javakra, megújuló energiaforrásokra, valamint a már okozott környezeti károk javítására fordítódik majd. Ez a hatalmas növekedés a befektetések arányában azonban nem valósulna meg kizárólag a piac által – ténylegesen állami beavatkozás eredménye lesz.

Noha az író egyfelől szkeptikus abban az értelemben, hogy meglátása szerint *a nem* a károk által kikényszerített, önkéntes beruházások növelése csak akkor fog bekövetkezni, ha a globális társadalom még egy évtizednyi természeti katasztrófát és társadalmi feszültséget élt át, hosszabb távon a jelenlegi kapitalizmus átalakulására számít. Ebben a következő negyven évben kialakuló új kapitalizmusban a befektetéseket egyrészt nem kizárólag az fogja determinálni, hogy azok mennyire profitábilisak, másrészt a vállalatoknak nem csak a pénzügyi teljesítményükről kell majd beszámolniuk, hanem döntéseik környezeti és társadalmi következményeiről is. Itt említhető meg a CSR, vagyis a vállalati fenntarthatóság és felelősség várható átalakulása, mely egy olyan integrált, szisztematikus üzleti megközelítést jelent, amely a gazdasági, társadalmi, humán és természeti tőke építésén, semmint lerombolásán fáradozik – lényege, hogy a vállalat célja közös értékeket teremteni a társadalomban a gazdasági fejlődés, jó kormányzás és környezeti fejlődés által. A hozzáállás valódi jelentősége abban áll, hogy ha tényleges szerephez jut, remekül kiegészítheti az állami erőfeszítéseket a magánszektor felől közelítve.

Mivel a CSR eredeti verziója eddig kellő súly hiányában megbukott, az új CSR stratégiának innovatív módon kell a problémák gyökerét megtalálva hatni. Így, ha a vállalatoknak sikerül elsajátítani ezt a fajta megközelítést, akkor a gazdasági, természeti és egyéb érdekek összefonódásával, a bomlasztó verseny káros hatásait hátrahagyva, eddig nem tapasztalt méretű és értékű profitra lehetne szert tenni. Az új nyitási minta és együttes innováció lesz tehát a kulcs ahhoz, hogy felépüljön az a vállalati rugalmasság, melynek legnagyobb nyertesei azok lesznek, akik integrálják a képességet arra, hogy kormányaikkal együttműködve termeljenek profitot nem csak maguknak, de egy egész közösségnek is. Mindez azért is nagyon fontos, mert a világban sokkal több fenntartható innováció van, mint technikai innováció, tehát ezek felismerése és kihasználása életbevágó.

A változások levezénylését illetően a fiatalságnak jut majd kiemelt szerep, hisz ők sokkal elkötelezettebbek, közösségorientáltabbak és rugalmasabbak is, mint az idősebb generációk, ezenkívül nagyon erősen tudnak kötődni. A bennük rejlő kreativitás kibontakoztatásában, valamint közösségeik kiépítésében az infokommunikációs technológiáknak, elsősorban pedig az internetnek van és lesz is hatalmas szerepe, mely megteremti, tárolja, ezenkívül közvetíti a globális tudást, folyamatos fejlődésre, együttműködésre ösztönözve. A fentebb felvázolt új kapitalizmus meghatározó jellemvonása lesz, hogy elsősorban a „bölcs” vezetésű kormányoknál és kompetens pénzügyminisztériummal rendelkező országokban fog jól működni: a cél már nem az egyéni nyereség, hanem a kollektív jólét lesz.

A mindebből levonható tanulság tehát, hogy a jövőben az ökológiai károk csökkentése érdekében a társadalom olyan projektekbe kell, hogy beruházzon, amelyek a közösség érdekeit szolgálják, és nem feltétlenül azonnal térülnek meg.

A jövő szempontjából meghatározó problémák közül a kifejezetten gazdasági és irányítási kérdéseket hátrahagyva, ideje jobban szemügyre venni a környezetre leginkább veszélyes energiafelhasználás és CO₂-kibocsátás problémakörét. Ezeket illetően a jelenlegi helyzet az, hogy ha a szén-dioxid-kibocsátás eddig tapasztalt mértéke megmarad, akkor már 2030-ban felhasználjuk a 2050-ig tervezett mennyiséget, mely esetben a hőmérséklet emelkedése mindenképp meg fogja haladni a plusz 2 °C-t, azaz az emberiség már 2052-re elérheti a veszélyes küszöböt.

Jó hír, hogy a folyamat elkerülhető, ha az emberiség csökkenti a légkörben található szén-dioxid mennyiségét, amit azonban lehetőleg már ma – és nem csak 2030 után – meg kellene kezdeni. A csökkentés kivitelezésére jelentős megoldás lehet a CO₂-leválasztás és geológiai tárolás, ami több mint 80%-kal csökkentheti a CO₂-kibocsátást, ha a szén-dioxid leválasztását a szén- és gáztüzelésű közműveknél, illetve más forrásoknál teszik meg, majd tartósan a föld alatt tárolják. A kibocsátás egyszerű csökkentésénél még egy fokkal ambiciózusabb az az elképzelés, amely a CO₂ atmoszférából való kivonását tűzi ki célul, mely esetben nemcsak megakadályozzuk a CO₂ légkörbe jutását, hanem egyenesen kivonjuk belőle azt. A módszer azon alapul, hogy mikor a fa megnő, szén-dioxid-gázt szív fel a légkörből és átalakítja növényi anyaggá. Amikor a növényt elégetjük, ez a szén-dioxid gázként szabadul fel, ami azonban megköthető a CCS berendezés által. Ezt követően a foglyul ejtett szennyező anyagot már csak össze kell sűríteni és föld alatti tárolókba zárni. Ha a fosszilis tüzelésű erőművek mindössze egynegyedét átterveznénk CCS-sel, akkor ezek kibocsátását 80%-kal csökkenthetnénk, ami globálisan nézve 20%-ot jelentene. Ehhez nagyjából 2000 berendezés telepítésére lenne szükség, ami a teljes beruházási költséget tekintve összesen 2000 milliárd dollár kiadást jelentene – ez a globális GDP mindössze 1%-a, ami nem tűnik nagy árnak az általa hozott haszonhoz képest.

Noha a kezdeményezés ígéretes, a CCS technológia biztonságát vitató ellenhangoknak köszönhetően 2052-re a szükséges berendezéseknek mindössze a töredékére lehet majd számítani a klímaváltozás elleni harcban, így a következő 40 évben csak korlátozott szerep jut neki a CO₂-kibocsátás csökkentésében.

Mivel úgy tűnik, hogy a CO₂ csökkentésének ezen innovatív módja nem feltétlenül a közeli jövő megoldása, ideje a megújuló energiaforrások kérdésköre felé fordulni. Ezeket illetően a rendelkezésre álló eszközök napjainkban sajnos még nem elég hatékonyak és versenyképesek, ám a már megkezdett utat követve, a folyamatos fejlesztések elvezethetnek a környezetbarát energia-előállítás diadalához. Az előrejelzéseket alapul véve a kőolaj felhasználásának csúcspontja 2025-re tehető, onnantól kezdve pedig jelentősen csökkenni fog, így 2052-re eléri az 1980-as években felhasznált mennyiséget. A földgáz-, illetve a szénszükségletek 2030-ig tovább emelkednek, ezután szintén jelentősen csökkennek majd a megújuló energiaforrások versenyképesség-javulásának hatására, valamint a nemzetközi társadalom nyomása és a feltűnő környezeti katasztrófák számának emelkedése eredményeképp.

Mindezekből kifolyólag 2052-re a megújuló energiaforrásokból nyert energia 8%-ról 37%-ra emelkedik, míg szénből 23%-ot, gázból 22%-ot, olajból 15%-ot, nukleáris energiából pedig 2%-ot használunk majd. Ugyanakkor meg kell említeni azt is, hogy a teljes váltást időközben le fogja lassítani egy köztes fázis, amikor a szenet a földgázzal helyettesítik. Noha a CO₂-kibocsátás még így is magas marad, ez a lehetőség a legköltséghatékonyabb, ráadásul közép- és hosszú távon még előnyösebb változások várhatók: a zöld energia számára a gázra való átállás kifejezetten hasznos lesz, mivel sok hibrid technológia áll rendelkezésre a további átalakulást elősegítendő.

A megújuló energiaforrásokat figyelembe véve a napenergia a legígéretesebb, a szerző szerint 2052-re a megújuló energia nagy része ezen fog alapulni. Ez nem véletlen: a napenergiában található potenciál akkora, hogy megfelelő eszközök használatával annyi energiát lehetne előállítani általa, amennyit a világ összes fogyasztója sem tudna felhasználni.

Mindent összevetve sok a tennivaló, ha a jövőbeli károkat minimalizálni szeretnénk, ám szerencsére lehetőségeknek sem vagyunk híján – a megoldás kulcsa a gyors döntéshozatal és szoros együttműködés, melyet a következő példa is jól érzékeltet. Ha a világ vezető politikusai összefognának, és elhatároznák, hogy az évenkénti GDP 5%-át a következő húsz évben arra költik, hogy egy közösen megállapított tervben megpróbálják megállítani a klímaváltozást, akkor húsz év múlva károsanyag-kibocsátás nélkül lehetne élni a Földön. Noha ez az elképzelés meglehetősen utópisztikus, a világnak mindenképp meg kell értenie és tanulnia, hogy nem lehet állandó gazdasági növekedésben élni. Stagnáló gazdaságok mellett is lehet munkahelyeket teremteni, és gazdasági többletet felhalmozni. A túlzott energiafelhasználást és CO₂-kibocsátást pedig addig kell csökkenteni, amíg nem késő.

Hogyan fest végül is a jövő a szerző szerint?

A könyvben felsorakoztatott szakértői vélemények, lehetséges alternatívák és adatok összesítése, valamint saját megérzései alapján a szerző úgy látja, hogy 2052-ben számos nehézséggel kell majd szembenéznünk. Noha a bolygó népessége nem éri el a ma oly valószínűnek vélt, aggasztó mértéket, mégis, mintegy hárommilliárd ember fog súlyos szegénységben élni, míg a világ gazdag felének felső milliárdja sem lehet elégedett. Miközben bevételeik várhatóan nem növekednek számottevően, terheik sem csökkennek, mivel a környezetváltozás okozta kihívások kezelése komoly összegek befektetését igényli részükről. Ez pedig nem csak a gazdag országok által közvetlenül életre hívott problémák menedzselését jelenti: a világ élhetőségének megőrzése érdekében a szegénységből fakadó károkért is fizetni kell, mivel a fejlődő világ még nem áll készen arra, hogy a növekedés helyett a fenntarthatóságot célozza meg a nincstelenség örök életre szóló elfogadása mellett. A károk enyhítésének terhe tehát azé a fejlett világnak, mely a mai helyzet kialakulásáért felelős.

Ehhez kapcsolódóan a globális hatalmi struktúra átrendeződésével is számolni kell, a világ pedig öt régióra oszlik majd, melyek a következők lesznek:

1. USA
2. Kína
3. OECD-less-USA (beleértve: Európa, Japán, Dél-Korea, Ausztrália, Új-Zéland, Chile, Kanada)
4. BRISE (a BRICS mintájára az összes feltörekvő gazdaság: BRICS Kínát kivéve, Indonézia, Mexikó, Vietnam, Törökország, Irán, Thaiföld, Ukrajna, Argentína, Venezuela, Szaúd-Arábia)
5. ROW („rest of the world”, gyakorlatilag a „szegény országok”).

Ezen országcsoportok közül Kína kerül ki abszolút nyertesként, míg az USA el fogja veszteni vezető szerepét. Kína mellett a változások másik nyertese a BRISE országcsoport lesz, míg a legszegényebb államokra további nélkülözés vár. A fejlett országokat az Amerikai Egyesült

Államokhoz hasonlóan szintén stagnálás fogja jellemezni, és noha lesznek erőfeszítések arra, hogy a vagyon a gazdagabb elit felől az alsóbb rétegekhez jusson, valamint a zöldberuházásokra is próbálnak figyelmet fordítani, mindez nem lesz elég ahhoz, hogy a globális felmelegedés mértéke 2 °C alatt maradjon. Éppen ezért számolnunk kell a következményekkel is, melyek foka azonban még mindig csökkenthető – és nem kell elérnie a korábbiakban leírt szörnyű mértéket –, ha időben nekikezdünk környeztkárosító tevékenységünk visszafogásának.

Tanulságok

Összességében úgy tűnik, hogy a jövőben a fókusz mindinkább a helyi/lokális megoldásokra kerül majd, az élet pedig, a környezet változásának nyilvánvaló következményeként a városokban egyszerűbb, de talán kényelmetlenebb is lesz – az, hogy hol élünk, a jövőben is nagymértékben meg fogja határozni lehetőségeinket. Az egyén azonban nincs egyedül, a kollektív jólét szerepe jelentős mértékben növekedni fog a jövőben, annak érdekében pedig, hogy a felkészülésünk az elkövetkező időszakra zökkenőmentes legyen, a szerző több jó tanácsot is ad számunkra. Ezeket illetően a magánélethez leginkább köthetők az alábbiak:

1. **Ne a bevételre koncentrálj, hanem arra, hogy elégedett légy az életeddel:** egyedül te határozhatod meg, mi tesz boldoggá – elhivatottságból dolgozni sokkal nagyobb megelégedést jelent, mint a pénzhajhászás.
2. **Ne vágyj olyan dolgokra, amelyek el fognak tűnni:** úgy rendezd az életedet, hogy már idejekorán kialakuljanak megfelelő szokásaid a jövőre nézve – például szokj hozzá a városi élethez és kertes ház helyett belvárosi lakásodat tedd otthonosabbá.
3. **Vásárolj elektronikai szórakoztató eszközöket és használd őket:** a telekommunikációs és informatikai rendszereknek köszönhetően ma már nincsenek határok – olyan elektronikai rendszereket válassz, melyek lehetővé teszik számodra, hogy részese lehess ennek az élménynek, például az egyre népszerűbb virtuális turizmusnak.
4. **Ne tanítsd a gyerekeidet a vadon szeretetére:** az értékek a társadalom és környezet alakulásával gyorsan változnak, mely szülői értéktranszfer esetén boldogtalanságot jelenthet az utódoknak – **így például a háborítatlan vadon szeretete helyett inkább arra tanítsd gyermekeidet, hogyan lelhetnek békére és nyugalomra a nagyvárosokban is.**
5. **Ha szereted a nagymértékű biodiverzitást, most nézd meg:** feltéve persze, hogy nem a fentebb említett elektronikai turizmust választod, ami időnyerés szempontjából abszolút pozitív, hiszen csökkenti a turizmus okozta, biodiverzitásra nehezedő nyomást.
6. **Addig látogasd meg a világ csodáit, amíg a tömeg el nem pusztítja.**
7. **Olyan helyen élj, amely nincs túlzottan kitéve a klímaváltozásnak.**
8. **Költözz olyan országba, amelyik képes a döntéshozatalra.**
9. **Ismerd fel az életminőségedet fenyegető fenntarthatatlanságokat:** amennyiben nem költözel el eddigi lakóhelyedről, célszerű átgondolni, milyen fizikai – időjárás, migrációs hullámok – és nem fizikai – magasabb adók, új szabályzások – fenyegetések merülhetnek fel a jövőben.

10. Bátorítsd gyermekeidet mandarinul tanulni: mind a nemzetközi kommunikáció, mind a munkaerőpiac berkeiben fontos, hogy az angol nyelv mellett elsajátítsd a mandarin (kínai) nyelvet is – feltéve, hogy a jövőben jó megélhetést biztosító munkát szeretnél.

11. Ne hidd, hogy minden növekedés jó: ahhoz, hogy a jövőben növekedjen a jóléted, meg kell tanulnod különbséget tenni a jó és a rossz növekedés között, és tudnod kell, hogy melyik eléréséért érdemes tenni.

12. Emlékezz, hogy a fosszilis alapú eszközök – egy nap hirtelen – el fogják veszíteni az értéküket.

13. Olyan dolgokba fektess, amelyek nem érzékenyek a társadalmi zavargásra: a legcél-szerűbb, ha olyan cégekbe fektetsz, amelyek előreláthatólag mentesek lesznek a szűkös ener-giaforrások egyenlőtlen elosztásából fakadó társadalmi elégedetlenségektől – így a megújuló energiaforrásokba.

14. Tegyél meg mindent, hogy a jövőben ne legyen rossz a lelkiismereted: eddig arról volt szó, hogy mit tehet az egyén, hogy a jövőben biztosítva legyen a jóléte, arról viszont nem esett szó, mit tehet azért, hogy a társadalom többi tagja, vagy az utódok jóléte is megvalósulhasson. Olyan megoldásokat kell tehát javasolnod, amelyek együttműködésre sarkallják a közösséget, hogy a cégek, a háztartások és az egyének szintjén is csökkenjen a kibocsátás mértéke.

Zárásképp elmondható, hogy közös jövőnket tekintve a legnagyobb kihívás mentális. Tudni, hogy mennyi mindent tettünk világunk elpusztításáért, elég elkésztő, ám még mindig jobb, mint abban a tudatban élni, hogy semmit nem tettünk ennek megakadályozásáért. Így ha a jobb világért vívott harcunk végül el is bukik, és egy jóval szerényebb jövővel kell is beérnünk, büszkén hajthatjuk majd álmra fejünket annak tudatában, hogy mi is hozzátettünk valamit azon erőfeszítésekhez, melyek következtében a jövő majdnem olyan fényes lett, amilyen eredetileg lehetett volna.

Irodalomjegyzék

Adatforrások:

Népesség, teljes és 15–64 év között

United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, 2011. *World Population Prospects: The 2010 Revision*, CD-ROM edition.

<http://esa.un.org/unpd/wpp/Excel-Data/population.htm>.

Születésszám

United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, 2011. *World Population Prospects: The 2010 Revision*, CD-ROM edition.

<http://esa.un.org/unpd/wpp/Excel-Data/fertility.htm>.

Halálozás

United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, 2011. *World Population Prospects: The 2010 Revision*, CD-ROM edition.

<http://esa.un.org/unpd/wpp/Excel-Data/mortality.htm>.

GDP, fogyasztás és befektetés

Penn World Tables, Pennsylvania, 2011. Heston A., Summers R., Aten, B., *Penn World Table Version 7.0*. Center for International Comparisons of Production, Income and Prices at the University of Pennsylvania, May 2011. http://pwt.econ.upenn.edu/php_site/pwt70/pwt70_form.php.

Energiahasználat

BP Statistical Review of World Energy, 2011.

<http://www.bp.com/sectionbodycopy.do?categoryId=7500&contentId=7068481> or
<http://www.bp.com/statisticalreview>.

CO₂-kibocsátás

Institute for Energy Analysis, Oak Ridge Associated Universities, Oak Ridge, Tennessee, USA, 2011. http://cdiac.ornl.gov/trends/emis/meth_reg.html.

Felmelegedés

Met Office Hadley Centre observations datasets, Exeter, Devon, United Kingdom, 2011.

<http://www.metoffice.gov.uk/hadobs/hadcrut3/data/download.html>.

Forecast from 2010 to 2050 from simulation run made by Siegel L., Rice P., Jones D., especially for this book, using their C-ROADS model driven by the forecast of CO₂ emissions extended linearly to zero in 2100. Climate Interactive, Cambridge, Massachusetts, December 2011.

<http://climateinteractive.org/simulations/C-ROADS>.

CO₂-koncentráció

The nonprofit organization co2now.org, Pro Oxygen, Victoria, British Columbia, Canada, 2011.

<http://co2now.org/images/stories/data/co2-mlo-monthly-noaa-esrl.xls>.

Tengerszint-emelkedés

History and forecast from simulation run made by Siegel L., Rice P., Jones D., especially for this book, using their C-ROADS model driven by the forecast of CO₂ emissions extended linearly to zero in 2100. Climate Interactive, Cambridge, Massachusetts, December 2011.

<http://climateinteractive.org/simulations/C-ROADS>.

Élelmiszer-termelés és művelés alá eső területek

UN Food and Agricultural Organization, Rome, Italy, 2011.

<http://faostat.fao.org/site/567/default.aspx#ancor>. Nonenergy ecological footprint Global Footprint Network, Oakland, California, USA, 2011.

http://www.footprintnetwork.org/images/uploads/2010_NFA_data_tables.xls. Historical data is available from the Network by request.

Teljes termékenység

United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, 2011. *World Population Prospects: The 2010 Revision*, CD-ROM edition.

<http://esa.un.org/unpd/wpp/Excel-Data/population.htm>

A jövő egyes területeit vizsgáló további írárok a teljes mű fejezeteihez kötődően:**Sötét évszázadok (Carlos Joly fejezete)**

Hansen J. J., *Global Warming, Tipping Point Near*. IPCC 4th Assessment Report. 2007.

Johnson S., *The Quiet Coup*. *Atlantic Monthly*, May 2009.

Stiglitz J. et al., *Report on Economic Performance and Social Progress*. Paris. 2009.

Az ázsiai fogyasztás (Chanrdran Nair)

Gilding P., *The Great Disruption: Why the Climate Crisis Will Bring on the End of Shopping and the Birth of a New World*. Bloomsbury Press, New York. 2011.

Nair C., *Consumptionomics: Asia's Role in Reshaping Capitalism and Saving the Planet*. Infinite Ideas Limited, Oxford, UK. 2011.

A fenntarthatóság felé (Paul Hohnen)

Hardin G., *Living within Limits: Ecology, Economics, and Population Taboos*. Oxford University Press, Oxford. 1993.

Hawken P., Lovins A. B., Lovins L. H., *Natural Capitalism: The Next Industrial Revolution*. (10th anniversary edition.) Earthscan, London. 2010.

Generációk háborúja (Karl Wagner)

Bakan J., *The Corporation: The Pathological Pursuit of Profit and Power*. Free Press, New York. 2004.

Margulis L., Sagan D., *Microcosmos: Four Billion Years of Microbial Evolution*. Allen & Unwin, London. 1987.

Oreskes N., Conway E., *Merchants of Doubt: How a Handful of Scientists Obscured the Truth on Issues from Tobacco Smoke to Global Warming*. Bloomsbury Press, New York. 2010.

Extrém időjárás 2050-re (Robert W. Corell)

Archer D., Rahmstorf S., *The Climate Crisis: An Introductory Guide to Climate Change*. Cambridge University Press, Cambridge, UK. 2010.

Dessler A., Parsons E., *The Science and Politics of Global Climate Change: A Guide to the Debate*. (2nd edition.) Cambridge University Press, Cambridge, UK. 2010.

Stern N. *The Global Deal: Climate Change and the Creation of a New Era of Progress and Prosperity*. HM Treasury, British Government, London. 2006.

A gazdaságtalan növekedés vége (Herman Daly)

Daly H., Farley J., *Ecological Economics*. Island Press, Washington, DC. 2011.

Daly H., Economics in a Full World. *Scientific American*, September 2005. pp. 100–107.

Világoszöld növekedés (Thorwald Moe)

OECD, *Towards Green Growth: Green Growth Strategy Synthesis Report*. OECD, Paris. 2011.

Victor D., *Global Warming Gridlock: Creating More Effective Strategies for Protecting the Planet*. Cambridge University Press, Cambridge, UK. 2011.

A PV felé vezető út (Terje Osmundsen)

IEA, *Technology Roadmap: Solar Photovoltaic Energy*. IEA, Vienna. 2010.

IPCC, *Special Report Renewable Energy Sources (SRREN)*. IPCC. 2011.

The European Photovoltaic Industry Association and Greenpeace International, *Solar Generation 6: Solar Photovoltaic Electricity Empowering the World*. 2011.

Az atom halála (Jonathon Porritt)

Brown L., *World on the Edge: How to Prevent Environmental and Economic Collapse*. W. W. Norton, New York. 2011.

Roberts P., *The End of Oil: On the Edge of a Perilous New World*. Houghton Mifflin, New York. 2004.

Schneider M., Froggatt A., Thomas S., *World Nuclear Status Report 2010–2011*. World Watch Institute, Washington, DC. 2011.

Problémás sarki vizek (Dag O. Hessen)

Key website on the ice situation is <http://nsidc.org/arcticseaicenews>.

UNESCO, *Climate Change and Arctic Sustainable Development: Scientific, Social, Cultural and Educational challenges*. UNESCO, Paris. 2010.

Út a városba (Thomas N. Gladwin)

Brugmann J., *Welcome to the Urban Revolution: How Cities Are Changing the World*. Bloomsbury Press, New York. 2010.

Glaeser E., *Triumph of the City: How Our Greatest Invention Makes Us Richer, Smarter, Greener, Healthier, and Happier*. Penguin Press, New York. 2011.

UN-Habitat, *Cities and Climate Change: Policy Directions: Global Report on Human Settlements 2011*. Earthscan, London. 2011.

Drága olaj = drága élelem (Erling Moxnes)

Escobara J. C. et al., Biofuels: Environment, Technology and Food Security. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, vol. 13, 2009. pp. 1275–87.

Rajagopal D., Zilberman D., *Review of Environmental, Economic and Policy Aspects of Biofuels*. Policy Research Working Paper 4341, The World Bank. 2007.

Sandvik S., Moxnes E. *Peak Oil, Biofuels, and Long-Term Food Security*. International System Dynamics Conference, Albuquerque, New Mexico. 2009.

A fehérje határai (David Butcher)

Diamond J., *Collapse: How Societies Choose to Fail or Succeed*. Viking Press, New York. 2005.

Jackson J. et al., Historical Overfishing and the Recent Collapse of Coastal Ecosystems. *Science*, vol. 293. July 2001.

Ki bírja tovább? (Mathis Wackernagel)

Heinberg R., Lerch D. (Eds.), *The Post Carbon Reader: Managing the 21st Century's Sustainability Crises*. University of California Press, Berkeley. 2010.

WWF. Global Footprint Network, Zoological Society of London, *Living Planet Report 2008*. WWF International, Gland. 2008. www.wwf.org/livingplanet.

Városi bányászat (Chris Tuppen)

<http://www.chemistryinnovation.co.uk/roadmap/sustainable/roadmap.asp?previd=425&id=426>.

US Geological Survey, *Mineral Commodity Summaries 2011*. UNEP (2010), *Metal Stocks in Society*. 2011.

A park mint az utolsó természetes hely (Stephan Harding)

Flannery T., *Here on Earth: A New Beginning*. Allen Lane, London. 2011.

Wilson E. O., *The Diversity of Life*. Penguin Science Press, London. 2001.

A megavárosi lét (Per Arild Garnåsjordet és Lars Hem)

Dennet D. C., *Consciousness Explained*. Little, Brown, Boston. 1991.

Diamond J., *Guns, Germs, and Steel: The Fates of Human Societies*. W. W. Norton, New York. 1997.

Donald M., *A Mind So Rare: The Evolution of Human Consciousness*. W. W. Norton, New York. 2001.

Az egyén egészsége és az állam (Harald Siem)

www.who.int.

A háború jövője és a robotok felemelkedése (Ugo Bardi)

Ferguson N., *The Cash Nexus*. Penguin Press, London. 2001.

Rosenbaum R., *How the End Begins*. Simon and Schuster, London. 2011.

Singer P. W., *Wired for War: The Robotics Revolution and Conflict in the 21st Century*. Penguin Books, New York. 2009.

Katonaság és fenntarthatóság (John Elkington)

<http://csat.au.af.mil/future-conflict.htm>.

Skócia Új-Európában (Catherina Cameron)

Smith L. C., *The New North: The World in 2050*. Profile Books, London. 2011.

University College London Energy Institute, www.ucl.ac.uk/energy. Including research on The Revival of British Sea Power: Enough Wind to Power Europe.

The UK Climate Impacts Programme, high, medium, and low scenarios available to 2100. www.ukcip.org.uk.

A mediterrán egyenlőtlenség vége (Thymio Papayannis)

Norwich J. J., *The Middle Sea: A History of the Mediterranean*. The Folio Society, London. 2010.

UNEP/MAP-Plan Bleu, *State of the Environment and Development in the Mediterranean*. UNEP/MAP, Athens. 2009.

Ureta I., Lutterbeck D., *Migration, Development and Diplomacy: Perspectives from the Southern Mediterranean*. Red Sea Press, Trenton. 2010.

Városi nyomornegyedek Afrikában (Edgar Pieterse)

Beck D. E., Cowan C. C., *Spiral Dynamics: Mastering Values, Leadership and Change*. Blackwell Publishing, Oxford. 1996.

Cilliers J., Hughes B., Moyers J., *African Futures 2050: The Next Forty Years*. ISS Monograph 175. Institute for Security Studies, Pretoria. 2011.

Gilding P., *The Great Disruption: Why the Climate Crisis Will Bring on the End of Shopping and the Birth of a New World*. Bloomsbury Press, New York. 2011.

Hawken P., *Blessed Unrest: How the Largest Movement in the World Came into Being and Why No One Saw It Coming*. Viking Press, New York. 2007.

Pieterse E., *City Futures: Confronting the Crisis of Urban Development*. ZED Books, London. 2008.

Simone A., *City Life from Jakarta to Dakar: Movements at the Crossroads*. Routledge, London. 2010.

Értékelni az egészet (Peter Willis)

Szisztematikus CSR és CSR 2.0 (Wayne Visser)

Anderson R., *Confessions of a Radical Industrialist: Profits, People, Purpose—Doing Business by Respecting the Earth*. St. Martin's Press, New York. 2009.

Hollender J., Breen B., *The Responsibility Revolution: How the Next Generation of Businesses Will Win*. Jossey-Bass, New York. 2010.

Visser W., *The Age of Responsibility: CSR 2.0 and the New DNA of Business*. Wiley, London. 2011.

A tömeg bölcsességének kihasználása (Elisabeth Laville)

Botsman R., Rogers R., *What's Mine Is Yours: The Rise of Collaborative Consumption*. HarperCollins. 2011.

Chesbrough H., *Open Innovation: The New Imperative for Creating and Profiting from Technology*. Harvard Business Review Press, Boston. 2003.

www.openinnovation.net.

Fiatalság és a közjó (Sarah Severn)

Auberne P., *Megatrends 2010: The Rise of Conscious Capitalism*. Hampton Roads Publishing, Charlottesville, Virginia. 2007.

Nugent R., *Youth in a Global World*. Population Reference Bureau, 2006. Available at www.prb.org/Publications/PolicyBriefs/YouthinaGlobalWorld.aspx.

The EVOKE social network website, www.urgentevoke.com.

Versený a napenergiáért (Paul Gilding)

Gilding P., *The Great Disruption: Why the Climate Crisis Will Bring on the End of Shopping and the Birth of a New World*. Bloomsbury Press, New York. 2011.

Randers J., Gilding P., *The One Degree War Plan*. *Journal of Global Responsibility*, vol. 1, issue 1. 2010. pp. 170–88.

A jövő finanszírozása (Nick Robins)

Carbon Tracker Initiative, *Unburnable Carbon: Are Financial Markets Carrying a Carbon Bubble?* 2011. Available at www.carbontracker.org/carbonbubble

Haldane A. G., May R. M., Systemic Risk in Banking Ecosystems. *Nature*, vol. 469, January 19, 2011. pp. 351–355.

Haldane A. G., *Rethinking the Financial Network*. Speech at the Financial Student Association. Amsterdam, April 28, 2009.

Kumhof M., Ranciere R., *Inequality, Leverage and Crises*. IMF Working Paper. 2010.

A napenergia és egy fényesebb jövő (William W. Behrens)

Scheer H., *The Solar Economy: Renewable Energy for a Sustainable Global Future*. Earthscan, London. 2004.

Kína, az új hegemon (Rasmus Reinvang and Bjørn Brunstad)

Dawson R., *The Chinese Experience*. Phoenix Press, London. 1978.

Jaques M., *When China Rules the World: The Rise of the Middle Kingdom and the End of the Western World*. Allen Lane, London. 2009.

Leonard M., *What Does China Think?* Fourth Estate, London. 2008.

Magnus G., *Uprising: Will Emerging Markets Shape or Shake the World Economy?* Wiley, London. 2010.

Bioüzemanyag-gazdagság (Jens Ulltweit Mole)

Goldemberg J., *The Brazilian Biofuels Industry*. Biomed Central, Sao Paulo. 2008.

Available at <http://www.biotechnologyforbiofuels.com/content/1/1/6>.

IEA, *Technology Roadmap: Biofuels for Transport*. IEA, Vienna. 2011.

Az ötödik kulturális lépés (Dag Andersen)

Andersen D., *The 5th Step: The Way to a New Society*. Kolofon, Oslo. 2007.

Kuhn T. S., *The Structure of Scientific Revolutions*. University of Chicago Press, Chicago. 1962.

Lipton B. H., Bhaerman S., *Spontaneous Evolution: Our Positive Future and a Way to Get There from Here*. Hay House, London. 2011.

Az Élet Fájának harmadik virágzása (Jonathan Loh)

Dawkins R., *The Selfish Gene*. Oxford University Press, Oxford. 1976.

Dennett D. C., *Darwin's Dangerous Idea: Evolution and the Meanings of Life*. Penguin Books, London. 1995.

Mace R., Holden C. J., Shennan, S. (Eds.), *The Evolution of Cultural Diversity: A Phylogenetic Approach*. UCL Press, London. 2005.

Anglia természeti környezete 2060-ban: kihívások és scenáriók¹

.....

Bevezetés

Napjainkban egyre több figyelem irányul a természeti környezetben bekövetkező változásokra, illetve ezek társadalomra gyakorolt hatásaira. Az éghajlatváltozás okozta következményeket már napjainkban is tapasztalhatjuk, és bizonyos, hogy az évek során az államoknak egyre több, a környezeti szektorból eredő kihívással kell szembenézniük. A „Natural England” szervezet 2009-ben készült tanulmányának célja, hogy felvázolja és értékelje Anglia természeti környezetének jövőjét a felmerülő kihívások fényében. Az elemzés által érintett témák között megtalálható az egyén és természet viszonya, a környezeti változások geográfiai kontextusa, valamint az erőforrások szűkösségére adott válaszok. A tanulmány szerint a következő 50 év döntéshozatalában abban az esetben jelennek meg hangsúlyosabban a környezeti kihívások, ha a társadalom képes lesz az egyéni problémákra való fókuszálás helyett rendszerszinten értelmezni komplex feladatokat, előre látni a jövőbeni lehetséges veszélyeket és lehetőséget, valamint olyan intézményeket létrehozni, amelyek által az emberek képesek lesznek bizonytalan helyzetben is döntéseket hozni. A tanulmány négy eltérő jövőképet vázol fel, melyek megmutatják, hogy ugyanazokra a környezeti változásokra az adott rendszer politikai és gazdasági prioritásainak függvényében többféle válasz adható.

„Hogyan élünk a jövőben?”

A négy scenárió azokon a korábbi és aktuális trendeken alapszik, amelyek a kutatók szerint 2060-ra a környezetet befolyásolni fogják. A trendek elemzésén túl a scenáriók megalkotásában nagy szerepe volt a személyes interjúknak, melyekben az érintettek megfogalmazták a természet jövőjével kapcsolatos aggályaikat. A végleges scenáriók három workshop keretében születtek meg, melyek során három fő kérdés merült fel:

1. Képesek-e az emberek 2060-ban fenntarthatóan élni?
2. Tudott-e a technológia megoldást nyújtani a környezeti problémákra, vagy még mindig szükséges az életstílusunk megváltoztatása?
3. Lesz-e változás a jelenlegi szabad piacra és globalizációra épülő világrendhez képest?

¹ A fordítás John Creedy, Helen Doran, Simon Duffield, Nicola George and Gary Kass: *England's natural environment in 2060 – issues, implications and scenarios*, Natural England, 2009. alapján készült. A magyar nyelvű összefoglalót készítette: **Szemes Anna**.

A scenáriók vázlatait a „Natural England” munkatársai külső szakértők és a nyilvánosság között folytatott konzultációk során tesztelték és finomították.

A scenáriók által felvázolt jövőben az értékek szerepét illetően a hasznosság elve érvényesül. A környezeti értékek fontosságát aszerint ítéljük meg, hogy azok milyen mértékben szükségesek életvitelünk fenntartásához. A jövő egyik legnagyobb kihívása az egyre szűkülő erőforrások, ami a társadalmakat mindegyik scenárióban az erőforrás-hatékonyság növelésére és új technológiák kiaknázására ösztönzi. A jövő társadalmát az identitás fragmentáltsága és a kohézió hiánya jellemzi, aminek oka a nemzetállam további gyengülése a globális gazdasági és kulturális folyamatok által. Kivételt képez a **„Keep it Local”** scenárió, amelyben a nemzeti identitás továbbra is hangsúlyosan jelenik meg. A lakóhelyek jelentős változásokon esnek át, amiben nagy szerepet játszik a vidék és város közti választóvonal elhalványulása. A városok igyekeznek minél több zöld infrastruktúrát beépíteni a városképbe, míg a vidéki térségek tovább fejlődnek, városiasodnak. A scenáriók között a gazdasági növekedés és a jólét mértéke divergál. A **„Keep it Local”** scenárióban a föld és a természeti erőforrások számítanak vagyonnak, míg a **„Succeed through Science”** scenárióban a jólét az innovációval köthető össze. A **„Connect for Life”** a jólétet az egészséges környezethez kapcsolja, a **„Go for Growth”** scenárióban viszont a természeti környezetből fakadó előnyök csökkennek. Mindegyik scenárióban meghatározóak a klímaváltozás hatásai, azonban az erre adott reakciók scenáriónként eltérőek. A **„Keep it Local”** és a **„Go for Growth”** scenáriókban inkább a megváltozott környezethez való alkalmazkodás áll középpontban, míg a **„Connect for Life”** és a **„Succeed through Science”** az alkalmazkodás mellett a nemzetközi együttműködést is fontosnak tartja az üvegházhatást okozó gázok kibocsátásának csökkentése érdekében. A **„Keep it Local”** scenárióban emellett kiemelkedő fontosságú a veszélyeztetett nemzeti értékek, mint például az energia vagy a közlekedési infrastruktúra védelme. A tudomány és technológia fejlődése meghatározó tényező a jövőben, de ennek üteme és iránya eltérő a scenáriókban. A **„Succeed through Science”** a technológiai fejlődést igyekszik a környezetvédelem keretei között tartani. A **„Go for Growth”** scenárióban az innováció motorja a növekvő fogyasztás. A **„Connect for Life-ban”** habár a technológia meghatározó, kevésbé hangsúlyos ennek hatása a környezetre. A **„Keep it Local”** célja a technológiai fejlődés által a nemzet és az erőforrások biztonságának megőrzése. A jövőben egyre korlátozottabban áll rendelkezésre termőföld, ami az élelmiszer-termelés megváltoztatására készíti a társadalmat. A **„Go for Growth”** a globális élelmiszerpiacokra helyezi a hangsúlyt. A termőföld hiányát a scenárió szintetikus, illetve magas hozamú termékekkel ellensúlyozza. A **„Connect for Life”** az élelmiszer-termelést ipari egységekben bonyolítja le, ezáltal sok termőföld szabadul fel, elsősorban az ökoszisztéma megőrzése érdekében. A **„Succeed through Science”** scenárióban erőteljesebben érvényesül az import, a magas hozamú gabonák és a szintetikus élelmiszerek egyensúlya. A **„Keep it Local”** a belföldi termelésre és fogyasztásra helyezi a hangsúlyt, melyben nagy szerepet kap a termőföld használata, amely elsősorban a lakóövezetek körül helyezkedik el.

„CONNECT FOR LIFE”

2060-ban az emberek átfogó, globális hálózatokon keresztül érintkeznek. A társadalmi csoportokat általában valamilyen globális közös cél köti össze, melyre a nemzeti kormányok befolyása gyenge. A scenárió kialakulásában nagy szerepe volt az infokommunikációs technológiák

fejlődésének és a közösségi hálózatok térnyerésének. A scenárióban a gazdasági növekedés és jólét szerény mértékű, de fenntartható növekedés figyelhető meg a gazdasági és jóléti mutatókban. A nemzetközi kapcsolatok átfogóak, jellemzően az IKT széles körű használata által. A települések London és Délkelet-Anglia régiókra koncentrálnak. Egyszerre vannak jelen a városra és a vidékre jellemző tulajdonságok. A népsűrűség a városokra jellemző módon magas, viszont jellemző a zöld infrastruktúra. A lakosság a migráció, a nagyobb családok és a magasabb várható élettartam következtében növekszik. A megnövekedett lakosság által növekszik az új építésű lakások iránti kereslet, melyet az ingatlanpiac kisméretű, környezetbarát, könnyen mozgítható otthonokkal igyekszik kielégíteni. A szociális kohézió magas, nagy az igény a civil életben való részvételre. A kormányzás alapja a globális egyezmények, melyeket nemzeti és helyi szinten implementálnak. Az erőforrások használatára a hatékonyság jellemző, fontosak a környezeti szempontok. Az éghajlatváltozásra adott válaszokat tekintve a „Connect for Life” scenárió szerint a hangsúly az alkalmazkodáson van, ennek ellenére sikerült eredményeket elérni a CO₂-kibocsátás csökkentésében is. A mobilitásra nagy igény van ebben a scenárióban, melynek kielégítésére egy hatékony, IT-alapú közlekedési hálózat épült ki. A saját tulajdonú személygépjárművek száma alacsony. A közös agrárpolitikát és közös halászati politikát 2020-ban felváltja az európai étel-miszer-politika. Ennek következtében az étel-miszer-termelés a lakossággal arányosan növekszik. A termelés nagy része ipari üzemekben zajlik, magas a technológia használata. A foglalkoztatásra jellemző az innováció, vállalkozói tevékenység, a kohézió és a környezetvédelem. Az innováció üteme mérsékelt, kapcsolatközpontú, és az erőforrás-hatékonyságra irányul. A környezeti kincsek az utilitarizmus mellett eredeti és esztétikus értékkel bírnak. Az energiaforrások diverzifikálása az üvegházhatást okozó gázok kibocsátásának csökkentését szolgálta. 2060-ra a hagyományos energiahordozók mellett egyre nagyobb arányban használják a megújuló energiaforrásokat. A technológiai fejlődésnek köszönhetően a termelékenység növekszik, az emberek több szabadidővel rendelkeznek, ezáltal népszerűek a szabadidős tevékenységek és a turizmus. A szabadidős tevékenységek már nem a materiális javak fogyasztásáról, sokkal inkább a tapasztalatszerzésről és az egészséges életmódról szólnak. Az emberek közeli kapcsolatban állnak a természettel és ez az alulról építkező környezettudatosság pozitív hatással van a környezetvédelemre. A földhasználatra jellemző a multifunkcionalitás, hiszen a korlátozott hozzáférhetőség miatt a földnek egy időben több célnak is meg kell felelnie.

„GO FOR GROWTH”

A scenárió legfontosabb prioritása a gazdasági növekedés, melynek motorja a folyton növekvő fogyasztás. A környezeti problémákra a társadalom a technológia fejlesztésével reagál, a környezetvédelem háttérbe szorul. Nagy-Britannia egyre nagyobb nemzetközi versenyben találta magát, ami a gazdasági növekedés ütemének lelassulásához vezetett. Ezt a mérséklődést a jóléti mutatók csökkenése követte. A nemzetközi viszonyokra jellemző a szabad kereskedelem és a piaci verseny középpontba helyezése. A települések koncentrációja Dél-Angliában a legmagasabb, jellemző a városokból való kivándorlás, illetve a magas népsűrűség az erőforrások összpontosítása végett. A városokban kevés a szabad terület, a lakosság nagy része egyszemélyes lakásokban él. A bevándorlás és a magasabb várható élettartam a népesség növekedéséhez vezet. A szociális kohéziót tekintve a vagyonos és kevésbé vagyonos lakosság közti különbségek

egyre élesebbé válnak. A kormányzati döntéseket nagymértékben befolyásolja a minimálisan szabályozott piac elve, így a szociális háló ebben a scenárióban gyenge. Az erőforrásokhoz való hozzáférés egyre korlátozottabb, legfőképpen a kőolaj és más ásványkincsek tekintetében. Az energiaköltségek csökkentése és a hatékonyabb energiahasználat kívánatos, azonban a környezetre káros anyagok kibocsátására a „Go for Growth” scenárióban nincs konkrét szakpolitika. A hangsúly a gazdasági növekedést hátrányosan befolyásoló eseményekhez való alkalmazkodáson van. A lakosság részéről nagy az igény a mobilitásra és a közlekedésre, viszont a tömegközlekedési infrastruktúra minimális, jellemzőek a közúti dugók. A közös agrár- és halászati politika végével az élelmiszeripar területén minimálisra csökken az állami szabályozás. Az import és szintetikus termékek mellett jelen van az autentikus élelmiszerek piaca is. A foglalkoztatásban meghatározó a jó pénzügyi érzék, tárgyalókészség, az innováció és a vállalkozói hajlam. Az innováció üteme gyors, és a növekvő fogyasztói igények kielégítésére irányul. A környezeti értékekkel szemben egyértelműen az utilitarizmus dominál, a környezeti kincsek értékét azok piaci hasznossága határozza meg. A fokozott gazdasági aktivitás miatt a munkaórák hosszúak, a szabadidős elfoglaltságokra való igény csekély. A szabadidő és turizmus csak a vagyonosabb rétegek számára elérhető.

„KEEP IT LOCAL”

A társadalom a globális problémákra a bezárkózás és az önellátás stratégiájával válaszol. A nemzeti öntudat felerősödik, az emberek egyre inkább a közvetlen környezetük és tulajdonuk védelmét teszik prioritássá. Habár az erőforrások korlátozott mértékben állnak rendelkezésre, a fogyasztás magas marad. Az erőforrások beszűkülése miatt a gazdasági növekedés és a jólét csökken. A nemzetközi kapcsolatok a stratégiai szövetségekre koncentrálnak, a középpontban az Anglia-központú, protekcionista szemléletmód áll. A települések szerkezete a többi scenárióval ellentétben sokkal szétaprózottabb, hangsúlyos a helyi kisközösségek szerepe szerte az országban. Az import hiányának köszönhetően az élelmiszeripar több munkaerőt képes felszívni, így a városi lakosság egy része vidékre költözik, ahol a lakosság száma gyors növekedésnek indul. A zöldterületek aránya a városokban is növekszik, azonban ezek elsősorban élelmiszer-termelési funkciót töltenek be. A lakosságszám stagnál, és a társadalom előregedik az „egy gyermek”-politikának és a szigorúan szabályozott bevándorlásnak köszönhetően. A szociális szerkezetre jellemző a kiscsaládok számának növekedése. A társadalmat meghatározza az erős nemzeti öntudat jelenléte. A kormányzati döntések egy része erősen központosított, viszont az alacsonyabb szintű döntések helyi szinten születnek, ezáltal csökkentve a feszültséget a központi irányítás és helyi autonómia között. Az erőforrásokhoz való hozzáférés egyre korlátozottabb, ezért a kormányzat szigorúan ellenőrzi és prioritásnak tartja az energiaellátás biztonságát. Az energiaellátás stabilitása érdekében a régi szénbányákat újból megnyitják, kis mennyiségben a nap-, szél- és árapály-energia is kiaknázásra kerül. Habár a nemzetközi piacok beszűkültek, a stratégiai szövetségek által lehetséges a létfontosságú erőforrások kereskedelme, azonban ezek fokozott biztonsági fenyegetést jelentenek. A károsanyag-kibocsátás csökkentésére ebben a scenárióban sem dolgoztak ki konkrét szakpolitikát. A hangsúly továbbra is az éghajlatváltozás hatásaihoz való alkalmazkodáson van, ugyanakkor megjelenik az egyedülálló nemzeti természeti értékek védelmének igénye. Az üzemanyaghoz való hozzájutás korlátozott, így

a mobilitás lehetősége minimális. A munkavállalók ingázását a tömegközlekedés teszi lehetővé. Az élelmiszeriparban fontos szerepet játszik a helyi termelés, így a termőföld jelentős hányada folyamatos használatban van. Jellemzően kicsi az import, és a többi scenárióval ellentétben nem annyira hangsúlyos a technológia szerepe az élelmiszer-termelésben. Az élelmiszerpiac súlyos problémákkal küzd, a kormányzat a jegyrendszer bevezetését tervezi. A legfontosabb munkaerőpiaci készségek a magabiztosság, találékonyság, és az önellátásra való képesség. Az innováció mértéke visszafogott, de az infokommunikációs technológiák jelenléte számottevő. Az innováció célja a biztonság megteremtése, valamint az élelmiszer-termelés és energiahasználat hatékonyabbá tétele. A környezeti értékeknek elsősorban utilitarista szerepük van, azonban az ikonikus tájak és fajok szimbolikus értékkel bírnak. A szabadidő és turizmus korlátozott, és főképp belföldre koncentrálódik.

„SUCCEED THROUGH SCIENCE”

A tudományt előtérbe helyező scenárióban a gazdasági és jóléti mutatók gyors növekedést mutatnak. A világ gazdaságot az innováció vezérli, és az új technológiák lehetővé teszik az erőforrások és környezetvédelem keretei között maradó gazdasági fejlődést. Az emberek elsősorban a rövid távon elérhető célokra koncentrálnak, kevés figyelem irányul a hosszú távú következményekre, amelyek a jövőben súlyos társadalmi és környezeti problémákhoz vezethetnek. A „Go for Growth” scenárióval ellentétben azonban a „Succeed through Science” a gazdasági fejlődés integrált részének tartja az erőforrások fenntartható használatát és a természet védelmét. A scenárióban a nemzetközi kapcsolatok nyitottak, virágzik a szabad kereskedelem és a piaci verseny. A települések London és Délkelet-Anglia köré koncentrálódnak, azonban a vidék is gyors fejlődésnek indul. A város-vidék szakadék csökken, a határok elhalványodnak. A városi arculatnak szerves része a zöld infrastruktúra, amely leginkább a fenntartható, energia- és helyhatékony épületekben valósul meg. A tehetősebb társadalmi rétegek szívesen költöznek a sűrűn lakott városokból vidéki területekre, ezáltal növelve a vidéki lakosság számát. Jelentős a bevándorlás, amely a növekvő élettartammal kiegészülve népességnövekedéshez vezet. A kormányzati döntésekre nagy hatással van a piac, melyben fontos szerepet játszanak a nemzeti és globális szereplők által kötött egyezmények. A 2020-as években kötött európai fenntartható élelmiszer-politika alapján az élelmiszer-termelésnek összhangban kell lennie a környezeti értékek megőrzésével. Egy befektetés csak akkor lehet sikeres, ha képes bizonyítani, hogy a termelés hosszú távon is fenntartható. Ehhez elengedhetetlen a föld- és vízterület többcélú felhasználása. Az élelmiszeriparban dominál az ipari termelés, a biotechnológia alkalmazása, de számos importtermék is forgalomban van. Az erőforrások a többi scenárióval szemben könnyen hozzáférhetők, a rendszer erőforrás-hatékony, azonban fokozottan ki van téve a rendszerszintű összeomlásoknak. A „Succeed through Science” nagy hangsúlyt fektet a hatékonyságnövelésre és a környezeti hatások mérséklésére. A scenárió tudatosan igyekszik csökkenteni a szennyezőanyag-kibocsátást, elsősorban piaci megoldásokat helyez előtérbe. A mobilitás iránti igény meghatározó, csakúgy, mint a „Go for Growth” scenárióban, azonban az intelligens hálózatok által a közúti közlekedés kiegyensúlyozottabb. A foglalkoztatásban fontos tulajdonságok az innováció, csapatmunka és a környezettudatosság. Az innováció üteme gyors, célja, hogy környezetvédelmi keretek

között kielégítse a fogyasztói igényeket. A környezeti értékek az utilitarista nézőpont mellett önálló értékkel bírnak. A szabadidő és turizmus piaca nagy, jellemző a fogyasztói igényekre szabott, aktív pihenést nyújtó csomagok jelenléte.

Hasonlóságok és különbségek

A négy scenárióban több közös pont is megtalálható. A modern gyógyászatnak köszönhetően a várható élettartam növekszik, ami a lakosságszám egyidejű növekedését eredményezi. A „Succeed through Science” scenáriót leszámítva az erőforrások csak korlátozottan állnak rendelkezésre a társadalom részére, ami szükségessé teszi a technológiai fejlődést. A legtöbb scenárióban jelentős városon kívüli fejlesztések mennek végbe, mivel a magas népességszaporulat következtében a városi területek túlszűfolttá válnak, a lakosság nagy része költözik vidékre. Az erőforrások szűkössége, valamint a klímaváltozás okozta extrém környezeti kihívások elleni védekezés szükségessége elengedhetetlenné teszi a technológiai fejlődést. Mivel a megművelhető földterület mennyisége korlátozott, mindegyik scenárióban az élelmiszer-termelési módszerek széles skálája kerül alkalmazásra. Ember és környezet kapcsolatát elsősorban a környezettől várt hasznok határozzák meg, a természet mint esztétikai vagy kulturális érték csak egyes scenáriókban jelenik meg.

A hasonlóságok mellett az egyes scenáriók között lényeges eltérések figyelhetők meg. A gazdasági és jóléti mutatók üteme és iránya változó az egyes scenáriók között. Míg a legtöbb scenárió a globális kapcsolatokat helyezi középpontba, a „Keep it Local” fókusz a lokalitás. A „Keep it Local” scenárió a települések szerkezete tekintetében is eltér a többitől, mivel ez az egyetlen scenárió, ahol a települések elszórtan jelennek meg az országban, nem pedig a londoni csomópont köré koncentráltan. Az éghajlatváltozásra adott válaszok tekintetében mindegyik scenárió máshogy reagál. Míg a „Succeed through Science” és a „Connect for Life” scenáriókban konkrét szakpolitika található meg az üvegházhatást okozó gázok kibocsátásának csökkentésére, a „Keep it Local” és a „Go for Growth” scenáriókban az alkalmazkodásra való törekvés dominál. A mobilitás a „Keep it Local” kivételével mindegyik scenárióban meghatározó, de ennek kezelése és irányítása eltérő. A különböző jövőképek eltérő munkaerőpiaci készségeket fogalmaznak meg, de szinte mindegyikben domináns az innovációra való hajlam és a vállalkozói szellem. A környezettudatosság egyedül a „Connect for Life” és a „Succeed through Science” scenáriókban hangsúlyos tulajdonság. A szabadidő és turizmus mértéke élesen eltér a különböző alternatívák között, leghangsúlyosabban a „Connect for Life” és a „Succeed through Science” scenáriókban van jelen.

A környezetet érő hatások

A tanulmány a környezetet érő hatásokat három fő aspektusból vizsgálja, melyek a biológiai sokféleségre gyakorolt hatások, a földrajzi táj változásai, illetve az ember és környezet viszonya.

„CONNECT FOR LIFE”

A hatékonyabb élelmiszer-termelésnek köszönhetően egyre több földterület szabadul fel, amely fokozatosan a természeti környezet részévé válik. Az óceánok elsavasodása egyre nagyobb problémát jelent, így a halászatra szigorú nemzetközi intézkedések vonatkoznak. A magas biológiai sokféleség mellett jól működő szárazföldi és tengeri ökoszisztémák léteznek. A földrajzi táj jelentősen változik a folyamatos fejlesztések érdekében, azonban az ökoszisztéma szolgáltatások védelme fontos szempont marad. A vidéki és városi táj közötti különbségek elmosódása figyelhető meg. Ebben a scenárióban az emberek szoros kapcsolatban állnak a természettel és tudatában vannak a természetből nyert hasznoknak.

„GO FOR GROWTH”

A természeti környezet gyorsan és irányíthatatlanul változik a piacgazdaság által diktált túlzott termelés miatt. A természet fokozottan ki van téve az éghajlatváltozás káros hatásainak, amit gyakran súlyosbítanak a társadalom alkalmazkodási stratégiái. A szárazföldi és tengeri faji sokféleség egyre gyorsabban csökken, ennek oka az erősödő nyomás az idegen eredetű fajok és a biotechnológia által. Egyedül a magánbirtokokon belül figyelhetőek meg kisméretű „biodiverzitás-szigetek”. Azok az ökoszisztéma szolgáltatások, melyeknek pénzben kifejezhető értéke van, árucikként jelennek meg a piacon, viszont a csupán esztétikus vagy kulturális értékkel bíró ökoszisztémák súlyosan károsodnak. A nagymértékű infrastrukturális beruházások és az iparosított élelmiszer-termelés miatt Anglia tájképe drasztikusan átalakul. Mivel a természeti környezet mindössze a gazdasági növekedést elősegítő erőforrásként jelenik meg, nincs szoros kapcsolat ember és természet között, továbbá egyre inkább terjed a nézet, amelyben a természeti környezet fenyegetésként jelenik meg. Ennek oka egyrészt az éghajlatváltozás egyre drasztikusabb hatásai, például az aszályok és árvizek, másrészt az idegen eredetű fajok és gének káros hatása a biológiai sokféleségre.

„KEEP IT LOCAL”

Habár a természeti környezet területe ebben a scenárióban is csökken, az ikonikus fajok és élőhelyek védelme prioritást élvez. A földhasználatban történt változások átalakítják ugyan a tájat, ennek ellenére törekvések vannak jelen az ikonikus tájképek megőrzésére. Az ember elsősorban utilitarista szempontból kötődik a környezethez. Tudatában van annak, hogy a természet megőrzése milyen haszonnal jár számára, például az élelmiszer- és vízbiztonság, valamint az energia területén. Ugyanakkor a helyi természeti értékek védelmét a többség kiemelt fontosságúnak tartja. Az ikonikus brit tájak és fajok megőrzése és védelme nemzeti érdek. A biológiai sokféleség drasztikusan lecsökkent, mivel az elérhető földterület nagy részét élelmiszer-termelésre, illetve bioenergia előállítására használják. Azok a fajok, amelyek kifejezetten ezeken a területeken élnek, fokozatosan eltűnnek, azonban az új városi zöldterületeken a faji sokféleség növekedése figyelhető meg. A tájak többsége jelentős átalakuláson esett át, azonban néhány ikonikus táj, mint például a felföldek, megőrzésre kerültek.

„SUCCEED THROUGH SCIENCE”

A természet minősége a fejlett technológiáknak köszönhetően nagymértékben javult, különösen azokon a területeken, ahol az éghajlatváltozás okozta környezeti problémák közvetlen beavatkozást igényeltek. A biológiai sokféleséget fejlett technológiák (például klónozás) alkalmazásán keresztül próbálják fenntartani és óvni a káros hatásoktól, azonban felmerül a veszélye a nem kívánt ökológiai következményeknek. A technológiai fejlődés habár véget vetett az intenzív földhasználatnak, az ipari létesítmények és lakóövezetek jelentősen befolyásolják a táj alakulását. A környezet értékes erőforrásnak számít ebben a scenárióban is, hiszen számos kézzelfogható előnyt és hasznot termel. A környezet kulturális és esztétikus értékeit elsősorban akkor ismerik el, ha az valamilyen módon pénzügyi nyereséghez vezet. Ennek veszélye, hogy azoknak az élőhelyeknek és fajoknak a száma, melyek nem termelnek közvetlen hasznot, fokozatosan csökken.

Kritikus problémák az egyes földrajzi zónákon belül

HEGYVIDÉKEK

A hegyvidékek mindegyik scenárióban kiemelt fontossággal bírnak, elsősorban a víz- és energiaellátásban betöltött szerepük miatt. A „Connect for Life” scenárióban a hegyvidéki erdők területe jelentősen megnövekedett a szén-dioxid megkötésében játszott szerepük miatt. Ezek a területek azonban legtöbbször nem elérhetőek a közösség számára, ami további terhet ró a megmaradt, a közösség számára hozzáférhető földterületekre.

ALFÖLDEK

Az alföldekre jelentős nyomás nehezedik az élelmiszer-termelés, energiaellátás és infrastrukturális fejlesztések miatt. A „Succeed through Science” a tudomány és technológia segítségével igyekszik ezt a terhet csökkenteni. A „Connect for Life-ban” a megoldást a jobban szétszórt településszerkezetben látják. A „Keep it Local” scenárióban a kormányzat az infrastrukturális beruházásokról való döntést a helyi apparátusra bízta, kivéve, ha az valamilyen kritikus infrastruktúrát érint. A „Go for Growth” a többi scenárióval ellentétben az alföldek felhasználását érintő döntéseket is a szabad piaci mechanizmusokra bízta.

TELEPÜLÉSEK

Az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás következtében a zöldterületek és a vizek területe egyaránt növekszik, azonban scenáriónként eltérő, hogy ez a változás hogyan következik be.

A „Connect for Life” és a „Succeed through Science” tudatosan irányítja ezt az alkalmazkodási folyamatot, míg a „Keep it Local” és a „Go for Growth” scenáriókban az alkalmazkodás inkább spontán reakcióként következik be. Ezek a meg nem tervezett válaszok akár súlyosbíthatják is az éghajlatváltozás okozta problémákat.

TENGERPART

A tengerpart védelme mindegyik scenárióban megjelenik a stratégiai erőforrások védelme érdekében, azonban ennek mértéke eltérő az egyes scenáriók között. Míg a „Connect for Life” és a „Succeed through Science” fontosnak tartja a partszakaszok megfelelő védelmét, a „Keep it Local” és a „Go for Growth” scenáriókban csak abban az esetben beszélhetünk védelemről, amikor a hasznok fedezik a védelem költségeit. Ezekben a scenáriókban a parti védelem elsősorban a magas hozamú termőföldekre, sűrűn lakott településekre és erőművekre irányul. A tengerparti közösségek gyakran alkalmaznak hagyományos védelmi módszereket a növekvő tengerszint ellen, amely sok esetben jelentős károkat okoz a tengerparti ökoszisztémának.

TENGERVÍZ

Mindegyik scenárióban hatalmas probléma az óceánok elsavasodása, amely számos változashoz vezet a tenger ökoszisztémájában. A „Connect for Life” és a „Succeed through Science” scenáriókban a szén-dioxid-kibocsátás csökkentésével sikerült lelassítani az elsavasodást, míg globális kvóták kivetésével a túlzott halászatot is sikerült visszafogni. A „Go for Growth” ezzel szemben az elsavasodás mellett egyre csökkenő hal- és rákszaporulattal néz szembe. A „Keep it Local” scenárió a tengert stratégiai nemzeti kincsként tartja számon, így az kiemelt védelemben részesül.

MOCSARAK ÉS LÁPOK

A mocsarak és lápok fontos szerepet töltenek be a vízellátásban. A „Go for Growth” kivételével az összes scenárióban növekszik ezeknek a területeknek az aránya az országon belül. Ökoszisztéma szolgáltatásaik miatt a mocsarak és lápok szinte mindegyik scenárióban fontos értéknek számítanak, így ezek jó állapotban való megőrzése kiemelt jelentőséggel bír.

ERDŐK

A „Connect for Life” és a „Keep it Local” scenáriókban az erdős területek aránya nagymértékben növekszik, míg a „Succeed through Science” scenárióban stagnál, a „Go for Growth”-ban pedig csökken. A fák mindegyik scenárióban az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás elemei. Problémát jelent azonban, hogy a fatelepítés és az éghajlatváltozás következményeként az őshonos fafajok száma jelentősen lecsökkent.

Konklúzió

A Natural England által megalkotott scenáriók egyrészt megmutatják, hogy a jelenleg is zajló környezeti változások milyen következményekkel járnak a jövőre nézve, másrészt betekintést nyújtanak abba, hogy ezekre a változásokra a jövő társadalma milyen választási lehetőségekkel rendelkezik. A scenáriókban leírt társadalmak egymástól eltérő értékrendszerrel bírnak, eltérő gazdasági-politikai struktúrával rendelkeznek, így a környezeti kihívásokra adott válaszaik is különböznek. A scenáriók közti különbségek felderítésének alapját a gazdasági-politikai szerkezet, a társadalom- és településstruktúra, illetve az erőforrásokhoz való hozzáférés adta. A scenáriók egyrészt megmutatják a különböző módon felépülő társadalmak reakcióit az olyan kihívásokra, mint az éghajlatváltozás, az erőforráshiány vagy a növekvő népességszám, továbbá segítséget nyújtanak a lehetőségek és kockázatok kritikus vizsgálatában, illetve a stratégiai gondolkodásban és cselekvésben.

Irodalomjegyzék

- Agraeurope. *How vulnerable is Europe's food supply?* 2008.
- Bainbridge W. S., Roco M. C. (Eds.), *Managing Nano-Bio-Infocogno Innovations: Converging Technologies In Society*. Springer. 2005.
- Beeley F., Colwell M., Stevens J., *Planet Earth, the future: what the experts say*. BBC Books. 2006.
- Benyus J. *Biomimicry*. HarperCollins. 2003.
- Bindé J. (Ed.), *The Future of Values*. UNESCO publishing / Berghan Books. 2004.
- Bowman M., Lum K., *Ethnographic Futures Framework*. Global Foresight Associates.
- URL: www.slideshare.net/wendyinfutures/wslittlebig [Accessed November 2009].
- British Computer Society, *IT in 2057*. DVD collection. 2007.
- Brockman J. (Ed.), *The Next Fifty Years: science in the first half of the twenty-first century*. Weidenfeld and Nicholson. Vintage. 2002.
- Centre For Food Policy, *Towards a national sustainable food security policy*. City University. 2008.
- Chatham House, *UK Food Supply in the 21st Century: The New Dynamic*. 2008.
- Defra, *Ensuring the UK's Food Security in a Changing World*. 2008.
- Defra, *Food Security and the UK: Evidence and Analysis*. 2006.
- Department For Transport, *The future of air transport*. CM6046. 2003.
- Ericson J. P., Vorosmarty C. J., Dingman S. L., Ward L. G. Meybeck M., Effective sea-level rise and deltas: causes of change and human dimension implications. *Global Planet Change*, 50. 2006. pp. 63–82.
- European Commission, *Foresighting the New Technology Wave*. High Level Expert Group. 2004.
- European Commission, *The Raw Materials Initiative – meeting our critical needs for growth and jobs in Europe*. 2008.
- European Commission, *Rising Asia and socio-ecological transition*. Directorate-General for Research. *The World in 2025*. EUR 23921 EN. 2009.

- European Commission, *The World in 2025. Contributions from an expert group*. Edited by Elie Faroult. Directorate-General for Research. EUR 23864 EN. 2009.
- Food Ethics Council, *Food Security: Back on the agenda*. 2008.
- Fukuyama F., *Consequences of the biotechnology revolution. Our Posthuman Future*. Profile Books. 2002.
- Gleick J., *Chaos*, Vintage. 1997.
- Huntington S. P., *The Clash of Civilizations: And the Remaking of World Order*. Foreign Affairs. 1993.
- Hutton W., *China and the West in the 21st Century. The Writing On The Wall*. Abacus. 2007.
- Intergovernmental Panel On Climate Change. 2007. Fourth Assessment Report.
- International Energy Agency. 2008. World Energy Outlook.
- International Monetary Fund. 2006. World Economic Outlook.
- International Water Association, *Meeting the Future Global Water Challenges: Thoughts, Visions and Recommendations*. 2006.
- James Martin Institute, *Can Britain Feed Itself? Should Britain Feed Itself?* Oxford University. 2008.
- James Martin Institute, *Converging Technologies – Sense-making Scenarios*. University of Oxford.
- Kauffman S. A., *At Home in the Universe: The Search for Laws of Self-Organisation and Complexity*. Oxford University Press. 1997.
- Kelly K. *New Rules for the New Economy: 10 ways the Network Economy is Changing Everything*. 1998.
- Kunstler J. H., *Surviving the converging catastrophes of the 21st Century. The Long Emergency*. Atlantic Books, London. 2005.
- Loveridge D., *The Art and Science of Anticipating the Future. Foresight*. Routledge, New York and London. 2009.
- Marine Climate Change Impacts Partnership. 2007. Annual Report Card.
- Moynagh M., Worsley R., *Key questions for the 21st Century. Going Global*. A&C Black, London. 2008.
- Moynagh M., Worsley R., *Changing Lives Changing Business. Seven Life Stages in the 21st Century*. A&C Black, London. 2009.
- Mitchell D., *Rising Food Prices*. World Bank. 2008.
- Mitchell R., Popham F., *Effects of exposure to natural environment on health inequalities: an observational population study*.
- Natural England, *State of the Natural Environment*. 2008.
- New Scientist, *Earth's natural wealth: an audit*. 23 May 2007.
- Pearson I., *Technology Timeline Industry Taskforce on Peak Oil & Energy Security. The Oil Crunch Securing the UK's energy future*. First report. 2008.
- Pinnegar J. K., Viner D., Hadley D., Dye S., Harris M., Berkout F., Simpson M., *Alternative Future Scenarios for Marine Ecosystems: technical report*. Cefas, Lowestoft. 2006.
- PricewaterhouseCoopers, Llp., *The World in 2050*. 2008.
- Renfrew C., Bahn P., *Archaeology. Theory, methods and practice*. Thames and Hudson, London. 1991.
- Royal Academy Of Engineering, *Transport in 2050*.
- Royal Commission On Environmental Pollution, *The Urban Environment*. 2006.
- Royal Society, *Ocean acidification due to increasing atmospheric carbon dioxide*. 2005.
- Royal Society, *Geo-engineering the climate. Science, governance and uncertainty*. 2009.
- Scottish Government, *The Futures Project. Trend analysis papers*. 2006.
- URL: www.scotland.gov.uk/Resource/Doc/923/0029756.pdf [Accessed November 2009].
- Soil Association, *An Inconvenient Truth About Food*. 2008.

- Sustainable Development Commission, *Health, Place and Nature – How Outdoor Environments influence Health and Wellbeing*. A knowledge base. 2007.
- Tapscott D., *Grown Up Digital: How the Net Generation is Changing Your World*. McGraw-Hill Professional. 2008.
- The Economist, *The Net generation: The kids are alright*. November 15th 2008. p. 106.
- The World Commission On Environment And Development, *Our Common Future*. Oxford University Press, Oxford & New York. 1987.
- UK Foresight, *Intelligent Infrastructure Technology Timeline*. 2004.
- UK Foresight, *Tackling Obesities: Future Choices Project*. 2007.
- UK Foresight, *The Detection and Identification of Infectious Diseases*. 2006.
- United Nations Food And Agriculture Organisation, *The State of Food Insecurity*. 2008.
- United Nations Food And Agriculture Organisation, *Plant Pest and Disease – managing new trans-boundary threats*. Empres. 2008.
- United Nations Population Division, *Population statistics and projections 1950–2050*.
- US National Intelligence Council, *Global Trends 2025: a transformed world*. 2008.
- Watson R., *The five trends that will shape the next 50 years*. Future Files. Nicholas Brealey Publishing, London and Boston. 2008.
- Wheatley M., *Leadership and the New Science – discovering order in a chaotic world*. Berrett-Koehler, 2006.
- World Bank. *Global economic prospects*. 2007.
- Wootton T., Pfister C. A., Forester J. D., *Dynamic patterns and ecological impacts of declining ocean pH in a high-resolution multi-year dataset*. Proceedings of the National Academy of Sciences. 2008.
- World Health Organisation, *Global public health threats in the 21st Century*. 2006.
- World Health Organisation, *Obesity and overweight*. 2006.